

УКРАЇНА

НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

VADEMECUM

Urząd Komitetu Integracji Europejskiej
www.ukie.gov.pl

ВАРШАВА 2006

© Управління Комітету Європейської Інтеграції
Алея Уяздовська, 9, 00-918 Варшава
© Urząd Komitetu Integracji Europejskiej
Al. Ujazdowskie 9
00-918 Warszawa

Публікація фінансується із засобів проекту “Україна на шляху до ЄС”, реалізованого у рамках промоційної програми для держав у період трансформації Міністерства закордонних справ.

Редакція: Ян Хофмокл, Катажина Смик, Агнешка Амброзяк, Олександр Марковіч

Проект обкладинки: Ханна Кокочинська, Яцек Маєвські

Переклад: F.U. HELP
Вул. Уланів, 48, офіс. 23, 31-455 Краків

Набір і верстка: Кристина Олеховска

Друк і оправа: Друкарня GS Sp. z o.o.
Заплоця 43, 30-701 Краків

Варшава 2006
ISBN 83-89972-82-4

Вступ до Vademecum „Україна на шляху до ЄС”

Під час Помаранчевої революції український народ вимагав гідності, правди і демократії. Показав, наскільки шляхетно і спокійно здатен боротися за свободу. Українці довели, що готові вирішувати власну долю і брати на себе відповідальність за свою державу. Події, що мали місце рік тому, відкрили новий розділ в історії України, започаткували зміни, які видаються невідворотними. Польща і поляки раділи та гордилися українським успіхам. Вільна і незалежна Україна – гарант стабільності, безпеки і миру у нашому регіоні. З'явилася реальна перспектива благополучного розвитку приязних добросусідських відносин між двома державами і народами, яких єднає але й водночас інколи розділяє складне минуле. Всупереч стереотипам і спадщині минулого, поляки і українці повинні краще і ближче пізнати і зрозуміти одне одного заради кращого спільного майбутнього.

Сьогодні Україна, як колись Польща і кожна інша держава, що нещодавно здобула незалежність, переживає багато проблем. Побудова демократії і громадянського суспільства вимагає зусиль і часу. Приходять моменти розчарування і відчаю, слабшає надія на поліпшення і краще завтра. Приклад Польщі демонструє, що рішучість у реалізації амбітної мети здатна неможливе зробити реальним. Польська трансформація може бути прикладом для українців. Зусилля, яких на початку 90-х років доклала польська влада і суспільство з метою інтеграції з європейськими структурами завершилися успіхом, який означав отримання членства у НАТО у 1999 р. і членства в Європейському Союзі 1 травня 2004 р. На наш погляд, це великі, історичні події, які визначають заможне і безпечне майбутнє нашої вітчизни впродовж найближчих де-

сятиріч. Україна і її громадяни так само заслуговують на успішне майбутнє.

Європейська перспектива України залежить передовсім від самих українців, від їх наполегливості у проведенні необхідних суспільно-економічних реформ і досягненні політичних, економічних і законодавчих критеріїв членства в Європейському Союзі. Якщо ці завдання будуть реалізовані ретельно, Європейський Союз не зможе залишитись байдужим. На початку свого шляху Польща також не мала чіткої перспективи членства, тим не менше, з плином часу і прогресом трансформації часові рамки процесу інтеграції почали конкретизуватися. У цьому зв'язку, важливим чинником була допомога, яку ми отримали від Європейського Союзу і окремих держав-членів. Великий перелом, що відбувся в Україні понад рік тому, також вимагає підтримки.

Передання польського досвіду, складного, але вдало завершеного шляху до Європейського Союзу, теж є формою підтримки. Передаємо Вам до рук *Vademecum*, що є підсумком дотеперішнього перебігу процесу змін в Україні, відносин між Україною і Європейським Союзом та польського досвіду у процесі інтеграції в надії, що у майбутньому ми зможемо разом будувати єдинство нашого континенту.

Ярослав Петрас

держсекретар
в Управлінні комітету
європейської інтеграції

Александр Смолар

президент
фонду імені Стефана Баторія

ЗМІСТ

Україна після змін	7
Політичні переміни	7
Оцінка змін, що відбуваються, з точки зору потенційної інтеграції – <i>Олександр Сушко</i>	7
Суспільні переміни	14
Роль громадських організацій в розбудові громадянського суспільства в Україні – <i>Андрій Донець</i>	14
„Європейський вибір” України у світлі суспільних досліджень – <i>Йоанна Конєчна</i>	22
Економічні переміни	29
Корпоративний сектор прагне до Європи більше ніж політики – <i>Роман Бриль</i>	29
Відносини Україна – ЄС	35
Стосунки ЄС – Україна після Помаранчевої революції – <i>Олена Пристайко, Войцех Кононьчук</i>	35
Роль Європейського парламенту у процесі змін в Україні – <i>Пйотр Медзяновскі</i>	45
Європейський Союз стосовно України Action Plan – <i>Григорій Манацький</i>	53
Економічне співробітництво між Європейським Союзом та Україною – <i>Агнешка Бирт</i>	56
Досвід Польщі в процесі інтеграції з ЄС	65
Шлях Польщі до ЄС	65
Роль Європейського Парламенту у процесі інтеграції Польщі в ЄС – <i>Ева Гурніч</i>	65
Як це було, або коротка розповідь про шлях Польщі до ЄС – <i>Мацэй Дущик</i>	75
Процес інтеграції Польщі в ЄС – досвід Договору про Об’єднання, процесу пристосування і переговорів про приєднання – <i>Каріна Костжева</i>	81
Досвід першого року членства Польщі в ЄС	89
Політичні аспекти членства Польщі в ЄС – <i>Катажина Смик</i>	89
Суспільний баланс прибутків та витрат від членства Польщі в Євросоюзі – <i>Анна Камичек</i>	96
Економічні аспекти членства Польщі в ЄС	105
Економічні наслідки членства Польщі в ЄС – <i>Агнешка Бельска</i>	105
Політика конкуренції в ЄС з перспективи польських підприємств – висновки для України – <i>Кароліна Вуйцік</i>	112

Детальні теми	121
Неурядові організації і європейська інтеграція – <i>Якуб Боратиньські</i>	121
Регіональна політика ЄС	135
Досвід Польщі у проведенні адміністративної реформи та регіональної політики – <i>Пьотр Щенсни</i>	135
Україна та Інструмент Сусідства і Партнерства ЄС – <i>Якуб Вторек</i>	143
Європейська освіта	152
Освітня політика Європейського Союзу – <i>Малгожата Будзинська</i>	152
Участь у навчальних програмах на прикладі досвіду польських студентів та викладачів – <i>Малгожата Будзинська</i>	168
Підсумок проекту “Україна на шляху до ЄС”	179
Про авторів	183
Бібліографія	187

УКРАЇНА ПІСЛЯ ЗМІН

Олександр Сушко

Оцінка змін, що відбуваються, з точки зору потенційної інтеграції

Політичні зміни, що розпочалися наприкінці 2004 року із вибухом Помаранчевої революції, засвідчили рух України в напрямку відповідності політичному критерію демократії і верховенства права, який є фундаментальним для початку процесу інтеграції в ЄС. Найбільш відчутні зміни відбулись в самому українському суспільстві, яке довело свою здатність не лише поділяти, але і активно захищати ті цінності, які є фундаментальними для Європи. Отже, аналіз політичних змін в Україні варто розпочати із оцінки ролі громадянського суспільства як фактора, що довгий час недооцінювався, але наприкінці 2004 року відіграв вирішальну роль у забезпеченні позитивних політичних змін.

**Політичні
переміни**

Наслідком вибуху безпрецедентної громадянської активності стали швидкі зміни відносин в галузі медіа, що виявились у скасуванні цензури та інших форм адміністративного тиску на медіа, що були характерними для часів правління Кучми. Подальший розвиток політичного процесу, після приходу до влади нового уряду, засвідчив, що нова влада намагається забезпечити у повному обсязі свободу політичної діяльності, в тому числі і свободу діяльності опозиції, чого не було гарантовано раніше.

Елементом демократизації України та її просування до європейських політичних стандартів є інституційне реформування, виявлене насамперед в ухваленій у грудні 2004 конституційній реформі, що передбачає перехід з 1 січня 2006 року до парламентарної моделі формування уряду. Другим етапом реформи, що нині дебатється в Україні, має стати реформа місцевого самоврядування, що покликана істотно розширити права регіональних та місцевих спільнот.

Найважливішим індикатором демократичних реформ у найближчій перспективі має стати проведення відкритих

і справедливих парламентських виборів у березні 2006 року. Отже, аналіз змін в Україні, що позначили поступ в напрямку 1-го (політичного) Копенгагенського критерію членства в ЄС включає в себе три компоненти:

- зміцнення громадянського суспільства;
- свобода політичної діяльності ;
- свобода медіа;
- політичне реформування.

В той же час деякі компоненти політичного реформування, такі як адміністративна та судова реформа, реформа місцевого самоврядування все ще залишаються нереалізованими і перебувають в процесі обговорення.

Помаранчева революція як прояв якісно нового суспільства європейського типу

Масові протести, що розпочалися в Україні 22 листопада 2004 року і отримали назву Помаранчевої революції були проявом того типу суспільної реакції на політичні виклики, який характерний для європейських суспільств. Вийшло так, що не сама опозиція, а українське суспільство зачепило потаємний нерв Заходу, розпочавши мирну битву за демократію та верховенство права на холодних вулицях та майданах України. Нині, після року, що минув з Помаранчевої революції зрозуміло, що саме нова якість українського суспільства виявилась як основним чинником мирної революції, так і її основним здобутком. Незалежно від подальшої долі політичних лідерів українського Майдану, жоден наступний уряд не зможе ігнорувати свідому волю громадян, оскільки суспільство довело не лише серйозність свого ставлення до основних європейських цінностей, але і здатність ці цінності цивілізованим шляхом боронити.

Оцінки провідних українських політологів, зроблені ними під час відзначення 1-ї річниці Помаранчевої революції свідчать про те, що вони поділяються таку оцінку. «Для мене цей день (*річниця революції – О.С.*) не стільки успіх і свято влади, скільки свято народу, який спробував припинити бути холопом, рабом і прислужником влади» - зазначив Дмитро Видрін, один із найавторитетніших українських політологів і політтехнологів, який встиг попрацювати в минулому і на Ю.Тимошенко, і на В.Януковича.

Олександр Дергачов, провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень підкреслює: «Революція була перш за все масовим громадянським рухом і торкнулася передусім суспільства. Другорядним є те, що вона спричинила зміни у владі. Щодо наслідків цього оновлення влади, то тут є багато суперечностей і розчарувань. Але, якщо говорити про стрибок у розвитку українського суспільства, то це очевидно». Навіть відомий ідеолог попереднього режиму, директор Центру політичних досліджень і конфліктології Михайло Погребінський визнав, що наслідком Помаранчевої революції став „певний злам громадської свідомості і увявлення про те, яким чином може змінюватися життя на краще”

Безперечні суспільні зміни створили певний принципово новий стандарт відносин між владою і громадянами. Жоден наступний уряд в Україні після Майдану не зможе діяти у спосіб, який не відповідає суспільному замовленню, очікуванням активної частини соціуму. Майдан навчив політичну еліту тому, що суспільство має дієві інструменти протидії владному свавіллю, що зумовлює малоймовірність спроб будь-якого наступного уряду зберегти владу всупереч волі виборців. В той же час досягнуті суспільні зміни потребують подальшого розвитку, адже європейське розуміння громадянського суспільства включає в себе становлення структурованих і багаторівневих інструментів громадського контролю, які б створили дієві запобіжники спробам авторитарного реваншу чи будь-яким зловживанням владою. Нині українське громадянське суспільство переживає етап структуризації і переходу від напівстихійних проявів Майдану до інституалізованого впливу та повсякденної системної роботи, яка має закріпити незворотність демократичних змін.

Політичні свободи

Внаслідок Помаранчевої революції Україна безперечно повернулася на демократичний шлях розвитку в сенсі забезпечення базових політичних свобод. За оцінками Ради Європи та ЄС, оприлюдненими нещодавно, в Україні немає системних порушень політичних прав. У порівнянні з попереднім режимом, нинішній уряд не чинить перешкод діяльності опозиційних політичних партій та їхніх лідерів. Випадки, подібні до зриву з'їзду “Нашої України” у жовтні 2003 р. у Донецьку чи заборону на посадку літаків з опозиційним кандидатом в деяких обласних центрах України,

що мало місце під час президентської кампанії 2004 року, важко навіть уявити у сучасній Україні. Опозиційні лідери безперешкодно проводять зібрання будь якого рівня, мають широкий доступ до медіа.

За оцінками Ради Європи, оприлюдненими у вересні 2005 року, новий український уряд здійснив значний прогрес щодо забезпечення фундаментальних політичних прав. Створено достатні законодавчі гарантії щодо забезпечення демократичності парламентських виборів, призначених на березень 2006 р., зокрема, зміни та доповнення до закону про вибори народних депутатів України забезпечили доступ спостерігачів від громадських організацій на всіх стадіях виборчого процесу; у листопаді із цього закону були усунуті активно критиковані громадськістю положення, що обмежували можливості коментування виборчого процесу у медіа. Однак як Рада Європи, так і ЄС відзначають, що остаточні висновки можна буде зробити тільки після виборів: якщо міжнародні спостерігачі дійдуть висновку щодо демократичності парламентських виборів в Україні, це напевне означатиме завершення моніторингу з боку Ради Європи і перехід до постмоніторингового періоду.

Свобода медіа

За усіма наявними оцінками авторитетних міжнародних організацій (Рада Європи, ЄС, ОБСЄ) та аналітичних центрів (Freedom House, Human Rights Watch), в Україні спостерігається значний прогрес у галузі забезпечення свободи слова та медіа. Відійшли в минуле інструкції адміністрації президента щодо висвітлення актуальних політичних питань – так звані «темники», ідеологом яких вважають колишнього главу адміністрації Віктора Медведчука. Цензура в Україні скасовано, однак реальних інституційних запобіжників, які б унеможливлювали її відродження, поки не створено.

На відміну від часів попереднього режиму, коли висвітлення політичних подій мало односторонній характер на всіх загальнонаціональних телеканалах, позиція влади подавалася у виключно виграшному контексті, а опозиція була ізольована від ефіру, нині коментарі політичних новин подаються в абсолютній більшості випадків збалансовано, а опозиційні лідери є не менш частими гостями на телеекрані, аніж представники влади. За даними моніторингу, оприлюдненого Інтернет-виданням «Телекритика»,

діяльність вищих посадових осіб (президента, прем'єр-міністра) подається на телеканалах навіть більш критично, аніж діяльність лідерів опозиції.

Незважаючи на недружню позицію провідних недержавних телеканалів щодо команди Ющенка під час президентської кампанії, нова влада не вдалася до спроб переділу медіа-ринку. Як і раніше, половину (3 із 6) загальнонаціональних телеканалів України фактично контролюють колишнього президента Кучми Віктор Пінчук.

Медіа сектор в Україні все ще потребує ґрунтовних структурних реформ. Так, досі не відбулося анонсоване ще на початку року перетворення 1-го Національного (державного) телеканалу в громадське телебачення європейського типу. Велика кількість регіональних та місцевих ЗМІ знаходиться в руках місцевих адміністрацій, роздержавлення медіа затримується.

Політична реформа

З 1 січня 2006 року набуває чинності закон №2222, ухвалений під час політичної кризи 8 грудня 2004 року. Згідно даного закону запроваджуються зміни до Конституції України, у відповідності до яких Україна перестане бути суто президентською пострадянського типу республікою та еволюціонує в бік змішаної моделі, що нагадує польську, але з дещо більшими повноваженнями президента. Ухвалення даної конституційної реформи стало наслідком широкого політичного компромісу між нинішньою і колишньою владою. Внаслідок реформи Верховна Рада (парламент) отримує повноваження з формування персонального складу уряду (раніше ці повноваження належали президенту, а парламент лише затверджував кандидатуру прем'єр-міністра). Тепер уряд України буде формуватися за наслідками парламентських виборів – партією чи коаліцією партій, які сформували урядову коаліцію (не менше як 50%+1 голос депутатів парламенту).

Очевидно, що така система є кроком вперед у порівнянні з попередньою напівавторитарною моделлю, де партії не впливали жодним чином на формування уряду. В той же час, нова модель містить в собі певні політичні ризики, оскільки свідчить про зміщення центру ваги в політичній системі України. Кількість центрів впливу на

політичні рішення після реформи зростає, відповідно, виникає потреба переформатування усієї системи стримувань і противаг.

Нова конституційна модель України містить в собі загрозу дисфункціональності, якщо, наприклад, президент та урядова коаліція належать до різних політичних таборів. Оскільки президент залишається сильною фігурою, відсутність президентської партії в урядовій коаліції може призвести до паралічу виконавчої влади. Іншим, більш очевидним недоліком конституційної реформи є неврахування пропозицій Венеціанської комісії Ради Європи щодо імперативного мандату та надмірних, непритаманних європейським стандартам, повноважень Генеральної прокуратури.

Протягом 2005 року в Україні активно обговорювалась також інша складова політичної реформи – реформа місцевого самоврядування. Парламент ще 8 грудні 2004 року ухвалив у першому читанні законопроект № 3702, згідно до якого пропонується збільшити вплив обласних (регіональних) рад на виконавчу владу – нині голів обласних та районних адміністрацій призначає президент. Пропонується також скасувати посади голів адміністрацій на рівні районів і передати їхні повноваження особам, обраним відповідними радами. Цей проект станом на кінець 2005 року не має реальних шансів отримати необхідні 300 голосів (2/3 складу парламенту).

3 лютого 2005 року в уряді було запроваджено посаду віцепрем'єр міністра з адміністративної реформи (з вересня – віцепрем'єра з регіональної політики), яку обійняв Роман Безсмертний. Навесні ним було запропоновано проект адміністративно-територіальної реформи, згідно до якої змінювалась вся адміністративна структура України: нижчою одиницею самоуправління запропоновано було зробити громаду з чисельністю населення не менше 5 тисяч населення. Райони було запропоновано укрупнити, області переважно зберегти в існуючому вигляді, але міста понад 750 тисяч населення мали б отримати статус міста-регіону.

Проект Безсмертного активно обговорювався, але не знайшов безперечної підтримки в суспільстві та еліті, тому, з огляду на наближення парламентських виборів, його розгляд вирішено було перенести на 2006 рік.

Інші компоненти політичного реформування, такі як судова та адміністративна реформа, все ще перебувають в стадії попередніх дискусій.

Висновки

Протягом року, що минув з часу переможної Помаранчевої революції, Україна зробила значний поступ в тих сферах політики, що являють істотний інтерес з погляду на перспективи європейської інтеграції України.

Зокрема, було забезпечено свободу медіа – як в частині свободи журналістської діяльності та коментарів, так і в частині доступу до медіа представників усього політичного спектру.

Свобода політичної діяльності уможлиблює нині будь-які легітимні прояви опозиційної активності, жодних перешкод діяльності опозиційних політичних партій не зафіксовано, за винятком суто екстремістських проявів.

Політична реформа позначила поступ України в напрямку політичної моделі, яка більше відповідає європейським стандартам парламентарної демократії європейського типу, аніж попередня пострадянська президентська модель.

В той же час, вочевидь, демократичні реформи в Україні все ще залишаються незавершеними, подекуди, половинчастими. Бракує політичної волі для проведення ефективної судової та адміністративної реформ. Важливою подією, що дасть відповідь на питання щодо глибини демократичних перетворень в Україні, стануть парламентські вибори, що пройдуть 26 березня 2006 року.

Роль громадських організацій в розбудові громадянського суспільства в Україні

Суспільні переміни

Українське суспільство зазнало значних трансформацій після падіння комуністичного режиму. Воно стало більш відкритим, прозорим, демократичним. В країні поступово відбувається становлення громадянського суспільства. Його формування здійснюється під впливом цілої низки факторів, серед яких основне місце, безумовно, відіграє лібералізація економіки, інститутів влади та суспільного життя в цілому. Українське законодавство, в тому числі Конституція, надали громадянам гарантії фундаментальних свобод та дотримання прав людини. В країні почали з'являтися громадські об'єднання, які поставили собі за мету контролювати дотримання та захищати права і свободи, просвіщати населення країни з питань розвитку демократії, формувати громадянські ініціативи, залучати населення країни до процесу прийняття рішень. Зазвичай такі організації відомі як неурядові, недержавні, неприбуткові громадські організації, організації третього сектора або організації громадянського суспільства.

Роль таких організацій в процесі становлення громадянського суспільства важко переоцінити. Саме неурядові організації згуртували людей, яким не байдужий розвиток країни, і стали універсальними посередниками між державою та суспільством, вони мають ширший спектр соціальних інтересів і краще розуміють природу окремих суспільних проблем та шляхи їх подолання. Більшість НУО створюються для вирішення тих же проблем, що повинні вирішувати органи державної влади та місцевого самоврядування; здійснюють діяльність, яку неможливо проводити на комерційному, ринковому ґрунті. Протягом більш ніж 14 років ці люди робили, і продовжують робити свій внесок в розвиток демократії та формування громадянського суспільства в Україні. Лише за умови існування розвинутого та впливового третього сектора в країні є

можливим становлення громадянського суспільства - як саморегулюючої, самодостатньої системи, члени якої, задовольняючи власні потреби, сприяють досягненню суспільної мети. Саме це є найвищим проявом права: на зміну права сили приходить сила права.

Будь-який перехід до демократії вимагає мобілізації громадської думки. Враховуючи, що НУО виробляють надзвичайно важливі громадські блага: довіру, чесність та лояльність, а ці цінності складають частину так званого статутного капіталу суспільства, сприяють його довгостроковому прогресу, то розвиток третього сектору в Україні є нагальною необхідністю сьогодення. Громадянське суспільство – це насамперед добре сформований, професійний третій сектор. Завдяки відданій праці громадських організацій в країні вже з'являються люди з новим мисленням та сприйняттям навколишнього середовища, виховані в душі демократії та свободи. Підтвердженням цьому є цілий ряд фактів, серед яких необхідно відмітити зміни відносин між владою та громадою, які характеризуються більшою відкритістю перших та більшою активністю других щодо бажання здійснювати контроль над діяльністю перших. Такі зміни є значним кроком у напрямку формування громадянського суспільства.

Проте, розбудова громадянського суспільства в Україні відбувається значно повільніше, ніж хотілося б, а вплив громадських організацій на перебіг цього процесу залишається слабким. Перш за все це обумовлюється малою чисельністю громадських організацій. На сьогодні в Україні ще не сформована реально широка мережа НУО - вони діють переважно у великих містах і тільки кількох районних центрах - далі мережа НУО є, фактично кажучи, відсутньою. І хоча на даний момент створено ресурсні центри, проте, це не має великого впливу на розвиток НУО. Так, у демократичних країнах на 1000 осіб населення припадає в середньому 4 громадські організації. Щоб в Україні посилилась демократія, треба, щоб було в 400 разів більше НУО, ніж є зараз. І тут йдеться не про загальну кількість організацій, а про організації, що дійсно працюють. На жаль, сьогодні у прийнятті державних рішень перевага надається вузькогруповим, корпоративним інтересам, практика громадської експертизи та нагляду знаходиться у зародковому стані. Йдеться про накреслення реальних кроків, які необхідно здійснити громадським організаціям для досягнення ідеалів вільного розвитку людини і суспільства. Сьогодні ж громадські організації є

маловпливовими, відповідно державні органи влади часто просто нехтують ними. Ця проблема є комплексною. Не можна безапеляційно звинувачувати лише тільки державу і державні органи влади в ігноруванні пропозицій чи вимог НУО. Необхідно також критично ставитись і до громадян, які здебільшого є вкрай пасивними та не бажають брати участь у відстоюванні власних інтересів. З іншого боку, є значна кількість громадських організацій, які не працюють професійно, або створюються лише під час передвиборчих кампаній і мають на меті лише агітувати населення за політичні сили, від яких отримують фінансування. Відповідно, їхні пропозиції, а здебільшого вимоги є популістськими і не мають під собою виваженого та конструктивного підґрунтя. Звісно, такі дії або ігноруються державою, або, навіть формують вороже ставлення з боку державних органів влади до організацій громадянського суспільства.

На наш погляд, існує цілий ряд причин, які створюють перепони для повноцінного розвитку, гідного та незалежного існування третього сектору в Україні. Перш за все, це відсутність фінансової підтримки у вигляді грантів та інших програм з боку вітчизняних підприємців. Процес становлення громадянського суспільства в Україні не призвів до економічного зміцнення неурядових організацій, їхньої економічної незалежності. Навпаки, зараз маємо ситуацію, коли відсутність фінансової підтримки з боку міцного середнього класу, підприємців, що практично завжди є складовою перехідного суспільства, ставить під серйозний сумнів саме існування більшої частини НУО. Відсутність фінансової підтримки з боку вітчизняних підприємців обумовлена не тільки браком вітчизняних традицій підтримки бізнесом громадянського суспільства, але й відсутністю активних дій з боку самих представників громадських організацій по залученню коштів, нових форм співробітництва з владою, бізнесом, ЗМІ та іншими неурядовими організаціями. З іншого боку до цієї проблеми призводить і загальна суспільна бідність, що загрожує суспільству в цілому і громадянському суспільству зокрема. Брак фінансової підтримки є причиною фінансової нестабільності і низької заробітної платні співробітників громадських організацій. Відсутність фінансової стабільності і призводить до неможливості підтримувати активний рівень розвитку організації. Так, за результатами соціологічного дослідження, проведеного Донецькою обласною громадською організацією „Донецький прес-клуб” серед громадських організацій м. Донецька, 69% з них визнають проблему

відсутності фінансування як серйозну і дуже серйозну, а 29% впевнені, що проблема фінансової нестабільності ставить під загрозу саме існування організації.

Не менш важливою проблемою для розвитку організацій громадянського суспільства є прогалини в законодавстві та надмірно жорсткий контроль з боку держави. Важливість цієї проблеми обумовлена загальною відсутністю правових традицій в нашій країні, спадком минулого, коли існували значні недоліки в законодавстві. Сьогодні ці проблеми все ще зберігаються. Більш того, вони загострюються в ситуації викривленої соціальності, яка сприяє втручання держави в громадські справи не тільки у політичній та економічній площині, але й в сфері законодавства, де часто не громадськість визначає, яка правова база необхідна, а держава через свої інституції регулює прогалини в законодавстві на власний розсуд, обмежуючи свободу третього сектора.

Важливою проблемою для повноцінного розвитку громадських організацій залишається брак інформаційних ресурсів. Її суттєвість визнали 40% опитаних організацій. Ця проблема, в першу чергу, пов'язана з обмеженими фінансовими можливостями організацій та пасивністю лідерів НУО. З одного боку, частина організацій не має можливостей активно використовувати Інтернет, як основне джерело інформації для НУО. Передусім, це стосується об'єднань, які діють в сільській місцевості або в малих містах, де інфраструктура телекомунікацій сьогодні залишається недорозвиненою. З іншого боку, ті організації, які мають можливості використовувати інформаційні технології, не роблять цього через власну пасивність та небажання вивчати новітні засоби комунікацій.

Не меншою проблемою для розвитку третього сектору в Україні є пасивність населення та небажання підтримувати діяльність організацій і брати участь в їхній роботі. Ця проблема пояснюється відсутністю традицій громадянських ініціатив та споживчим характером більшості членів суспільства, що є властивою рисою для більшості пострадянських країн. Крім того, в країні є проблема необізнаності з питань демократичного устрою держави, або неправильне розуміння поняття демократія як такого. Громадяни країни скоріше готові покладати вирішення власних проблем і, відповідно, проблем суспільства на когось, і зовсім не визнають власної ролі та значення у процесах державного будівництва та розвитку суспільства в цілому. Окрім того, громадські організа-

ції часто самі не є цікавими для громадськості і нездатними залучити громадян до своєї діяльності.

Важливе значення для розвитку громадянського суспільства в країні має здатність організацій третього сектору співпрацювати з засобами масової інформації. Така співпраця допомагає вирішувати вищезазначену проблему та доносити ключові ідеї організації до громадськості. Проте, проблема заангажованості засобів масової інформації ставить під сумнів об'єктивне висвітлення діяльності НУО. Важливим питанням також є відсутність журналістів-фахівців з питань розвитку третього сектору. Тому третій сектор дуже часто відображається у ЗМІ не як важливий елемент суспільства, а як замкнена у собі система, яка може бути іноді цікавою, але від якої не має суспільної користі. Журналісти більше приділяють увагу скандалам у середовищі НУО, політичним аспектам їхньої діяльності, оминаючи увагою велику роботу, що здійснюють НУО у суспільстві. Проте, на жаль, це є природним, оскільки відповідає кон'юктурі медіа-ринку. Постає справедливе запитання, чи тільки журналісти винні в тому, що інформація про НУО майже завжди потрапляє на останні шпальти газет. Виходячи з принципів маркетингу, відповімо, хто є клієнтами НУО. Звичайно, клієнти - це ті, хто купує послуги. Послуги українських НУО "купуються" не бізнесом чи владою, а міжнародними донорами. Тож НУО саме їх і обирають як цільову групу для своїх інформаційних потоків. Сумно, але об'єктивний принцип "Клієнт завжди правий" поширюється і на третій сектор. То ж третій сектор замикається сам на собі, перетворюється в ізольовану інформаційну касту, яка не зацікавлена у встановленні контактів із зовнішнім світом. Звичайно, не можна сказати, буцімто інформування громадськості зовсім не має ніякого значення в успіху НУО. Однак, воно часто не є першочерговим пріоритетом, і є велика кількість ефективних НУО, діяльність яких маловідома як іншим секторам суспільства, так і широкому загалу. Утворюється замкнене коло: громадські організації не можуть отримувати кошти від міжсекторної співпраці та звертаються до міжнародних фондів, вони стають залежними від ґрантів та нездатними залучити ресурси для основної діяльності з інших джерел. Не можна розбудувати весь розгалужений третій сектор лише за рахунок коштів донорів. Є дві основні стратегії залучення місцевих коштів: соціальне замовлення та створення громадських фондів. Таким чином, громадським організаціям вкрай необхідно навчитись співпрацювати зі ЗМІ. Навпаки, громадські організації недооці-

нують вплив ЗМІ і, навіть, не намагаються залучати їх до поширення своїх ідей. Непрофесійне подання інформації призводить до того, що діяльність громадської організації вважається нецікавою або некорисною для суспільства. Відповідно, організація залишається поза увагою суспільства та не може залучати до своєї діяльності громадян, не кажучи вже про створення громадських фондів.

В українському суспільстві і до сьогодні відбуваються дебати про корисність діяльності організацій третього сектору. Часто їх звинувачують у „грантожерстві”, роботі на користь іноземних держав та створенні загрози для незалежності України. Особливо активно ці дискусії відбуваються у періоди політичних змін в країні, зокрема підчас виборів. Така ситуація, перш за все, означає брак довіри до громадських організацій як з боку населення, так і органів влади. На наш погляд, існує декілька причин для створення негативного іміджу громадських організацій. По-перше, необхідно визнати, що і сьогодні в країні існують організації, які реально не працюють, але отримують гранти від іноземних донорських організацій та українського приватного сектора. Проте, ці організації вдало звітують про начебто виконану роботу. Відповідно, громадськість або нічого не знає про існування і діяльність такої організації, або, якщо така „робота” викривається, формується негативне відношення до НУО, як до організацій, що витрачають кошти для власного збагачення. По-друге, велика кількість громадських організацій з'являються під час передвиборчих кампаній та за гроші певних політичних сил представляють інтереси цих політичних сил. Відповідно, громадські організації розглядаються як захисники певних політичних інтересів, що підриває довіру до них з боку громадськості та органів влади як до незалежних громадських об'єднань. Звичайно, ми не виключаємо можливості існування політичних громадських організацій, але, на жаль, їх діяльність проводиться лише під час виборчих кампаній і такі організації, як правило, припиняють свою діяльність після виборів. Для досягнення своєї мети такі громадські об'єднання проголошують своєю місією побудову громадянського суспільства, вирішення соціальних проблем дітей, молоді, літніх людей, та інші, позитивні наміри, які сприймаються громадянами. Проте жодних результатів, крім певної кількості голосів їхня діяльність на приносить, і згодом припиняється. Як результат, населення не вірить у дієвість та серйозність роботи громадських організацій. Такі ж організації породжують і негативне ставлення до НУО з боку органів вла-

ди, оскільки під час своєї діяльності протягом декількох місяців вони виголошують достатню кількість негативної деструктивної критики, щоб сформувати негативне ставлення до себе і до інших громадських організацій.

Крім недовіри існує проблема недооцінки громадських організацій як населенням, так і владою, при чому недооцінка з боку останніх є суттєвою проблемою для розвитку третього сектора. Представники органів влади часто вважають діяльність НУО несерйозною і непрофесійною, що створює перешкоди на шляху до співробітництва громадського та державного секторів. Мова йде про соціальне замовлення, а точніше про його відсутність, проте наявність останнього могло б частково вирішувати проблему фінансової нестабільності громадських організацій. В Україні ж сьогодні не існує нормативно-правової бази для делегування частини обов'язків органів влади громадськості. Основними проблемами, що заважають впровадженню соціального замовлення, є: нестабільна економічна ситуація в державі, неприйняття НУО як рівноправного партнера, реальної суспільної сили; переважання внутрішньовідомчих інтересів та небажання ділитись отриманими ресурсами і побоювання конкуренції з боку громадських організацій, але, насамперед, брак кваліфікації серед працівників НУО. Мають місце ситуації, коли неприбуткові організації виграють конкурс міні-грантів, гроші, які виділяються з державного чи місцевих бюджетів, але при цьому відмовляються ними скористатись з однієї простої причини: вони не знають як правильно ними скористатись. Гроші залишаються незасвоєними. Це дає державним органам влади та органам місцевого самоврядування всі підстави для відхилення вимог представників громадських організацій щодо делегації частини повноважень держави громадянам.

Таким чином, існує ряд причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, які перешкоджають повноцінному розвитку третього сектору, і відповідно, громадянського суспільства в Україні. До причин об'єктивного характеру можна віднести відсутність фінансової підтримки, яка в свою чергу спричинює фінансову нестабільність неприбуткових громадських організацій. Крім того, об'єктивною причиною слабкого розвитку третього сектору в Україні є недовершене, недосконале законодавство, що регулює існування та діяльність громадських об'єднань. Подолання цих проблем передусім залежить від органів державної влади. Проте, значних зусиль для подолання цих проблем мають докладати самі

організації, переконуючи суспільство в своїй значущості. З цього приводу на перший план виходять причини суб'єктивного характеру, подолання яких повністю залежить від самих організацій. На наш погляд, найголовнішою з них є проблема непрофесійності людей, які працюють в громадських об'єднаннях. На жаль, лідери та співробітники громадських організацій не визнають цієї проблеми. Лише 12% організацій усвідомлюють цю проблему як серйозну, натомість 62% не визнають її наявності. Очевидно, що більшість вище згаданих проблем є в багатьох аспектах похідними від недостатньої кваліфікації персоналу громадських організацій, а здатність їх вирішувати є показником справжнього професіоналізму. Як показують результати дослідження, переважна більшість організацій не хочуть визнавати недостатності власної кваліфікації, тобто самі є стримуючим фактором розвитку громадянського суспільства. Отже, громадські організації, виступаючи основними провідниками громадянського суспільства, мають нести повну відповідальність за свою роботу і виконувати її професійно. Лише за таких умов громадські організації в Україні зможуть заручитись підтримкою населення та стати впливовими інституціями у процесі формування громадянського суспільства.

Як бачимо, для розбудови громадянського суспільства в Україні громадські організації мають бути шановані, вони мають адекватно сприйматися як владними структурами так і населенням, а значить спільно з ними вирішувати нагальні проблеми. Має йти нормальна, зважена співпраця. Адже без розвинутого третього сектору ми ніколи не матимемо громадянського суспільства, а без громадянського суспільства нам ніколи не побудувати економічно розвиненої, культурно і духовно міцної Української держави.

„Європейський вибір” України у світлі суспільних досліджень

Суспільні переміни

Коли говорять і пишуть про те, що сталося в Україні і загалом у Центрально-Східній Європі впродовж останніх п'ятнадцяти років, часто вживаєть слово „трансформація”. Україна – це країна, у якій це слово, можливо, найбільш адекватно описує процеси, що відбуваються. Деколи політологи визначають їх як „чотирикратну трансформацію”, маючи на увазі перетворення політичної системи та економіки та будівництво держави і політичної нації¹. Ці два останні елементи здаються найбільш істотними, коли ми намагаємось відтворити те, як українці бачать своє місце та роль у Європі.

Оля Гнатюк, детально обговорюючи українські дискусії про тотожність, вказує на особливо сильне у цій країні почуття „бути між” – між Сходом і Заходом, Росією та Польщею, комунізмом і націоналізмом² тощо. Ті, кого прямо запитали про місце України на континенті, найчастіше українці, дають відповідь: „не варто ділити Європу, Україна є європейською країною”³.

Видається, що з точки зору звичайних жителів України, проблема можливої інтеграції з Євросоюзом, чи теж „повернення”, а можливо, „вступ” у Європу, не є проблемою першочергового значення. У випадку питання про місце України в Європі, все ще повторюється питання про тотожність – але ж ми маємо справу із ще не закінченим процесом будівництва держави та політичної нації. Чи слово „українець” є етнічним терміном, чи політичним? Чи використання російської мови означає прагнення з'єд-

¹ P. D'Anieri, R. Kravchuk, T. Kuzio, *Politics and Society in Ukraine*. Westview Press Boulder 1999, с.4.

² О. Hnatiuk, *Pożegnanie z imperium. Ukraińskie dyskusje o tożsamości*, Wyd. UMCS, Lublin 2003, с. 55 і наступ.

³ Дослідження, проведені у листопаді 2005 р. для польської Фундації імені Роберта Шумана Київським міжнародним інститутом соціології, на загальнодержавному дослідженні 2000 респондентів, яка фінансувалася з гранту Міністерства закордонних справ.

натись з Росією? Чи скептицизм щодо Євросоюзу є то-тожний з проросійською позицією? Українці ще й досі не дали собі однозначної відповіді на ці питання, тому кожна досить важлива постановка питання про рівень готовності України до інтеграції з Євросоюзом відразу викликає дискусії на вищезазначені теми – які здаються побічними, а насправді є ключовими. Темп євроінтеграційних процесів в Україні головним чином залежить від того, наскільки українці наблизяться до вирішення цих питань.

Українське „бути між”

Придивімося ж ближче до того своєрідного відтемінування України та до її проблем щодо знаходження свого місця між Сходом та Заходом. З тим, щоб зробити вибір, – майже від початку існування незалежної української держави – мали проблеми українські політики, включаючи тих осіб, які були на чолі держави. Хронічна неможливість чіткого та однозначного визначення ними геополітичного опціону була колись названа політикою „багатовекторності”. Це визначення, звичайно, досить адекватно описувало стиль зовнішньої політики України⁴, принаймні до моменту вибору Віктора Ющенка на посаду Президента. Однак, це не є виключною проблемою еліти. Суть справи полягає у тому, що невизначена позиція еліти досконально відображує амбівалентність і нерішучість суспільства.

Перш за все, українське суспільство взагалі мало цікавиться міжнародними справами, у результаті чого дуже багато українців не мають чіткої думки щодо того, яке місце в Європі повинна займати Україна, та якими повинні бути її відносини з сусідами. У проведеному у 2003 році соціологічному дослідженні⁵ аж 27% респондентів не могли сказати, чи на їхню думку Україна повинна вступити до Євросоюзу, чи ні, 38% не мало думки щодо доцільності приналежності України до НАТО⁶. Через рік після Помаранчевої революції

⁴ „Багатовекторність” упродовж кількох років була навіть офіційно проголошеною політикою. Від початку другого терміну президентства Л. Кучми було офіційно проголошено курс на євроінтеграцію, таким чином, принаймні на риторичному рівні створювалось враження, що був обраний ще один вектор – західний.

⁵ Дослідження проводив Київський міжнародний інститут соціології у травні 2003 р. на загальнодержавному дослідженні 2000 осіб. Замовником був фонд Баторія у рамках програми „Розширений Євросоюз та Україна”. З іншими результатами цих досліджень можна ознайомитись на web-сторінках фонду (www.batory.org.pl)

⁶ Більше даних на цю тему можна знайти у моїй статті „Między Wschodem a Zachodem” [“Між Сходом та Заходом”], доступний на сторінках Фондації ім. Стефана Баторія. (http://www.batory.org.pl/doc/wschr_zach.pdf)

відсоток осіб, які не можуть сформулювати своєї думки з цих питань, дещо зменшився, але надалі залишається досить високим: 20% не знає, чи Україна повинна вступити до Євросоюзу, а 17% не має власної думки щодо доцільності українського членства в НАТО⁷.

Однією з причин такого стану речей є, звичайно, нестача детальної інформації, а також щораз менш відчутна, але все ще істотна нестача власного досвіду та контактів зі світом Заходу. Результатом цього є нерозуміння основних механізмів функціонування Євросоюзу чи НАТО. У таких умовах громадянські позиції формують переважно засоби масової інформації, а часом попросту звичайна пропаганда.

Графік 1
Орієнтації у закордонній політиці (дані у %, не враховані особи, які не мали думки щодо питання доцільності приналежності України до ЄС або до Союзу Білорусі та Росії, у 2005 р. таких було 24%)

Завдяки цьому згадана політика „багатовекторності”, з різною перевагою східного вектора, яку вела майже кожна українська влада, мала і все ще має в Україні значну суспільну базу. Ілюстрацією цього нехай буде нижченаведений графік, який показує, що для четвертої частини жителів опціони східний та західний не виключаються (це представлена на графіку „багатовекторна орієнтація”). Графік показує також, що відсоток прихильників західного курсу⁸ більш-менш постійний – близько 15%, у той час як найчисельнішими є прихильники східного курсу. Результати досліджень Інституту соціології Національної Академії наук України, що проводяться з 1994 р. також свідчать про існування у суспільстві стабільної, кільканадцятипроцентної групи прихильників однозначно західного курсу України, у той час як різні варіанти східного курсу мали впродовж періоду охопленого дослідженням, приблизно вдвічі більше прихильників.

Ще недавно, до Помаранчевої революції, найбільше було прихильників багатовекторної орієнтації, незважаючи на те, що сам термін „багатовекторність” вже досить давно зник з офіційної риторики. Революція та політичні події довкола неї принесли, зокрема, багатьом людям розуміння того, що східний та західний опціон неможливо поєднати – тому вони висловились за східний „вектор”. Більшість українців, як видається, все ще хочуть бачити Україну як місце зустрічі, а не змагання двох інтеграційних центрів. Третина опитаних (33%) була такої думки, що інтересам України відповідає як зближення з Євросоюзом, так і з

⁷ вже цитовані дослідження Польської Фундації ім. Роберта Шумана.
⁸ Прихильники „західного курсу” – це люди, які хотіли б, щоб Україна вступила до Євросоюзу, а не до Союзу Білорусі та Росії, в той час як прихильники східного курсу – навпаки: вони хотіли би бачити Україну у Союзі Білорусі та Росії, а не в Євросоюзі.

Росією. Але, змушені зробити вибір, вони обирають Схід – який у даному випадку символізує Білорусь та Росія: 65% описаних висловило думку, що Росія розуміє потреби України, у той час як лише 34% були такої думки, що ці потреби розуміє Євросоюз. Схід притягує українців наближеністю культури, ментальності та зрозумілими правилами функціонування, у той час як Захід – упорядкованістю, передбачуваністю та економічним добробутом. Вони не хотіли би відмовлятися ні від одного, ні від другого.

Симпатії до Союзу Білорусі та Росії сприяє також досить розповсюджена в Україні ностальгія за Радянським Союзом. Загальна оцінка теперішньої політичної системи і радянської завжди виявляється на користь останньої. На відміну від польського суспільства, яке період залежності від СРСР оцінює досить однозначно негативно, вважаючи його часом нав'язаної влади, значний відсоток українців бачить в історії СРСР фрагмент історії свого народу. Період Української Радянської Соціалістичної Республіки – це власна історія, а не привезена ззовні. Якщо дивитись з цієї перспективи, то, мабуть, проблема євроінтеграції є „зовнішньою”, тому дещо штучною. Це не означає, що вона відкидається з небажанням, але принаймні викликає недовіру.

У будь-якому випадку проблема інтеграції з Євросоюзом ідентифікується як щось віддалене, що не стосується пересічних громадян, – і викликає суперечливі реакції: 42% опитаних констатувало, що Україна повинна вступити до Євросоюзу, і ненабагато менше, 38% дотримувалося протилежної думки. Майже кожен п'ятий не має власної думки з цього приводу. Події Помаранчевої революції небагато тут змінили. І надалі у суспільстві домінує переконання, що питання стосунків України з Євросоюзом – це „їхня”, а не „наша” проблема. „Їхня”, тобто Президента, Уряду, бізнесменів. Лише майже кожен п'ятий опитаний вважав, що зацікавлені у цій справі усі жителі України.

Таблиця 1

Хто найбільш зацікавлений у вступі України до Євросоюзу?

Зацікавлені групи	2003	2005
Президент та його оточення	38	54
Бізнесмени	31	10
Політики, пов'язані з урядом	27	22
Усі жителі України	19	18

Дані: 2003 – Фондація Баторія, 2005 – Польська Фондація ім. Роберта Шумана

Примітка: Відсотки перевищують 100%, оскільки можна було вибрати декілька відповідей

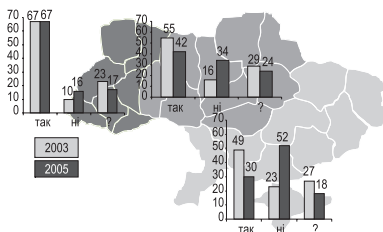
Значно менше сумнівів викликала „східна” орієнтація, тобто питання можливого приєднання України до Союзу Білорусі та Росії. Цей опціон не лише користувався більшою підтримкою, ніж західний, але також викликав менше проблем у формулюванні своєї точки зору. Виглядає так, ніби опитані, незважаючи на все, вважали цей вектор інтеграції більш реальним, ніж західний. Лише 9% опитаних не змогло висловитись про те, чи хотіли би вони, щоб Україна вступила до Союзу Білорусі та Росії, чи вони проти цього. Переважна більшість, тобто 67% респондентів, готові були підтримати цю ідею, противників було 23% (тобто майже кожен четвертий).

Регіональні аспекти політичних позицій українців

Різні дослідження політичної позиції українців свідчать про те, що однією зі змінних, що найсильніше диференціюють вказані позиції, є місце проживання, а саме приналежність до одного з чотирьох виразних регіонів, на які поділяється Україна. Ці регіони відрізняються переважними секторами економіки, густотою населення, а передусім мають різні долі та історичні традиції⁹.

Погляди на обговорювані вище питання також підлягають регіональній диференціації, причому видається, що останні події довкола президентських виборів наприкінці 2004 р. ще більше посилили цю різницю.

Карта 1
Регіональна диференціація підтримки ідеї вступу України до Євросоюзу

Підтримка ідеї вступу України до Євросоюзу у 2003 році була різною у різних регіонах, але повсюдно переважали прихильники цього кроку. На сьогоднішній день (листопад 2005 р.) ситуація виглядає інакше. У східному та південному регіоні домінують противники євроінтеграції і їх є 52%. Причому найбільше противників є у східному регіоні, а саме у Донецькій, Луганській та Харківській областях. Представлена нижче карта зображує відсотки людей, що „погоджувались” або „швидше погоджувались” з тим, що Україна повинна вступити до Євросоюзу.

Звертає увагу той факт, що впродовж двох років, що розділяють дослідження, у всіх регіонах зріс відсоток

⁹ Див. напр. S. Birch, *Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics*, Europe-Asia Studies, 2000, vol. 52, No. 6, с. 1017-1041.

противників цієї ідеї. Невідомо, чи це є результатом Помаранчевої революції, чи попередніх процесів, що відбувались у суспільстві, а також чи зміна є тимчасовою, чи постійною. Найвиразніша зміна мала місце у південно-східному регіоні, і у цьому випадку можна припустити, що це є результатом подій останнього року, впродовж якого Західна Європа, зокрема Євросоюз, надали підтримку тому кандидатуві у Президенти, проти якого голосували східні регіони України.

Західна частина країни незмінно зорієнтована проєвропейськи, і тут зростання відсотка противників вступу України до ЄС було відносно найменшим. Це також єдиний регіон, у якому домінує західна орієнтація, а не „багатовекторна” чи східна, як в інших регіонах країни. Нижченаведений графік представляє частку прихильників окремих орієнтацій у чотирьох регіонах України¹⁰. Порівняння з попередніми дослідженнями свідчить про те, що від 2003 року у південному та східному регіонах зростає відсоток осіб, що рішуче підтримують східний курс у закордонній політиці України.

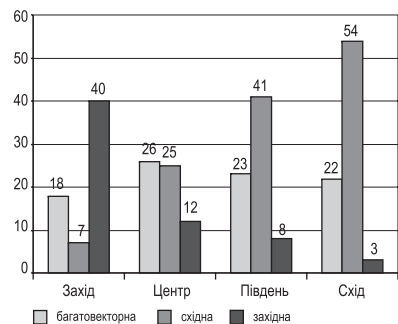
Популярність перерахованих векторів зовнішньої політики певним чином залежить від віку, хоча залежність ця не настільки сильна, щоб змінити загальну структуру геополітичної ситуації. Як можна було сподіватись, наймолодші вікові групи мають тенденцію до дещо більшої, ніж інші респонденти, зацікавленості західним курсом, але у цих наймолодших групах регіональна диференціація також виглядає дуже подібною до представленої вище диференціації для усієї країни.

Прикінцеві примітки

Представлені тут результати соціологічних досліджень показали, що існуючий в Україні упродовж багатьох років досить широкий дозвіл на європейську інтеграцію змінюється на скептицизм на значній території країни. Але парадоксальним є те, що у цих змінах можна зауважити позитивні елементи. Зареєстрована раніше соціологами підтримка ідеї приєднання України до Євросоюзу була певним чином абстрактною, тобто не підкріплялась ні

¹⁰ З огляду на значну різницю, південно-східний регіон, що використовувався у попередніх дослідженнях, був поділений на дві частини: східний регіон, що складається з Харківської, Луганської та Донецької областей, та південний регіон, до складу якого увійшли Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та Автономна Республіка Крим.

Графік 2
Орієнтації у закордонній політиці з
врахуванням регіонального розподілу

конкретними знаннями про функціонування Євросоюзу, ні загальним переконанням про приналежність України до Європи.

Завдяки подіям Помаранчевої революції, українці дали вираження своїй прив'язаності до цінностей, які зазвичай асоціюються з політичною культурою Заходу – демократією, дотриманням свободи вибору, свободи слова. Дослідження підтверджують, що ці цінності все ще ціняться в Україні, навіть більшим чином, ніж до згаданих подій.

На сьогоднішній день українці більш свідомі існування антагонізму між двома центрами інтеграції, якими є Росія та Євросоюз. Але, як і раніше, їм бракує основних знань про Євросоюз і почуття, що вони включені у європейські інтеграційні процеси, що вони є частиною „Європи”. Близько однієї п'ятої опитаних змогли дати правильну відповідь на нібито тестові запитання, що стосуються функціонування ЄС. Це свідчить про те, як багато ще повинні зробити українські організації, що рекламують „європейський вибір”, та Євросоюз.

Корпоративний сектор прагне до Європи більше ніж політики

«Європейській державі – європейський цирк», – таку на перший погляд навіть дещо кумедну фразу мав змогу чути кожен, хто останніми днями подорожуючи Києвом не збувся звички прислухатися до рекламних аудіо-текстів у муніципальному метро. Цей слоган для промоції своєї програми обрала для невелика навіть за українськими мірками компанія, яка отримує свій прибуток завдяки презентаціям у столиці розважальних шоу у «спекотний» для такого бізнесу час Різдвяних свят.

Економічні переміни

Чомусь невеличка компанія, вирішивши піти на великі витрати (одна хвилина рекламного оголошення у Київському метрополітені вартує від 300 до 600 доларів) реклами, але яку щоденно бачить біля 2 млн. Чоловік, щоби в кількох фразах свого оголошення мінімум двічі повторити слово «європейський».

Такий маркетинговий хід не здасться дивним, якщо придивитися на те, як змінили своє позиціонування українські компанії за останній рік, незважаючи на те, чи вони такі малі, як «Цирк Кобзов», про який щойно була мова, чи такі великі, як промислова корпорація «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД). Бути «європейськими», це перше, до чого почали прагнути українські приватні компанії, які мають довгострокову стратегію розвитку і які перестали зв'язувати свої майбутні прибутки з тісними контактами з політичною владою.

Нові ресурси

Більшість експертів, які надто прискіпливо слідкували за найбільшим в історії сучасної України приватизаційним процесом – продажем металургійного комбінату

«Криворіжсталь» – дали наступну оцінку причин участі об'єднаного альянсу «Індустріального союзу Донбасу» та другої найбільшої металургійної компанії світу

«Arcelor» у тендері. Навіть якщо «Індустріальна група» – створене напередодні об'єднання «ІСД» та «Arcelor» для участі у тендері програє, як зрештою і сталося, – то «ІСД» все ж таки залишиться у переможцях, казали фахівці. Цей парадокс пояснюється просто. Для корпорації «ІСД» це була найкраща нагода продемонструвати, що вона достатньо гідна, відкрита та прозора, аби мати рівні партнерські стосунки з такою званою компанією, як «Arcelor». Збереження свого статусу як великої промислової корпорації після переділу активів зі ще однією українською фінансово-промисловою групою «System Capital Management» на початку 2000-х, ІСД вбачала в розширенні промислових потужностей за кордоном. Її вибір впав на польську Huta Częstochowa, придбання якої, крім того давало можливість стати частиною європейського промислового ринку, в який Польща офіційно ввійшла в травні 2004 року як повноправний член Євросоюзу. Не варто згадувати, якими стараннями «ІСД» вдалось таки стати власником Huta Częstochowa. Тільки в цьому році українській корпорації вдалось завершити придбання польських активів. І це сталося тільки після того, як польська сторона повірила в те, що «ІСД» – прозора компанія. Свою прозорість «ІСД» останнім часом намагається підкреслити все наполегливіше: в 2005 році корпорація провела емісію 4-річних єврооблігацій на 150 млн. доларів. З одного боку це дало їй можливість поповнити свої обігові кошти, з іншого – довести, що західні інвестори достатньо довіряють корпорації, аби купувати її облігації.

«ІСД» можна вважати чи не найпершою великою українською компанією, яка змінила свою стратегію розвитку у напрямку транспарентності заради спроби довести, що вона гідна вважатися «європейською» компанією.

Подібна переорієнтація на «європейськість» українського корпоративного сектору є чи не найголовнішим зсувом в бік так званих європейських стандартів, що трапилась в українській економіці за рік після Помаранчевої революції. Великі компанії, керівництво більшості з яких ще декілька років назад було тісно інтегроване з політичною владою, і внаслідок мало широкий доступ до дешевих фінансових ресурсів держави, перестали розраховувати на ці кошти та почали шукати інші шляхи залучення ка-

піталів. У 2005 році українські корпорації активно почали освоювати ще нещодавно екзотичні для себе фінансові інструменти, які дають їм змогу залучати дешеві, але вже іноземні капітали.

Чого варта, наприклад, зацікавленість українських компаній до організації емісій ADR (американських депозитарних розписок). Починаючи з вересня та до кінця 2005 року близько десяти великих компаній оголосили про свої плани розмістити частину своїх акцій в формі ADR на західних фондових біржах. В перелік цих компаній ввійшли нафтова компанія «Галнафтогаз» та хімічний гігант «Стірол». Необхідно зазначити, що українськими регулюючими органами введена дуже сувора процедура розміщення акцій на західних біржах. На сьогодні діє заборона на розміщення більш ніж 25% акцій від загального обсягу емісії. Причому емітент має чекати біля місяця на дозвіл регулюючого органу (в даному випадку державної комісії по цінних паперах та фондовому ринку) на розміщення своїх акцій за кордоном. Незважаючи на подібні обмеження компанії намагаються виходити на зовнішні ринки цінних паперів. Наймасштабніше IPO української компанії на західному ринку очікується від концерну «Стірол», виробника хімічної та фармацевтичної продукції з ринковою капіталізацією біля 670 млн. доларів. Очікується, що розміщення пакету в 5–15% акцій концерну відбудеться в 2006 році на Лондонській або на Нью-Йоркській біржі. «Стірол» має намір в такий спосіб залучити до 100 млн. доларів.

При цьому необхідно зауважити, що за 2005 рік концерн вже отримав 125 млн. доларів кредитних ресурсів завдяки випуску єврооблігацій. В свою чергу львівський енергетичний концерн «Галнафтогаз» також оприлюднив свої плани щодо IPO, попередньо запланувавши розміщення акцій на 2007 рік чи-то на Лондонській, чи то-на Варшавській біржі. Керівництво концерну не виключає можливості, що первинне розміщення акцій може відбутися і в Україні, якщо до того часу в країні буде створена пристойна фондова біржа. Українські промислові корпорації здебільшого опираються на свої можливості, шукаючи ресурси для подальшого розвитку. Слабка розвиненість внутрішнього фінансового ринку підштовхує компанії звертатися за підтримкою за межі країни. Але промисловим корпораціям все ще потрібен певний час для структурної реорганізації, яка би їм принаймні дала змогу продемонструвати західним кредиторам звичну для розвинутих ринків схему управління та функціонування компанії. Наприклад,

одна з найбільших українських промислових корпорацій – System Capital Management – тільки готується до переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Українські промислові корпорації, які в своїй більшості структурно все ще нагадують промислові гіганти радянських часів, досі не в змозі виступати конкурентоздатними гравцями на європейському і міжнародному ринках. Присутність українського капіталу на Заході мінімальна. Загальний обсяг українських інвестицій за кордон складає за даними державної статистичної служби всього 215 млн. доларів за більш ніж десять років (порівнюючи з 9,5 млрд. \$ залучених інвестицій до країни за цей період). Та й навіть ці цифри не можна назвати інвестиційними вкладками, оскільки українські інвестиції йдуть переважно в офф-шорні країни звідки і повертаються. Для довідки: Кіпр є найбільшим іноземним інвестором України з 1,4 млрд. доларів інвестицій, та і в число головних реципієнтів українського капіталу входять такі країни, як, наприклад, Панама, яка в Україні немає жодних промислових потужностей.

Все починається з банків

Поки український промисловий сектор, який дає більш, ніж 60% ВВП, намагається підлаштуватись під нові вимоги сучасного ринку, банківський сектор вже на повну потугу інтегрується в європейський економічний простір. Така інтеграція проходить здебільшого з ініціативи європейських фінансових інститутів, які розгорнули справжнє полювання за найбільш ліквідними українськими банківськими активами. За найостаннішою інформацією на банківський сектор країни прийшов BNP Paribas. Французький банк домовився з власниками «УкрСіббанку» про купівлю контрольного пакету банку. Сума угоди не розголошується, але за експертними оцінками вона може дорівнювати від 500 до 700 млн. доларів. «УкрСіббанк» входить до групи п'яти найбільших банків України.

До цього в жовтні завершилася процедура купівлі австрійським Raiffeisenbank International банку «Аваль». Сума угоди склала 1 млрд. доларів. Серед інших іноземних банків, які мають наміри придбати активи в Україні, називаються найбільші угорські, австрійські, німецькі, російські та італійські фінансові інститути. Найближчим часом можемо спостерігати за кардинальним переділом українського банківського ринку, ініціаторами якого будуть саме

європейські банки. Принагідно згадуються слова пана Гітанса Науседи, радника президента Vilniaus Bankas, який входить до скандинавської банківської групи SEB, яка ще по самому завершенню Помаранчевої революції купила середній за розмірами український банк «Ажіо». «Політичні ризики, корупція та економічні негаразди можуть виникати в багатьох країнах, але найбільший ризик – запізнитись з приходом на перспективний ринок», – казав тоді Науседа.

Європейський банківський капітал, навіть переслідуючи свої індивідуальні цілі, як-то отримання прибутку, виконує і певну євроінтегруючу місію в Україні. Його прихід на український ринок дає змогу менш песимістично дивитися на макроекономічні показники розвитку економіки країни. «Чиста» макроекономічна статистика 2005 року, порівнюючи її з показниками минулого року, свідчить тільки про одне: Україна зробила за останній рік декілька кроків назад в своєму економічному розвитку. Це і падіння темпів приросту ВВП з 12,1% в 2004 до 3,5%, як прогнозує уряд по результатам 2005 року. Скорочення більш ніж вдвічі темпів росту промислового виробництва, зростання інфляції, вперше за останні роки відмінне сальдо торгового балансу, зважаючи на те, що українська економіка – експортно орієнтована і т. д.

За погіршенням макроекономічних показників стоїть виключно політична кон'юнктура в країні. Президент Ющенко прийшов до влади, не маючи чітко розписаної програми довгострокового розвитку країни. Досі не скасована програма уряду «Назустріч людям», презентована навесні Юлії Тимошенко, яка не містила економічних розрахунків, а лише збірку популістичних декларацій. «Кризис-менеджмент» нового прем'єр-міністра Єханурова дає певні результати для стабілізації ситуації в економіці, але, хто зараз дасть гарантії, що Єхануров збереже за собою посаду прем'єра після березневих виборів у парламент. Чітко не усвідомлюючи, яким чином розвивати задекларований владою «поступ до Європи», парламент не може (або навіть і не хоче) приймати державний бюджет на наступний рік.

Але як ніколи раніше, політика, якою би вона буремною не була, стає саме політикою. Бізнес у цей час все більше сам шукає шляхів розвитку, все менше сподіваючись на підтримку з владних коридорів державної адміністрації. Такий бажаний розлам бізнесу і політики в Україні відбувся, навіть нехай він іще і маловідчутний.

Відносини Україна – ЄС

Олена Пристайко, Войцех Кононьчук

Стосунки ЄС – Україна після Помаранчевої революції

1. Європейська політика України

Мирна зміна влади внаслідок акцій протесту проти фальсифікацій президентських виборів 2004 року засвідчила високу ступінь громадянської активності в Україні, а також здатність громадян у цивілізований спосіб захищати свій вибір.

Політичні зміни в державі зумовили зміни у сприйнятті України у світі. Україна вперше з'явилась на «мапі політичних об'єктів» як європейська нація.

Прагнення України стати членом ЄС нарешті перестало бути суто декларативним, як раніше. Головною метою нової зовнішньої політики України стало просування українських інтересів «по всіх азимутах», і, насамперед, європейському. Президент Ющенко чітко заявив, що Україна ставить собі за мету стати членом Європейського Союзу.

Від ЄС Україна очікувала чіткого сигналу про готовність надати країні перспективи членства. Всередині країни лунали пропозиції щодо миттєвої подачі заявки на вступ до ЄС. Серед інституцій ЄС Україна закликала до більш відкритої та амбітної програми дій щодо України.

Вже на нинішньому етапі у відносинах України та ЄС є чимало інструментів, що дозволяють істотно допомогти у здійсненні реформ, необхідних для внутрішнього перетворення України у повноцінну європейську державу.

Перед тим, як перейти до аналізу відносин України та ЄС у 2005 році, є доречним коротко окреслити інституційно

**1991
грудень**

Налагодження дипломатичних відносин між Україною та ЄС, коли міністр закордонних справ Нідерландів, як головної країни в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

3 грудня

Надання допомоги Україні з боку ЄС у рамках програми TACIS.

– правові рамки цих відносин, що були сформовані у попередні роки.

З 1998 року між Україною та ЄС діє Угода про партнерство та співробітництво (УПС). Угода по-суті є типовою економічною угодою Європейських Співтовариств та країн-членів з третіми країнами. Угода не передбачає можливості вступу до організації, але відкриває можливість створення зони вільної торгівлі з ЄС. Угода діє до 2008 року.

В 1999 р. ЄС прийняв Спільну стратегію ЄС стосовно України в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Стратегія була розрахована на ті сфери, які не покривалися УПС, зокрема на співробітництво у сфері зовнішньої політики, юстиції та внутрішніх справ, політичне співробітництво. Механізмом виконання стратегії стали щорічні Плани дій, що приймалися ЄС в односторонньому порядку.

План дій Україна – ЄС в рамках Європейської політики сусідства було підписано 21 лютого 2005. Доля цього документу є досить цікавою. Він був в принципі готовий до підписання ще за часів Кучми наприкінці 2004 року. Однак події Помаранчевої революції призупинили процес підписання документу. Після перемоги демократичних сил в Україні, були великі сподівання, що український План дій міститиме положення про перспективи членства України в ЄС. Насправді, український план було посилено «десятьма пунктами», які значно не вплинули на загальний зміст документу.

УПС залишається на сьогодні базовою угодою між Україною та ЄС. План дій в рамках ЄПС є головним операційним документом у відносинах України з ЄС. Строк його виконання збігається за часом із закінченням дії УПС у 2008 р.

Треба сказати, що виконання Плану дій в Україні розглядається не як завдання перед Європейським Союзом, а перш за все, як внутрішнє завдання трансформації суспільства, оскільки ПД охоплює основні сфери суспільно-економічного життя країни: Політичний діалог та реформування; економічні та соціальні реформи і розвиток; торгівля, ринкові та регуляторні реформи; співробітництво в сфері ЮВС; транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище; міжлюдські контакти.

Серед біля 177 заходів, що було передбачено урядом України на виконання Плану дій в 2005 році, «Дорожня карта» закріпила доволі конкретні завдання – очікування, що мала досягти країна протягом 2005 року. Ці завдання містять: розбудову правової держави, детінізацію економіки та подолання корупції, отримання Україною статусу країни з ринковою економікою, вступ України до СОТ, взаємний доступ до ринків України та ЄС, лібералізацію візового режиму України з ЄС, розвиток трансєвропейських мереж, посилення інституційної спроможності з питань європейської інтеграції, а також формування проєвропейської більшості в Україні та позитивного міжнародного іміджу за її межами.

Завдання є досить амбітними. Деякі із заявлених завдань априорі не можуть бути виконаними лише за один рік і лише органами державної влади. Потрібна консолідація зусиль всіх складових суспільства. Однак, сам факт виокремлення «точкових» завдань на 2005 року засвідчив серйозність намірів практичної реалізації європейської політики Україною і відходу від декларативності. Спробуємо надати власну оцінку досягнення цих дев'яти конкретних завдань.

Розбудова правової держави. Відноситься до завдань, термін виконання яких виходить далеко за рамки одного року. Найсуттєвіші позитивні зрушення були зроблені самим суспільством, а саме: значний розвиток громадянського суспільства, поява незалежних засобів масової інформації та зняття цензури, підняття рівня правової свідомості громадян. Отримавши під час подій Помаранчевої революції суттєвих поштовх до свого розвитку, сили громадянського суспільства значно консолідувалися протягом 2005 р., і тому можемо сподіватися на ще більш значну їх участь у виборах 2006 р.

Разом з тим, успіхи з реформування відповідних галузей державної влади були досить обмеженими. Не дивлячись на розпочату широку кампанію з адміністративної та територіальної реформи, яка була направлена на децентралізацію влади та надання більших повноважень та фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування, її реалізацію було відкладено на період після парламентських виборів 2006 р. Судова влада залишається однією з найбільш нереформованих, і зберігає вади радянських часів. Зміни до Конституції України, що були прийняті в грудні минулого року, перетворюють президентську форму правління в Україні на парламентсько-президентську,

1993
21-22 червня

Самміт Ради Європи в Копенгагені, на якому лідери ЄС визначили і прийняли критерії оцінки готовності країн Центральної і Східної Європи до членства в ЄС (так звані копенгагенські критерії).

що оцінюється досить позитивно, оскільки деконцентрує одноосібні повноваження президента. Конституційна реформа вступає в силу з 1 січня 2006 р.

Дякуючи загальній зміні суспільно-політичного клімату в країні, діяльність органів державної влади стала більш прозорою, інтенсифікувався діалог влади з неурядовим сектором та бізнесом. Однак, діалог не набрав поки що системного характеру, допоки не розроблені механізми постійного і обов'язкового спілкування, що притаманне суспільствам із розвинутою демократією. Тому ми можемо констатувати обмежене виконання цього завдання 2005 році.

1994
16 червня

Правовою основою відносин між Україною та ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

Детінізація економіки та подолання корупції. 2005 році завершилася епоха тіньової олігархічної системи в країні. Боротьба із корупцією була однією з провідних цілей нової влади. Протягом року було започатковано кілька урядових ініціатив: «Чисті руки» - направлена на подолання корупції в органах державної влади, «Контрабанді-стоп» - направлена на подолання корупції на митниці, указ президента від 18 листопада 2005 «Про пріоритетні завдання з детінізації економіки та подолання корупції», що передбачає можливість розробки нового закону, який надав би чітке визначення «корупції», «конфлікту інтересів», та обмежив втручання держави у сферу бізнесу, а також ініціатива з впровадження обов'язкового громадського моніторингу корупції в органах державної влади всіх рівнів з офіційною публікацією результатів моніторингу.

Разом з тим, представникам нової команди не вдалося уникнути звинувачень у власній корупційній діяльності. Вересневий корупційний скандал, який закінчився відставкою уряду Ю.Тимошенко, а також осіб звинувачених у корупції та нелегальному лоббі особистих бізнес-інтересів, значно поширив розчарування у суспільстві і показав, що нова команда не є вільною від вад минулої влади Кучми. Разом з тим, сама поява такого скандалу була неможливою за часів «кругової поруки» часів президентства Кучми.

Треба також відзначити, що протягом року значно зменшився рівень толерантності самого суспільства до такого «порочного» соціального феномену як корупція. Звичайно, подолання корупції не є справою лише одного року, тому ми констатуємо обмежені результати виконання цього завдання.

Отримання Україною статусу країни з ринковою економікою. Необґрунтоване цінове адміністрування всере-

дині країни, відсутність закону про банкрутство, низький захист інвесторів були основними причинами затримки отримання статусу країни з ринковою економікою. Надання статусу Україні з боку ЄС очікується протягом самміту Україна – ЄС у грудні 2005 р.

Вступ України до СОТ. Плани вступу України до СОТ у грудні 2005 р. скоріше за все не будуть досягнуті. Головною причиною затримки є труднощі у процесі змін українського законодавства відповідно до законодавства СОТ: з необхідних для завершення процесу приєднання до СОТ 14 законопроектів Верховною Радою на сьогоднішній момент прийнято 9. Процес гальмується лобістами бізнес – інтересів в Раді, а також лівими депутатами. З важливих країн, з якими ще не підписані двосторонні протоколи про приєднання, залишилися лише Австралія та США. Є сподівання, що внутрішнє протистояння буде подолано, і Україна вступить до СОТ вже наступного 2006 року.

Взаємний доступ до ринків України та ЄС. По ряду товарів протягом 2005 р. ЄС зняв квотування імпорту для українських товарів. Було підписано ряд галузевих угод з чутливих для України групи товарів. У квітні 2005 р. було розпочато роботу щодо перегляду дослідження економічних передумов укладання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Україною та ЄС погоджено технічне завдання проведення роботи, досягнуто домовленостей, що незалежні українські та європейські експерти завершать дослідження до кінця грудня 2005 р., а у січні 2006 р. проведуть офіційну презентацію результатів дослідження

Лібералізація візового режиму України з ЄС. На початку листопада 2005 р. було проведено перший раунд переговорів з підписання угоди між Україною та ЄС про спрощення візового режиму України з ЄС. До початку грудневого саміту Україна – ЄС планується провести другий раунд переговорів, з тим, щоб представити попередні результати. У підході до України ЄС використовується так званий «привілейований» підхід до спрощення візового режиму, тобто спрощення торкається окремих груп населення, зокрема дипломатів, журналістів, бізнесменів, студентів, науковців та деякі інших категорій, а також полегшення, впорядкування і стандартизації візових процедур для всіх громадян України.

Розвиток трансєвропейських мереж. Протягом року було започатковано ряд ініціатив з цього напрямку. З метою зміцнення статусу України як транзитної держави в транспортних дунайських схемах здійснюються заходи щодо подальшого

1998
24 лютого

Указ Президента України про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

розвитку потужностей Придунайського морегосподарського комплексу та зокрема ВАТ "Українське Дунайське пароплавство". Крім того, до Національної Програми дій Тасіс на 2004 р. (проекти приймаються із затримкою) включено проект підтримки інтеграції об'єднаної енергетичної системи України до транс європейських енергетичних мереж.

1998
1 березня

Набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

Посилення інституційної спроможності з питань європейської інтеграції. На жаль протягом року не було створено ані Комітету, ані Міністерства з питань європейської інтеграції, яке займалося б координацією дій всіх міністерств в цій галузі. Створена в уряді Ю.Тимошенко посада віце-прем'єра з питань європейської інтеграції була скасована в новому уряді Ю.Сханурова. Координуюча роль передана до Міністерства закордонних справ України. Департамент з європейської інтеграції Секретаріату Кабінету міністрів виконує лише технічні функції збору інформації з відповідних міністерств. Відсутність органу з координації європейської інтеграції країни мотивується передчасністю, оскільки Україна ще не отримала статусу кандидата на вступ. Разом з тим, експертами неодноразово підкреслювалась необхідність створення такого органу.

11 червня

Затвердження указом Президента стратегії інтеграції України до Європейського Союзу.

Формування проєвропейської більшості в Україні та позитивного міжнародного іміджу за її межами. Позитивна проєвропейська більшість в українському суспільстві, загалом, відсутня. Це пояснюється головним чином, відсутністю повної неупередженої інформації про ЄС, особливо в регіонах країни, а також спекулюванням окремими політичними силами темою європейської інтеграції та подачею односторонньої негативної інформації. Рядом недержавних організацій було започатковано проекти з інформування населення про ЄС. Такі ініціативи підтримуються і органами виконавчої влади. Крім того, органами виконавчої влади разом із недержавними органами було започатковано декілька ініціатив формування інформаційного іміджу України за межами країни.

Незважаючи на складнощі з реалізації поставлених завдань, 2005 рік можна вважати етапним у відносинах України та ЄС. Україна відійшла від декларативності своєї європейської політики і концентрації на виконанні конкретних найважливіших для країни завдань.

26 березня 2006 в Україні одночасно пройдуть вибори народних депутатів у Верховну Раду, в обласні та місцеві ради, а також вибори мерів міст. Згідно до конституційної реформи, що вступає в силу 1 січня 2006 р. вперше ви-

бори проводитимуться за пропорційною основою. Рівень прозорості та демократичності процесу виборів, безперечно, стане вирішальним моментом для визначення змісту майбутніх стосунків України з ЄС.

2. Політика ЄС щодо України

Події листопада-грудня 2004 року на київському Майдані Незалежності та на багатьох інших майданах України показали, що українському суспільству не є чужими демократичні цінності, вільні вибори, верховенство права, які є фундаментом Євросоюзу і основою, так званих копенгагенських критеріїв, виконання яких є необхідною умовою для членства в ЄС. Завдяки Помаранчевій революції Україна фактично з'явилася на політичній карті Європи і її помітили в європейських кабінетах. Вперше з моменту отримання незалежності у 1991 році, довкола України запанував надзвичайно доброзичливий політичний клімат. Однак, він не триватиме довго, якщо Київ не використає цей корисний для себе момент і дозволить ЄС знову забути про себе. Для цього необхідно продовжувати політичні реформи та суспільно-економічні зміни.

1998
13 липня

Постанова Кабінету Міністрів України
про питання діяльності української
частини комітету з питань співробіт-
ництва між Україною та ЄС.

Політичні зміни над Дніпром призвели до того, що ЄС змушений був відповісти на нову європейську політику "помаранчевої України". На відміну від політики періоду президента Кучми, вона не була політичною риторикою, а передбачала реальну інтеграцію в європейські структури. Відповідь Брюсселя однак не задовольнила Київ, але в даних політичних умовах, що склалися всередині Європейського Союзу, вона була єдиною можливою.

Безпосереднім позитивним наслідком Помаранчевої революції, була, ухвалена 13 січня 2005 року Резолюція Європарламенту. Вона пропонувала ближчу співпрацю з Києвом і була першим, а на разі й єдиним документом, в якому зафіксовано запис про перспективу членства України в Європейському Союзі. 21 лютого 2005 року разом з Планом Дій був ухвалений план, що містив 10 позицій, метою якого було пришвидшення вирішення деяких питань у двосторонніх відносинах (у тому числі й візової проблеми).

Нинішню позицію ЄС щодо перспективи членства України, добре передають слова Беніті Ферреро-Вальднер, комісара у справах закордонних відносин, яка сказала, що "двері не відчинені, але й не зачинені". Існує декілька причин такої позиції:

- Після прийняття у травні 2004 року 10 нових країн - ЄС та країни-члени втомлені політикою розширення і їм не бракує дружнього клімату для дискусії про подальший територіальний розвиток ЄС. Тим більше, що у 2007 році планується вступ Румунії та Болгарії, а у жовтні 2005 року з'явилося рішення про остаточний початок переговорів щодо вступу до ЄС Туреччини.
- Після фіаско референдумів, що стосувалися ухвалення Конституційного трактату у Франції та Голландії, Європейський Союз опинився у серйозній політичній кризі. Незрозумілим є майбутнє не лише цього документа, але й у країнах-членах навіть немає остаточного порозуміння щодо того, як вирішити кризу, що виникла.
- Проблеми, пов'язані з конституційним трактатом є частиною ширшої дискусії, що стосується напрямку подальшої еволюції інтеграції ЄС- 25. Існує декілька протилежних бачень майбутнього вигляду Євросоюзу та його кордонів. Сьогодні, напевно, ніхто не може уявити собі, як (і чи взагалі) міг би діяти ЄС, нараховуючи 30–40 членів.
- Незмінний русоцентризм політики ЄС. Дивлячись на схід Європи Брюссель та майже всі держави-члени бачать перш за все Росію. Більшість осіб які приймають рішення в ЄС не уявляє собі вирішення проблеми майбутнього стосунків з Україною без паралельного прогресу в стосунках з Росією. Тим самим стосунки між ЄС та Україною певним чином є наслідком чи навіть основою стосунків Росії та ЄС.

1999
11 грудня

Прийняття спільної стратегії Європейського Союзу щодо України.

Також серед членів Європейського Союзу існують вагомні розбіжності щодо майбутньої форми стосунків з Україною та можливої перспективи її членства. Найбільш позитивно налаштовані прийняти Україну держави Центрально-Східної Європи, перш за все Польща, Словаччина та Прибалтійські країни. Прихильну позицію займають також Скандинавські країни та певним чином Великобританія. Противником прийняття України є більшість країн Західної Європи, перш за все Франція, яка займає найбільш скептичну позицію щодо подальшого розширення ЄС. Виявом цієї політики є прийняття у лютому 2005 року поправки до французької конституції, яка робить залежним кожне наступне прийняття від згоди більшості французів. Німці займають посередню позицію. З одного боку Берлін декларує, що буде сприяти зближенню України з ЄС, але з іншого не дає жодних обіцянок щодо можливого майбутнього членства. Християнсько-Демократичний Союз, який виграв вересне-

ві вибори до Бундестагу, говорить про надання Україні, як і Туреччині статусу “привілейованого партнерства”.

Як показують дослідження Eurostatu 45% громадян Євросоюзу підтримує вступ України. Цей результат є значно вищим, ніж для прийняття Туреччини (35%), найбільш контроверсійного кандидата. Також більшість суспільств ЄС більш охочіше б бачила Україну новим членом, ніж Туреччину. Найбільша підтримка членства України є в Польщі (76%), Чехії (46%) та Італії (42%).

Добрим підсумком внутрішньосоюзних думок та позицій щодо перспективи членства України є слова голови Єврокомісії Хосе Мануеля Баросо, який вважає, що: “члени ЄС не дійшли одностайної згоди щодо членства України. Ми готові дуже активно підтримувати її, але обережно ставимось до прийняття на себе нових зобов’язань”.

У результаті, єдине, на що може розраховувати сьогодні Україна – це участь у скерованій до всіх сусідів ЄС Європейській Політиці Сусідства (ЄПС), що була ухвалена у 2004 р. Ця ініціатива включає як держави, географічно розміщені в Європі: Україну, Білорусь, так і Балканські країни, а також країни Північної Африки, такі як Алжир чи Марокко. ЄПС виникла з переконання Брюсселя, що ЄС має мати якомога кращі стосунки з усіма своїми сусідами, але водночас є сигналом побоювання стосовно подальшого розширення. Від 2007 року в рамках ЄПС почне діяти нова фінансова програма, яка замінить TACIS.

Якщо ЄПС не дає перспективи на майбутнє членство, то інструментом, який фактично готує до цього є План Дій. Виконання Україною цього своєрідного домашнього завдання стане причиною того, що ЄС не зможе протистояти підписанню з Києвом союзного договору, який буде безпосереднім документом, що передуватиме початкові переговори щодо членства. Єврокомісія розуміє, що перспектива вступу до Євросоюзу для України є імпульсом, для проведення нею відповідних суспільно-економічних та політичних реформ.

Політика ЄС щодо сусідів є перш за все реактивною політикою – відповіддю на дії іншої сторони. Це означає, що темп інтеграції з ЄС найбільше буде залежати від політики самої України. Таким чином їй дається шанс – у випадку продовження радикальних внутрішніх реформ – створити ситуацію, у якій Брюссель у майбутньому буде змушений відповісти на українські амбіції. Однак, з другого боку, і правлячої еліта в Києві, і українське суспільство повинні

усвідомити, що реформи потрібні не стільки для європейської інтеграції, як для самої України, щоб вона могла розвиватися як міцна, демократична та стабільна держава. Важливим є також, щоб курс на європейську інтеграцію був незалежним від наявної внутрішньої ситуації та результатів наступних виборів і став загальнонаціональним та понадпартійним консенсусом.

В останні місяці можна було спостерігати декілька дій Києва, які позитивно вплинули на його стосунки з ЄС: співпраця щодо розв'язання проблеми Придністров'я та підтримка декларації ЕС, що стосується ситуації в Білорусі. Варто зазначити, що для Брюсселя важливим є правильне налагодження українсько-російських стосунків, що суперечить фальшивій тезі, ніби Київ стоїть перед вибором: Схід (Росія) або Захід (ЄС). Україна може інтегруватися до ЄС, зберігаючи водночас добрі стосунки з Російською Федерацією. Можна також припускати, що розвиток стосунків України з ЄС сприятиме зближенню у стосунках Росії та ЄС.

Добрим сигналом для майбутніх стосунків України з ЄС було останнє засідання на вищому рівні Україна – ЄС у грудні 2005 року в Києві. Після декількох років зусиль Брюссель надав нарешті Україні статус країни з ринковою економікою, що дає українським експортерам певні переваги на ринках ЄС. Розпочалися також давноочікувані переговори про впровадження спрощень щодо візового режиму для українців, які подорожують до ЄС. Очікуваний прогрес у цій сфері буде важливим сигналом наміру ЄС поступово ліквідувати перешкоди з Україною щодо пересування людей.

Грудневе засідання на вищому рівні не було, однак, переломним, бо не могло ним бути. ЄС не готовий розпочати серйозні переговори з Україною про її майбутнє членство, та й Україна фактично не готова щоб вести переговори з Брюсселем щодо свого можливого вступу до ЄС. Виглядає на те, що у стосунках Україна–ЄС протягом кількох найближчих років можна буде спостерігати певну невизначеність та своєрідну паузу. Напевне, єдина реальна стратегія на найближче майбутнє – це політика малих кроків – поступу лише у деяких сферах. Справжні зміни на лінії Київ–Брюссель будуть можливі лише тоді, коли з одного боку в Україні розпочнуться серйозні реформи, внаслідок яких відбудеться її справжня європеїзація, а з іншого боку ЄС переможе політичну кризу та визначить, якою організацією хоче бути в майбутньому, і доки мають сягати його кордони. Інтеграція України в ЄС є процесом двостороннім, але палиця, фактично, знаходиться з українського боку.

Пйотр Медзяновскі

Роль Європейського парламенту у процесі змін в Україні

Події, що мали місце в Україні наприкінці 2004 р., зустрілися із вражаюче прихильною (на відміну від раніше виголошеної повністю протилежної) реакцією усіх держав-членів Євросоюзу, а також його найважливіших інституцій. Участь ЄС дала змогу швидше завершити українську кризу, і тим самим пришвидшити перемогу Помаранчевої революції і запровадити демократичні стандарти в Україні.

Суб'єктом, який проявив безперечно найбільший масштаб активності, був Європейський парламент (ЄП), для якого Помаранчева революція стала нагодою, щоб зайняти рішучу позицію. Завдяки цьому, Парламент зміг черговий раз проявити більшу (ніж у Ради ЄС та Європейської комісії) політичну інтуїцію та продемонструвати свою активність на міжнародній арені. Цьому в основному сприяли нові умови, за яких Європейський парламент змушений був реагувати на українські події.

Передусім, у 2004 р. його склад поповнився депутатами з десяти нових держав-членів ЄС, серед яких щонайменше сім можна визнати посланцями далеко більш відкритої та активної політики ЄС стосовно України (Польща, Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, Чехія, Угорщина – члени неформальної т.зв. групи ЄС-11, що підтримує європейські прагнення України).¹ Україна стала безпосереднім сусідом ЄС, а нові члени, з огляду на географічну та ментальну близькість, набагато краще розуміли специфіку ситуації у цій країні. Активність депутатів з нових держав-членів ЄС

2000
14 вересня

Програма інтеграції України до ЄС затверджена указом Президента України.

¹ див. більше: *Po rewolucji pomarańczowej. Relacje UE- Ukraina do wiosny 2006 roku*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2005 [доступ: 5 жовтня 2005], доступний в Інтернеті: http://www.batory.org.pl/doc/orange_pl.pdf.

(передусім з Польщі) стала одним з основних факторів, що викликав зацікавленість українськими подіями в ЄП, а у зв'язку з цим і в інших країнах.

Імпульс, що походив від парламентаріїв зі східних країн Європейського Союзу, дозволив вдатися до дій, що значно виходили за межі тогочасних пропозицій співпраці щодо України та дозволили сформулювати сміливіші декларації та постулати, що стосуються майбутніх стосунків ЄС – Україна.

Європарламент та Україна до Помаранчевої революції

Активність ЄП розпочалася ще задовго до моменту демократичних перетворень в Україні, що мали місце наприкінці 2004 року. ЄП вже раніше використовував наявні інструменти дії у взаємних контактах. Разом із введенням у дію Угоди про партнерство та співпрацю між ЄС та Україною у 1998 р. розпочала діяльність Парламентська комісія зі співпраці ЄС–Україна, до складу якої увійшла Делегація ЄП.² У 2002 р. спостерігачі ЄП взяли участь у моніторингу парламентських виборів в Україні. ЄП також ухвалював резолюції стосовно України. Вони виражали підтримку європейського курсу України та турботу про дотримання демократичних стандартів у цій країні. У резолюції від 20 листопада 2003 р. депутати констатували, що лише повністю демократична та незалежна Україна, яка створила відкрите суспільство, яке можна порівняти із суспільствами держав-членів ЄС, може вирішувати питання про остаточний визначений шлях країни; крім цього, вони закликали до чіткого моніторингу стану демократії під час кампанії перед виборами Президента у 2004 році; у ній вони також висловили думку, щоб підтримати тих, хто прагне до майбутнього процесу реформ, ЄС повинен залишити відчиненими двері до членства. У резолюція від 11 березня 2004 р. висловлювалося глибоке занепокоєння станом демократії в Україні, у тому числі дотриманням демократичних процедур, повагою до свободи засобів масової інформації та явищами торгівлі людськими органами.³

2001
12 грудня

Впровадження плану дій Європейського Союзу щодо України в галузі юстиції та внутрішніх справ.

² Information Note on the work of the Delegation to the Parliamentary Cooperation Committee [доступ: 26 вересня 2005], доступний в Інтернеті: http://www.europarl.eu.int/intcoop/euro/pcc/ubm/history2004_ukraine_en.pdf.

³ Резолюція Європейського парламенту щодо України від 13 березня 2004 року P5_TA(2004)0185, [доступ: 26 вересня 2005], доступна в Інтернеті: <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2004-.0185+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=3&NAV=X&L=EN>.

Європарламент щодо президентських виборів в Україні у 2004 році

Можна стверджувати, що президентські вибори у 2004 р. визначили новий період у діяльності ЄП по відношенню до України. Вже у вересні 2003 р. під час візиту делегації парламентаріїв у Києві Президент Леонід Кучма заохочував ЄП скерувати спостерігачів на найближчі президентські вибори. 21 вересня 2004 р. відбулась фундаторська зустріч делегації, що мала спостерігати за виборами. Головою делегації став представник Соціалістичної групи у ЄП Марек Сівець, одночасно виконувач обов'язків Голови Делегації ЄП у Парламентській комісії зі співпраці ЄС – Україна. 29 жовтня група з 7 депутатів приєдналась в Україні до спостерігачів з Парламентської асамблеї Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва у Європі та НАТО.⁴

Одночасно 28 жовтня ЄП ухвалив резолюцію, у якій із сумом зазначалося, що атмосфера виборчої кампанії стає щораз більш напруженою, а засоби масової інформації та державна адміністрація перебувають на боці тодішнього прем'єра Віктора Януковича на шкоду лідеру опозиції Віктору Ющенкові. Документ також містив заклик до влади припинити наявні порушення принципів демократичного процесу.⁵

Але спочатку ніщо не віщувало рішучої підтримки України з боку ЄП. Голова ЄП Хосе Боррелль ще 3 листопада у польському сеймі навів вражаючий вислів, яким констатував, що „винесення рішення, чи Україна та Білорусь стануть частиною Євросоюзу, чи залишаться під російським впливом, не міститься у наших найближчих планах”, що свідчило про те, що нормальним для нього було допустити, щоб суверенні держави продовжували перебувати під чужим впливом.⁶

Делегація спостерігачів ЄП у своєму рапорті, складеному після I туру президентських виборів, вказала на порушення як під час кампанії, так і під час самих виборів. Рапорт вказував на такі тривожні явища, як використання громад-

2002
17 січня

Рекомендації Верховної Ради України
щодо державної політики інтеграції
України до ЄС.

⁴ Підтримка Європейським парламентом помаранчевої революції в Україні – це крок у бік більш амбітної політики сусідства у розширеній Європі, [доступ: 20 вересня 2005], Доступний в Інтернеті: http://www.europarl.eu.int/news/public/tous_les_focus/default/default_pl.htm.

⁵ Резолюція Європейського парламенту стосовно президентських виборів в Україні, що наближаються, від 28 жовтня 2004 року P6_TA-(2004)0046, [доступ: 27 вересня 2005], доступна в Інтернеті: <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2004-0046+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=3&NAV=X&L=EN>.

⁶ P. Turczyński, *Polityka Unii Europejskiej wobec Ukrainy*, [w:] „Sprawy Międzynarodowe”, 2005, nr 2, с. 68-69

ських фондів з боку В. Януковича, обмеження свободи дій інших кандидатів, а також упередженість засобів масової інформації. Зафіксовано було і технічні проблеми у виборчих приміщеннях, неточності у списках виборців чи невідповідне обладнання.⁷ Спостерігачі утримались від винесення остаточної думки до запланованого на 21 листопада другого туру виборів. Передбачалось, що вони відбуватимуться у значно більш напруженій обстановці. У день другого туру виборів делегація ЄП відзначила відсутність прозорості та контролю за демократичним процесом, особливо на рівні територіальних виборчих комісій. Попередні результати, представлені Центральною виборчою комісією, вказували на перемогу В. Януковича. Але європейські спостерігачі, а також делегації з інших країн, оцінили результат виборів як мало реальний і запідозрили масштабні зловживання та неточності.⁸

Вже 24 листопада Комісія закордонних справ ЄП під впливом польських депутатів Я. Саріуша–Вольського, Я. Бузека та Б. Геремека заявила, що „вибори в Україні зазнали маніпуляцій і, що неможливо визнати їх результати”⁹

2 грудня ЄП повторно прийняв резолюцію стосовно України. На думку депутатів, результати виборів в Україні були сфальсифіковані. Тому вони відкинули рішення Центральної виборчої комісії про визнання переможцем В. Януковича і **закликали український уряд визнати недійсним другий тур виборів та організувати його повторно**, за участі міжнародних спостерігачів. Депутати підтримали зусилля верховного представника із зовнішньої політики та політики безпеки, президентів Литви та Польщі, а також голови російської Думи щодо мирного і політичного вирішення кризи в Україні. Вони також рішуче відкинули докори Президента Росії, що міжнародна спільнота, підтримуючи українське суспільство у прагненні до правдивих демократичних виборів, сприяє пропаганді насильства. Депутати скерували звернення до українського уряду, щоб він утримався від спроб чинити тиск на засоби масової інформації, особливо громадські. Депу-

⁷ Рапорт делегації Європейського парламенту зі спостереження за першим туром президентських виборів в Україні, [доступ: 27 вересня], доступний в Інтернеті: http://www.europarl.eu.int/intcoop/election_observation/missions/2004_ukraine1_en.pdf.

⁸ Рапорт делегації Європейського парламенту зі спостереження за другим туром президентських виборів в Україні, [доступ: 28 вересня], доступний в Інтернеті: http://www.europarl.eu.int/intcoop/election_observation/missions/2004_ukraine2_en.pdf.

⁹ P. Turczyński, *dz. cyt.*, с. 72.

тати також визнали неприпустимими погрози щодо поділу України. У випадку негативного розвитку подій члени ЄП заявили про негайне призупинення Договору про партнерство та співробітництво і застосування санкцій.¹⁰ Одночасно, Л. Кучма, який 2 грудня перебував у Москві, звинуватив Європейський парламент та його делегацію, присутню в Україні, у розпалюванні емоцій.¹¹

Напередодні ухвалення резолюції, з ініціативи польських представників були проведені спеціальні дебати, присвячені Україні. Окрім факту, що ситуація і надалі залишається нез'ясованою, депутати без вагань виголошували заяви про більш відкриту політику ЄС стосовно України, вбачаючи у таких діях єдиний спосіб мотивації цієї країни до остаточного вибору демократичного шляху. Польський депутат Яцек Саріуш-Вольскі закликав прямо відчинити двері для європейських прагнень України, а також надати їй статус країни з ринковою економікою та ввести візові спрощення.¹²

3 грудня 2004 р. Верховний суд України постановив провести 26 грудня повторний II тур президентських виборів в Україні, що було головним постулатом резолюції ЄП. На чолі групи спостерігачів був на цей раз Я. Саріуш-Вольскі з фракції Європейської народної партії – європейські демократи (ЄНП-ЄД). На зустрічі з депутатами В. Ющенко сказав, що резолюція, прийнята ЄП 2 грудня, була “бомбою, що оголила правду у формі, в якій не висловила її досі жодна інша міжнародна організація.”¹³ Тим самим він висловив визнання особливої участі ЄП у ході подій в Україні.

Делегація ЄП у рапорті про спостереження за виборами констатувала, що цього разу були проведені вільні та чесні вибори, що відповідали міжнародним стандартам. На думку парламентаріїв, вони відбувались спокійно і у хоршій атмосфері. Зазначено також, що рішучу перемогу здобув В. Ющенко.¹⁴

¹⁰ Резолюція Європейського парламенту стосовно України від 2 грудня 2004 року P6_TA(2004)0074, [доступ: 28 вересня 2005], доступна в Інтернеті:

<http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2004-0074+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=2&NAV=X&L=EN>.

¹¹ P. Turczyński, *dz. cyt.*, с. 76.

¹² Дебати на тему України 1 грудня 2004 року, [доступ 20 вересня 2005 р.], доступні в Інтернеті: <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+CRE+20041201+ITEM-010+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=4&NAV=X&L=EN>

¹³ Підтримка Європейським парламентом....

¹⁴ Рапорт делегацій, спеціально залучених на президентські вибори в Україні, [доступ: 27 вересня 2005 р.], доступний в Інтернеті: http://www.europarl.eu.int/intcoop/election_observation/missions/2004_ukraine3_en.pdf.

2002
30 квітня

Президент України у Посланні до Верховної Ради України визначив європейську інтеграцію стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку України на наступне десятиріччя.

Перемога Помаранчевої революції призвела до того, що українська справа знайшла також багато нових прихильників у країнах, які вважались малоприхильними до України. Особливо це було видно у випадку з ЄП, у якому 13 січня 2005 р. відбулись дебати, присвячені результатам виборів в Україні.

Варто зупинитись на короткому аналізі цих дебатів, які були безпрецедентною підтримкою європейських прагнень України. Майже всі депутати, які брали слово, незважаючи на державну чи фракційну приналежність, висловлювались за створення для України ширших можливостей інтеграції з ЄС. Критиці була піддана пасивна позиція Європейської комісії та Люксембургу, який на той час головував ЄС. У переліку пріоритетів Люксембургу, що головував у ЄС не було навіть згадки про Україну. Депутати повсюдно закликали до глибоких змін у Плані дій ЄС–Україна, який обговорювався ще за часів правління Л. Кучми і не відповідав новій ситуації, що мала місце після перемоги Помаранчевої революції. Перемога демократії в Україні вимагала, на думку депутатів, нової стратегії, нової якості у взаємовідносинах, а тому і нових інструментів дій, що виходять за межі Європейської політики сусідства.

Чарльз Таннок з фракції ЄПП-ЄД прямо заявив, що у далекій перспективі **морально необґрунтованим є представити перспективу членства Туреччині та одночасно оминати у цьому питанні Україну.** Для британського депутата однаково вражаючим був факт, що Україна все ще не має статусу країни з ринковою економікою, у той час, коли Росія такий статус вже має.¹⁵

У день проведення дебатів ЄП прийняв резолюцію, у якій „з задоволенням приймає факт здійснення принципів чесних виборів 26 грудня 2004 р. [...], що свідчить про перемогу демократичних цінностей, установ та процедур в Україні.”¹⁶ **Резолюція чітко підкреслює європейські прагнення цієї держави і цитує у цьому контексті ключову статтю № 49 Трактату про Європейський Союз.**¹⁷ **ЄП закликає Раду, Комісію та держави-члени ЄС**

¹⁵ див. Дебати на тему результатів виборів в Україні 13 січня 2005 р., [доступ: 26 вересня 2005 р.], доступні в Інтернеті: <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+CRE+20050-113+ITEM-003+DOC+XML+V0//PL&LEVEL=4&NAV=X&L=PL>

¹⁶ Резолюція Європейського парламенту стосовно результатів виборів в Україні від 13 січня 2005 року P6_TA(2005)0009, [доступ: 23 вересня 2005 р.], доступна в Інтернеті: <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+XML+V0//PL&LEVEL=3&NAV=X&L=PL>.

2002
30 серпня

Указ Президента України про затвердження Державної Ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України.

врахувати зміни у Плані дій щодо України і включити до нього нові пропозиції. У тексті йдеться і про впровадження візових спрощень для українців, негайне визнання України країною з ринковою економікою, а також підтримку щодо прийняття України у Світову організацію торгівлі. Надзвичайно важливим є заклик щодо надання Україні яскравої європейської перспективи та надання цій країні інших форм об'єднання, що виходять за рамки Політики Сусідства. У результаті необхідно є також виразніша економічна та адміністративна підтримка реформ в Україні.¹⁸

Резолюцію підтримала переважна більшість членів ЄП (467 голосів – за, 19 – проти, 7 депутатів утримались від голосування).¹⁹ Варто звернути увагу на те, що за прийняття такої редакції тексту резолюції проголосувала переважна більшість депутатів ЄП з держав-членів ЄС, які формально виступають проти перспективи членства України в ЄС (напр., Франція, Німеччина, Люксембург).

Загалом резолюцію підтримали фракції ЄПП-ЄД та Союзу за народи Європи. У Соціалістичній групі лише одна особа голосувала проти резолюції, але, що цікаво, це був польський депутат (Веслав Куц). Найменше прибічників резолюції було серед членів Групи Незалежність/Демократія (9 – за, 16 –проти), представник якої єдиний під час дебатів мав застереження щодо залучення ЄП в українські справи.²⁰ Проте, це не зашкодило йому пізніше проголосувати за прийняття резолюції. Українське питання одержало переважно однозначну підтримку усіх парламентських фракцій. Але українські амбіції щодо членства мають найсильнішу підтримку з боку Європейської народної партії. Подібну позицію займає Альянс лібералів та демократів за Європу, який бачить в особі В. Ющенка свого ідеологічного союзника.²¹

¹⁷ Згідно зі ст. 49 ТоЄС: „Кожна європейська держава, яка шанує принципи, визначені у ст. 6 абзац 1, може клопотати про членство в Євросоюзі. З цією метою вона подає свою заявку Раді, яка приймає рішення, діючи одностайно, після ознайомлення з думкою Комісії та після одержання згоди Європейського парламенту, наданої безумовно більшістю голосів його членів.”

¹⁸ Резолюція Європейського парламенту стосовно результатів виборів...

¹⁹ див. Протокол результатів голосування. [доступ: 3 жовтня 2005 р.], Доступний в Інтернеті:
<http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//NONSGML+PV+20-050113+RES-VOT+DOC+WORD+V0//PL&LEVEL=3&NAV=X&L=PL>.

²⁰ Дебати на тему результатів виборів...

²¹ Після Помаранчевої революції. Взаємовідносини ЄС- Україна... с. 16

Підсумки

2002
25 грудня

Ратифікація Угоди між Україною та Європейським Союзом про наукове та технологічне співробітництво.

Європейський парламент – це єдина інституція ЄС, що виразно підтримала прагнення України щодо членства в ЄС. У період від кінця жовтня 2004 р. до січня 2005 р. ЄП тричі провів дебати, ухвалив три резолюції щодо України та скерував три делегації спостерігачів в Україну. Слід також пам'ятати про особисту участь багатьох депутатів. Під час візиту до ЄП 23 лютого 2005 р. В. Ющенко подякував депутатам за участь: „Ви виявились провидцями, підтримавши європейські прагнення України та закликаючи держав-членів ЄС та Європейської комісії визнати їх.” Цього ж дня В. Ющенко заявив, що Україна хотіла би розпочати переговори щодо вступу вже у 2007 р.²² Сьогодні відомо, що така дата початку переговорів є нереальною. Слова Президента України, мабуть, не випадково були сказані на колегії, яка займає в ЄС найбільш прихильну щодо України позицію.

Важко оцінити, наскільки така позиція ЄП мала вплив на позицію Ради та Європейської комісії. Але видається, що вона відіграла значну роль, оскільки до Плану дій щодо України додано спеціальний пакет, якого не одержали інші держави. Швидше всього, що 10 пунктів, підготовлених Бенітою Ферреро-Вальднер (комісар із зовнішніх питань) та Хав'єром Соланою (верховний представник з зовнішньої політики та політики безпеки), не виправдали очікувань України, але у низ міститься принаймні частина питань, про які йдеться у резолюції ЄП від 13 січня. Крім цього, лише Україна одержала обіцянку переглянути План дій через рік, а не через два роки від моменту його створення.²³

Особливо важливе значення має створення за допомогою ЄП позитивної атмосфери довкола України. Сьогодні у будинку ЄП вже немає помаранчевих шаликів і ніхто демонстративно не їсть апельсинів. Але ЄП і надалі може виконувати роль ефективного промоутера європейських інтересів України, подібно до того як чинив він це тоді, коли про членство в ЄС клопотала Польща. На сьогоднішній день перед ЄП також стоїть завдання загального потепління політичного клімату навколо подальшого розширення ЄС, рішення про яке не вистачає після прийняття до ЄС десяти нових держав у 2004 р. і призупиненні ратифікації Конституційного трактату.

²² A. Łotewska, *Podziękowanie dla eurodeputowanych*, „Rzeczpospolita”, 24 luty 2005.

²³ P. Turczyński, *dz. cyt.*, с. 80-81.

Європейський Союз стосовно України

Action Plan

Одним із пріоритетів Європейського Союзу після розширення повинно стати створення узгодженого, цілісного мислення щодо співпраці з Україною – державою, яка безпосередньо межує з країнами-членами ЄС, державою, яка через слабкість політичної та економічної системи у найближчі роки не увійде до складу Європейського Союзу.

Двостороння співпраця повинна бути організована навколо механізму *Action Plan*, обговореного і затвердженого обома партнерськими сторонами. Метою даного документу є зобов'язання обох сторін у сфері планованих двосторонніх умов, співпраці у багатьох галузях (від економіки і політики до екології та наукового обміну).

Action Plan містить детальний графік планованих дій та очікуваних результатів і верифікується у рамках двосторонніх інституцій. Хоча звернути увагу на найсуттєвіші галузі, що представляють План Дій. Це зокрема:

- 1) адаптація до законодавства ЄС;
- 2) економічна співпраця;
- 3) підтримка демократичних процесів та інституціональна співпраця;
- 4) кордони.

Україна вже тепер схвалює формулу адаптації власного законодавства до європейського. Цей процес, зрештою, вже розпочався. Наразі прийнято ряд економічних зобов'язань, що відповідають вимогам СОТ (Світової організації торгівлі). На даний час розглядаються подальші пакети законів, які мають привести українську економіку у відповідність до вимог СОТ. Велику роль у цьому процесі відіграє парламент. Хоч і в повільному темпі, але активно

2003
13 лютого

Підписання двостороннього протоколу про доступ до ринків товарів та послуг у рамках СОТ.

Представник України при ЄС виступив на спільному засіданні делегації європейського парламенту по зв'язках з Україною, Білоруссю, Молдовою та Росією, де обговорювалися питання подальших відносин з новими сусідами

він ухвалює закони про відповідність нових юридичних актів у багатьох сферах життя із обов'язковими в цих галузях нормами Євросоюзу. Здається, що тут багато місця в українському *Action Plan* повинні займати якраз питання гармонізації законодавства.

2003
3 вересня

Засідання бюро комітету парламентського співробітництва Україна-ЄС,

Проблема обміну товарами пов'язана також із обміном послугами. Україна зобов'язується розв'язати цю проблему, вступаючи до СОТ, і таким чином завершити перегляд законодавства з метою усунення перешкод в обміні послугами. Це пов'язане з забезпеченням координації між усіма відповідними адміністративними структурами для уникнення бар'єрів у сфері торгівлі послугами. Згадаю також, що частка країн-членів ЄС в українській закордонній торгівлі становить 22%, тоді як частка України у торгівлі ЄС становить ледве 0,4%. Це показує, наскільки безпечним і вигідним конкурентом для виробників Співтовариства є Україна, а водночас – як багато могло б змінити для цієї країни збільшення доступу на європейський ринок. Ключовими продуктами, завдяки яким Україна могла б конкурувати у торгівлі є ЄС є текстиль, сталь, а також зернові.

В *Action Plan* знайшлося місце також на суспільно-політичне питання. З боку Європейського Союзу висловлено пропозицію, що бюджетні кошти (публічні фінанси) повинні підтримувати також громадський чи суспільний сектор. У цьому конкретному випадку – боротьбу з бідністю, запровадження системи страхування та ліквідації безробіття, але в соціальній галузі Україна робить лише перші кроки. Натомість розпочався аналіз програми соціальної політики та оцінки ситуації з метою визначення і розв'язання основних проблем. Крім того, розпочато запровадження стандартів ЄС у суспільно-громадській сфері, сферах охорони здоров'я, безпеки праці, активізації безробітних.

2003
18 вересня

Офіційний візит Голови Верховної Ради України В. Литвина до Брюсселю.

У рамках співпраці з Україною особливе місце займає проблема кордонів. Адже через Україну (особливо через морський кордон на Чорному морі) проходять найбільш розвинуті й небезпечні на території сусідніх східних країн шляхи нелегальної контрабанди товарів і людей. Тому діалог на тему ущільнення кордонів так часто ведеться щодо України.

Що стосується проблематики інструментів співпраці та фінансової допомоги, на сьогодні можна говорити лише

про допомогу в рамках Програми TACIS, яка має виділені секції на підтримку транскордонної співпраці, а також на підтримку малих проектів.

Наступна частина цієї роботи стосується інструментів співпраці та допомоги, зокрема, фінансової. Загалом цю тему варто розширити, оскільки допомога ЄС для держав Східної Європи, а особливо для України, важлива не лише у фінансовому вимірі.

Найважливішим є те, що ці форми співпраці повинні служити передачі знання, ноу-хау, досвіду з процесів трансформації, застосування до європейських стандартів, а також досвіду з таких галузей, як функціонування демократії і органів місцевого самоврядування, який повинен бути надзвичайно важливим. Таке знання повинно передаватися партнерам з України. Воно суттєво допомагає у процесі трансформацій і служить створенню умов для реалізації необхідних перетворень, не лише на високому політичному рівні, але і в органах самоврядування та регіональної влади, у суспільному житті.

Це стосується, зокрема, співпраці у галузі правосуддя і внутрішніх справ. Розпочалися переговори з приводу угод про реадмісію, але зараз вони перебувають лише на початковому етапі. Звичайно ж, ширшим правовим інструментом, з приводу якого також ідуть переговори, є порозуміння про вступ України до Світової організації торгівлі і протоколи узгоджень із Європейським Союзом.

Частина держав-членів Європейського Союзу, в свою чергу, схильна в майбутньому підтримати укладення угод про асоціацію з Україною. Натомість Європейський Союз не буде готовий навіть до включення в ці угоди питань про асоціацію односторонньої декларації і про те, що метою України є членство у Європейському Союзі. З одного боку, спостерігаємо корисну, на нашу думку, бездію деяких політиків ЄС щодо визначення межі майбутнього Європейського Союзу на східному кордоні Польщі. Крім того, говориться про відкритість і потребу дискусії на тему майбутніх східних кордонів Європейського Союзу і нашої участі в цій дискусії. Однак, водночас немає готовності до того, аби хоча б виступити з такою декларацією, з якою Україна свого часу виступила щодо держав Західних Балканів: що ми є відкритими до членства, якщо ви виконаєте окреслені умови – такі самі, які ставляться перед іншими членами.

2003
20 листопада

Офіційний візит Голови Верховної Ради
України В. Литвина до Брюсселю.

2004
16-17 лютого

Заключні заяви та рекомендації комітету
з парламентського співробітництва між
Україною та Європейським Союзом.

Економічне співробітництво між Європейським Союзом та Україною

Правова основа відносин ЄС – Україна

2004
червень

Відбулося парафування Угоди між Європейським Співтовариством та Кабінетом міністрів України про торгівлю деякими сталеливарними виробами.

Зв'язки Європейського Союзу з Україною, як і з більшістю країн Співдружності Незалежних Держав (СНД), базуються на підписаному Договорі про Партнерство та Співробітництво (англ. *Partnership and Cooperation Agreement*)¹. Цей договір був підписаний з Україною у 1994 році та остаточно ратифікований у 1998 році. Договір про Партнерство і Співробітництво творить правову основу, що базується на дотриманні принципів демократії та прав людини, а також встановлює політичні, економічні та торговельні відносини між Європейським Союзом та Україною. У рамках Європейської політики Сусідства на засіданні Ради у Справах Співробітництва Україна – ЄС 21 лютого 2005 року було ухвалено спільний союзно-український План Дій (англ. *EU-Ukraine Action Plan*), який визначає широкі та амбітні рамки співробітництва ЄС з Україною. Метою реалізації Плану Дій є зміцнення як політичних, так і економічних стосунків між Україною та Європейським Союзом.

Торговельні обороти між Україною та Європейським Союзом

Після розпаду Радянського Союзу (СРСР) у 1991 році обороти закордонної торгівлі України значно зменшились, але з 1993 року вони знову зростають. Протягом

¹ Договір про Партнерство та Співробітництво між Європейською спільнотою та її членами і Україною, 1 березня 1998. Доступний в Інтернеті: http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_ukraine.pdf

1993 – 2003 років експорт та імпорт України зросли приблизно на 125%². Значне зростання експорту призвело до виразного покращення торговельних та поточних оборотів. Покращення торговельних результатів позитивно вплинуло на економічний розвиток України. Однак, у другій половині 2004 року високий темп зростання НВП, що був до цього часу почав знижуватись. Цей спад був викликаний погіршенням кон'юнктури на світових ринках, ослабленням фіскальної політики під час президентської кампанії, політичною кризою. Після виборів Президента України на низьке зростання НВП вплинула недостатня кількість серйозних політичних та економічних реформ.

Історично склалося так, що основними торговими партнерами України є країни колишнього Радянського Союзу. Скерування торгівлі з країн колишнього СРСР на користь країн Європейської Спільноти відбулося двома хвилями – після розпаду імперії у 1991 році та у 1996 році. Останнє розширення Європейського Союзу, коли у 2004 році до його складу увійшли країни Центрально-Східної Європи значно підвищило участь Спільноти у торговельних оборотах України.

Європейський Союз став основним партнером України як в експорті, так і в імпорті (32,7% торговельних оборотів у 2004 р.³. Частка Європейського Союзу в експорті з України загалом становила у 2004 році приблизно 28%, а в імпорті – 37%. Однак, відносини, які базуються на економічних моделях визначають, що, враховуючи розміри України та її близькість до основних ринків збуту, Європейський Союз повинен бути набагато важливішим торговельним партнером України (вважається, що Україна могла б експортувати на ринок Європейського Союзу приблизно 40% всіх товарів⁴.

Другим значним партнером України є Росія, частка якої становить майже 25% (17,5% в експорті і 32% в імпорті) її торговельних оборотів. Інші країни складають набагато меншу частку у торговельних оборотах України, наприклад: Туреччина – 4,5%, Китай – 3,9%, Туркменістан – 3,3%, Сполучені Штати Америки – 1,9%.

² Ukraine Trade Policy Study, Word Bank, 16 November 2004

³ Торговельні обороти розуміють тут як експорт та імпорт.

⁴ Freinkman, Lev, Evgeny Polyakov, and Carolina Revenco. 2004. Trade Performance and Regional Integration of the CIS Countries. *World Bank Working Paper No. 38*. Washington, DC.

2004
2 вересня

Європейська Комісія звернулася до Ради міністрів ЄС з пропозицією розпочати переговори з Україною щодо угоди про співпрацю у створенні Глобальної навігаційної системи (GNSS).

21 вересня

Марека Сивця обрано Головою делегації Європейського парламенту по зв'язках з Україною.

Таблиця 1. Торговельний баланс України з основними партнерами у 2004 році.

Імпорт – основні партнери			Експорт – основні партнери			Основні торговельні партнери		
Партнер	Млн. євро	%	Партнер	Млн. євро	%	Партнер	Млн. євро	%
<i>Світ загалом</i>	25853	100	<i>Світ загалом</i>	25293	100	<i>Світ загалом</i>	51147	100
1. ЄС	9561	37,0	1. ЄС	7157	28,3	1. ЄС	16718	32,7
2. Росія	8266	32,0	2. Росія	4427	17,5	2. Росія	12698	24,8
3. Туркменістан	1492	5,8	3. Туреччина	1812	7,2	3. Туреччина	2318	4,5
4. Китай	1009	3,9	4. Китай	986	3,9	4. Китай	1995	3,9
5. Туреччина	506	2,0	5. США	643	2,5	5. Туркменістан	1671	3,3
6. Казахстан	421	1,6	6. Румунія	501	2,0	6. США	984	1,9
7. США	341	1,3	7. Молдова	489	1,9	7. Казахстан	730	1,4
8. Бразилія	308	1,2	8. Швейцарія	395	1,6	8. Білорусь	636	1,2
9. Білорусь	294	1,1	9. Білорусь	343	1,4	9. Швейцарія	579	1,1
10. Японія	227	0,9	10. Алжир	324	1,3	10. Румунія	540	1,1
11. Корея	195	0,8	11. Болгарія	320	1,3	11. Молдова	538	1,1
12. Швейцарія	184	0,7	12. Сінгапур	314	1,2	12. Бразилія	487	1,0
13. Узбекистан	137	0,5	13. Казахстан	309	1,2	13. Корея	379	0,7
14. Індія	132	0,5	14. Єгипет	294	1,2	14. Болгарія	371	0,7
15. Норвегія	109	0,4	15. Сирія	284	1,1	15. Сінгапур	341	0,7
16. Ізраїль	86	0,3	16. Іран	273	1,1	16. Індія	336	0,7
17. Малайзія	67	0,3	17. Таїланд	244	1,0	17. Алжир	328	0,6
18. Індонезія	59	0,2	18. В'єтнам	230	0,9	18. Японія	325	0,6
19. Гана	58	0,2	19. Саудівська Аравія	219	0,9	19. Єгипет	301	0,6
20. Гонконг	55	0,2	20. Індія	204	0,8	20. Сирія Індія	293	0,6

Джерело: Єврокомісія.

Україна натомість не має значної частки у торговельних оборотах Європейського Союзу. У 2004 році Україна була для Європейського Союзу лише двадцять шостим торговельним партнером у світі з часткою 0,9% у загальних торговельних оборотах (1,1% у повному експорті ЄС та 0,7% частки у повному імпорті ЄС).

Торговельні обороти України з ЄС – 25 у 2004 році становили 16,7 млрд. євро (експорт – 7,1 млрд. євро, імпорт – 9,6 млрд. євро). У 2004 році Україна отримала від'ємне сальдо у торгівлі з ЄС – 2,4 млрд. євро. Імпорт України у порівнянні з попереднім роком у 2004 році зріс на 39,4%, у той час як експорт зріс лише на 2,6% за той самий період.

Основну частку в українському експорті до ЄС у 2004 році становили нешляхетні метали та вироби з нешляхетних

металів (зокрема залізо та сталь) – 32,1%, а також мінеральні продукти – 25%. Продукти хімічної та спорідненої з нею промисловості становили вже значно меншу частку в експорті України, у загальному досягаючи у 2004 році 7,3%. Найважливішу групу товарів в імпорті до України з ЄС становлять машини та механічне обладнання, електричне обладнання та запасні частини до них, з часткою 31,2% у 2004 році. Також Україна імпортує з Євросоюзу різноманітні види транспортних засобів (11,6%) та продукти хімічної промисловості і споріднених із нею (11,4%).

2005
21 лютого

Прийняття Плану Дій Україна-Європейський Союз до 2007 року.

Торговельні обороти між Україною та Польщею

Сальдо товарообігу Польщі з Україною у 2004 році становило 984,930 млн. USD⁵. Експорт в Україну становив приблизно 2 млрд. USD, тоді як імпорт з України складав дещо більше 1 млрд. USD. Переважну частину українського імпорту до Польщі становлять мінеральні продукти (47,21%). Велику частку в імпорті становлять нешляхетні метали та вироби з нешляхетних металів – 26,5%, далі йдуть – продукти хімічної промисловості та споріднених галузей промисловості – 10,4%. В експорті України понад 10 відсотків складали такі категорії товарів як машини та механічне обладнання, електричне обладнання та запасні частини до них – 16,32%, транспортні засоби, повітряні лайнери, морський та річковий транспорт, а також споріднені транспортні засоби – 14,08%, нешляхетні метали та вироби з нешляхетних металів – 13,36%, а також пластмаси і вироби з них, каучук і вироби з каучуку – 10,72%. Виглядає, що членство Польщі в Євросоюзі оживило взаємні торгові стосунки Польщі та України. У 2004 році експорт Польщі в Україну зріс у порівнянні з 2003 роком приблизно на 30%, тоді як імпорт з України за цей період зріс майже на 40%. Згідно з даними за перших вісім місяців 2005 року помітна велика різниця у динаміці експорту та імпорту – експорт в Україну зріс на 18%, тоді як імпорт з України лише на 2,6%.

2005
17 березня

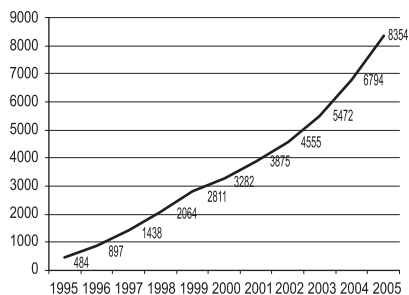
Виступ представника України при ЄС Р.Шпека на засіданні делегації європейського парламенту по зв'язкам з Україною.

Безпосередні іноземні інвестиції

У першій половині 2005 року вартість безпосередніх іноземних інвестицій (БІІ) в Україні зросла на 491,3 млн. USD, а загальна вартість інвестицій під кінець червня 2005 року

⁵ Дані міністерства економіки.

Графік 1.
БІІ в Україні (у млн. USD, стан на 01.01)

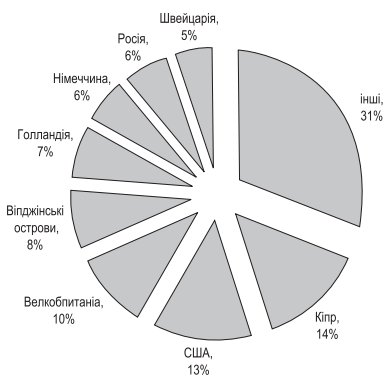

Джерело: State Statistics Committee of Ukraine

становила 9,1 млрд. USD. Вартість інвестицій, реалізованих країнами-членами ЄС становила приблизно 5 млрд. USD (станом на 01.07.2005), що складає більше 50% всіх БІІ в Україні. Вартість безпосередніх іноземних інвестицій в Україні показано на графіку 1. Слід звернути увагу на той факт, що Україна залишається позаду своїх сусідів якщо йдеться про вплив БІІ. Наприклад, рівень безпосередніх інвестицій у Польщі протягом 2000 – 2004 років становив у середньому приблизно 7-8 млрд. USD на рік, а у 2000 році досягнув показника понад 10 млрд. USD, що становить більше, ніж загальна вартість БІІ в Україні від моменту отримання незалежності.

Найбільшим інвестором України у першій половині 200-5 року був Кіпр, загальна частка якого в БІІ становила 14%. Інші іноземні інвестори – це Сполучені Штати Америки, частка яких 13%, Великобританія – 10%, Вірджинські острови – 8%, Голландія – 7%, Німеччина та Росія – 5% та Швейцарія – 5%. Польські інвестиції становлять 2,3% частки усіх БІІ в Україні.

Графік 2.
Частка найбільших інвесторів в розмірі БІІ в Україні (стан на 01.07.2005)

Джерело: State Statistics Committee of Ukraine

Сповільнення у надходженні безпосередніх інвестицій у першій половині поточного року було перш за все наслідком невпевненості інвесторів щодо права власності, а це спричинило погіршення інвестиційного клімату. Затримки у процесі приватизації також сповільнювали надходження БІІ. Однак, у другій половині поточного року був найбільший одноразовий вплив БІІ в історії України. У жовтні цього ж року було продано гірничо-металургійний комбінат "Криворіжсталь". Торги виграв концерн Mittal Steel, отримавши 93,03% акцій комбінату за 24 млрд. 200 млн. гривень, тобто понад 4,8 млрд. доларів. Варто додати, що мінімальна ціна, визначена урядом України, становила 10 млрд. гривень (1,98 млрд. USD), а ціна продажу, перевищила очікування аналітиків приблизно на 2 млрд. USD. Президент Ющенко підтвердив, що сума, яку отримано за продаж комбінату "Криворіжсталь" є на 20 відсотків вищою від усіх коштів, які було отримано від початку приватизаційного процесу в Україні. Перша приватизація Криворіжсталі була проведена минулою владою України з порушенням законодавства, тому з метою покращення іміджу України як держави, дружньої до інвесторів, нові торги були показані у прямому ефірі. **Відкритий продаж комбінату є доказом того, що Україна може проводити чесну приватизацію та кроком до збільшення довіри іноземних інвесторів.** Наступним викликом для уряду України буде приватизація телекомунікаційної фірми Укртелеком.

2005
21 квітня

Зустріч Віце-прем'єр-міністра України
О. Рибачука з депутатами європейського
парламенту

З метою збільшення надходжень БІІ український уряд у червні поточного року створив Центр іноземних інвестицій, який має аналітично та організаційно підтримувати інвестиційну діяльність в Україні. Однак, за даними деяких науково-дослідних установ⁶, спеціалізовані інституції не здатні покращити український інвестиційний клімат. Створені попередніми урядами агентства такого типу, що займалися інвестиціями, мали незначний, або взагалі не мали жодного впливу на надходження іноземних інвестицій в Україну. Інвестори, ухвалюючи рішення, більше схильні аналізувати основні чинники, які вказують на покращення інвестиційного клімату – безумовні гарантовані права власності, дотримання права та сприятливу регуляторну політику.

Україна та розширення Європейського Союзу

15 червня

А. Бутейко прийняв участь у політичних
дебатах Європарламенту щодо України.

Розширення Європейського Союзу на десять нових держав-членів експерти оцінюють як позитивне для України. Усунення внутрішніх кордонів та гармонізація правових положень і стандартів між "старими" і "новими" членами ЄС означає вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб. Завдяки приєднанню десяти нових держав-членів до внутрішнього ринку ЄС, українські підприємці отримали безпосередній доступ до одного, великого ринку спільноти, що налічує приблизно 450 мільйонів потенційних споживачів. Прибутки від спрощення та стандартизації є особливо важливими для малих та середніх підприємств, для яких витрати на постійне пристосування до торговельних процедур є відносно високими. Крім того, після вступу до ЄС у більшості нових країн-членів, відбулася значна редукція митних ставок на більшість товарів. Ця редукція виникає з прийняття ЄС-10 спільного митного тарифу. Розширення Європейського Союзу – шанс для легшого та більш налагодженого входу українських підприємців на ринок ЄС. Українські фірми, що діють в одній з країн Європейського Союзу можуть відкривати свої філії також в інших країнах ЄС. Водночас високі стандарти захисту інвесторів будуть застосовуватись на території всього розширеного ЄС.

Членство Польщі у Європейському Союзі дало багато помітних вже сьогодні явищ та тенденцій. У 2004 році помітне значне зростання динаміки у торгівлі Польщі з

⁶ Ukrainian Economic Outlook: Tendencies, Estimates, Forecasts, Quarterly 3/2005 (2nd quarter 2005), CASE Ukraine

Україною (зростання експорту Польщі в Україну на 30% та українського експорту до Польщі майже на 40% у порівнянні з 2003 роком). Це є одним із важливих прикладів позитивного впливу інтеграції Польщі до ЄС на економічні відносини у регіоні. Причини невеликого зростання експорту України до Польщі протягом перших восьми місяців 2005 року (2,6%) можна шукати в основному у внутрішній політиці України.

Майбутнє економічних відносин між Україною та ЄС

2005

19 жовтня

Восьме спільне засідання комітету із співробітництва між Україною та ЄС під головуванням міністра економіки України А. Яценюка (м. Київ).

Важливим проектом, що зміцнює перспективи співпраці між Україною та Європейським Союзом є **концепція створення зони вільної торгівлі** між Європейським Союзом та Україною **Для цього Україна повинна і надалі впроваджувати необхідні засоби з метою отримання статусу члена Світової організації торгівлі**, що є умовою подальшої лібералізації торгівлі. Процес лібералізації торгівлі між Україною та Європейським Союзом має залишатися асиметричним так, щоб надати можливість вразливим секторам пристосуватися до більшої конкуренції з ЄС. У подальшій перспективі ця лібералізація повинна посприяти створенню зони вільної торгівлі. Перспектива створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС була подана вже в Угоді про Партнерство та Співробітництво. Наступним кроком у цьому напрямку є план Діяльності та пропозиції, ухвалений на засіданні Ради 21 лютого 2005 року. – це так звані “10 пунктів для ближчої співпраці” (англ. *10 Points for Closer Co-operation*), запропоновані Комісаром Б. Ферреро-Вальднер та Генеральним Секретарем/Високим Представником ЄС у справах WPZiB Х. Соланою. Рада пропонує зробити більш тісними економічні та торговельні стосунки шляхом пришвидшення робіт над “навчанням виконання” (англ. *feasibility study*), яке стосується створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною. Крім своєї підтримки у процесі вступу України до СОТ, Європейський Союз прагне також до швидкого підписання угод, зокрема тих, що стосуються ринку сталі та текстильних виробів, щоб вони збільшили можливості доступу українських товарів на ринок ЄС. **Встановлення зони вільної торгівлі слід оцінювати як пропозицію наближення України до ЄС, реалізація якої могла б становити також позитивний про-реформаторський імпульс у самій Україні.**

26-27 жовтня

Восьме засідання комітету парламентсько-го співробітництва Україна-ЄС.

Кроком до позитивних змін можна вважати позицію Єврокомісії щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою для потреб антидемпінгових дій ЄС. Польща підтримала надання Україні вищевказаного яке підтримує зміни у положеннях ЄС щодо викреслення України зі списку так званих „перехідних країн”.

2005
1 грудня

Самміт Україна-ЄС у Києві.

Надання Україні статусу країни з ринковою економікою, як і, якщо йдеться про захисну діяльність ЄС і вступ до СОТ, це не лише політичний жест. Це водночас рішення, яке матиме позитивний вплив на інтенсифікацію економічної співпраці, і завдяки збільшенню довіри іноземних інвесторів може призвести до більшого надходження іноземних інвестицій в Україну.

Досвід Польщі в процесі інтеграції з ЄС

Ева Гурніч

Роль Європейського Парламенту у процесі інтеграції Польщі в ЄС

Європейський Парламент є дуже чутливою політичною інституцією, чітко спрямованою на зменшення як “демократичного дефіциту” всередині самого ЄС, так і на підтримку процесів демократизації за його межами. Він неодноразово довів це своєю швидкою реакцією на часто драматичні події на міжнародній арені. Особлива роль Парламенту визнана у галузі захисту прав людини, якій він присвячує основну частину своєї діяльності. Його політику щодо Польщі також слід розглядати крізь призму прагнення до оборони, а потім – і до зміцнення у Польщі вартостей, притаманних демократичному суспільству.

Політична ситуація часто робить неможливим безпосередній вплив Парламенту на органи тієї чи іншої країни. Однак, його можливості щодо безпосереднього впливу шляхом формування громадської думки через засоби масової інформації або забезпечення стійкої моральної підтримки також суттєві. Парламент, який є демократичною складовою ЄС, і одночасно місцем об'єднання громадської думки ЄС, привертає значну увагу ЗМІ. Ідеї, які висуваються на його форумах, зазнають швидкої пропаганди, доходючи до міжнародної громадської думки, і створюють сильний тиск на органи влади і політичні інституції. Така ситуація мала місце у Польщі упродовж багатьох років, починаючи від страйків у серпні 1980 року і закінчуючи роками запровадження надзвичайного стану. Події, котрі мали місце у Польщі у 1989 р., також зазнали гострої критики зі сторони Парламенту. Переговори за “Круглим Столом”, зміни у Конституції, парламентські вибори, і, передусім, передача комуністичною партією влади у руки опозиції та створення уряду на чолі з некомуністичним прем'єром спричинили зрозуміле зрушення і були визнані поворотним етапом в історії Східної Європи. Однак, країни Заходу усвідомлювали загрозу реформи системи у Польщі, враховуючи серйозні

Шлях Польщі до ЄС

1988
вересень

Налагодження дипломатичних стосунків між Польщею та ЄС.

економічні проблеми, з якими боролася країна, і у зв'язку з цим – той факт, що її успіх головним чином залежить від їх допомоги. Перехід Польщі до вільноринкової економіки був експериментом, успіх або поразка якого мали капітальне значення для ЄС з огляду на існуючу геополітичну ситуацію Польщі, а також пов'язану з цим безповоротну зміну розстановки сил на європейській та світовій політичній сцені. У правила гри входило не лише майбутнє Польщі, але й Європи. Реформи, започатковані у Польщі, поширюючись на інші країни “східного блоку”, могли спричинити тривалі системні зміни і, таким чином, зміну політичного курсу, відхід від політики озброєння.

1989
червень

На самміті Великої Сімки у Парижі ухвалено рішення про надання економічної допомоги Польщі та Угорщині та про запуск програми PHARE (Poland-Hungary Assistance to Restructuring of their Economies).

Процес системних перетворень, започаткований у Польщі, поступово почав охоплювати інші країни “східного блоку”, що диктувало необхідність розробки нової стратегії тодішнього Європейського Економічного Союзу не лише стосовно Польщі, але й усіх інших країн даного регіону. Стратегія повинна була відповідати завданню, перед яким опинився ЄС: надання допомоги у переході соціалістичних країн на шлях вільноринкової економіки та демократії та зменшення ризику провокування суперництва і конфліктів між ними.

Нова “східна політика” базувалась на трьох основних принципах:

- принцип умовності;
- принцип диференціації;
- принцип послідовності.

липень

Заснування представництва Республіки Польща при Європейській Спільноті у Брюсселі.

Згідно з принципом умовності країнам Центрально-Східної Європи допомога надавалася у випадку виконання ними визначених умов, а саме: запровадження принципу верховенства права, поваги до прав людини, встановлення багатопартійної системи, проведення вільних виборів, а також перехід до вільноринкової економіки. Офіційно “принцип умовності” вперше знайшов своє застосування у рамках програми “PHARE”. Даний критерій застосовувався також стосовно бенефіціантів Європейського банку реконструкції та розвитку.

Принцип умовності переплітається з принципом диференціації, який зобов'язує ЄС до гнучкого реагування та адаптації у залежності від етапу реалізації процесу реформ у кожній країні колишнього східного блоку, звертаючи увагу на пріоритети, потреби та абсорбційні можливості окремих країн.

Перераховані вище критерії знайшли своє застосування під час переговорів у справі торгівлі, а також торговельної та господарської співпраці і під час вибору програм допомоги, запропонованих Європейським Союзом.

Парламент був передвісником дій стосовно призначення Польщі економічної допомоги і вже у березні 1989 р. започаткував перші міжпарламентські зустрічі з депутатами Сейму з метою отримання більш детальної інформації на тему переговорів за “Круглим Столом”, а також економічної ситуації. Європейський Парламент скерував у Польщу своїх представників з метою проведення офіційних переговорів з представниками уряду, а також “неофіційних переговорів” з представниками церкви та “Солідарності”.¹ У ході другої частини пленарного засідання у жовтні 1989 р. відносини ЄЕС з Польщею були одною з основних складових частин предмету парламентських дебатів.

У прийнятих резолюціях та у депутатських запитах на адресу міністерства закордонних справ, зібраних у рамках країн ЄС, а також на адресу Комісії Парламент звернувся із закликом про надання Польщі особливої допомоги як державі, що зробила свій внесок у повалення комунізму. Він також запропонував відрядити до Польщі місію експертів з метою правильної оцінки економічної ситуації, яка б давала змогу надавати Польщі якомога ефективнішу допомогу.²

Парламент також дав згоду на підписання з Польщею 19.09.1989 р. договору про торгівлю та торговельно-економічну співпрацю. Крім того, що договір забезпечив можливість двосторонньої співпраці на торговельно-економічному форумі польські установи, а також установи ЄС дуже швидко усвідомили необхідність підписання домовленості, яка би виходила за рамки таких відносин. Таким чином, 16 грудня 1991 р. була підписана Європейська Угода, яка встановлювала зв'язок між Республікою Польща і країнами Європейського Союзу. Переговори стосовно підписання Угоди тривали менше року і велися паралельно з перего-

¹Більш детально про дану тему див.: ЄП, Парламентські делегації, Делегація у справах зв'язків з країнами І Східноєвропейської Групи, Звіт міжпарламентських з'їздів, Європейський Парламент - Польща, березень, квітень 1989 р., док. ЄП 132.152.

² На той час допомога зі сторони ЄС для Польщі мала багатоцільовий характер і охоплювала інструменти, які мали на меті зміцнення економічної співпраці (визнання режиму найвищого сприяння), фінансову допомогу (“PHARE”, кредити), продовольчу допомогу, допомогу в галузі освіти (“TEMPUS”, Європейський Освітній Фонд) та інструменти у сфері охорони довкілля.

1990
22 грудня

Початок переговорів про умови об'єднання з Європейською Спільнотою.

1991
26 січня

Призначення в уряді уповноваженого до справ європейської інтеграції і закордонної допомоги (Яцек Саріуш-Вольскі).

ворами з Чехословаччиною та Угорщиною. Європейська Комісія скріпила підписання Угоди виконанням країнами Центрально-Східної Європи певних вимог, у першу чергу, забезпечення демократичного ладу у країні, а також позитивного розвитку вільноринкової економіки.

Незважаючи на те, що Угода повинна була закласти фундамент для поступової інтеграції з країнами ЄС, *де-юре* вона не давала жодної гарантії на майбутнє членство. У преамбулі Угоди, підписаної з Польщею, зазначалося, що „метою Польщі є членство у ЄС”. Проте в Угоді не було жодної декларації з боку країн ЄС, а лише прагнення польської сторони. На цьому фоні з'явилася серйозна різниця між позицією Європарламенту та Єврокомісії. На думку Європарламенту, підписання документу про можливий вступ у ЄС було би важливим політичним сигналом для країн ЄС. Однак, Комісія не висловила своєї згоди на розміщення вищевказаного принципу, натомість для підкреслення політичного рангу Угоди присвоїла їй назву “Європейська Угода”. Це повинно було вказувати на факт реінтеграції країн колишнього східного блоку з країнами Західної Європи. Вперше у Європейську Угоду були включені положення, які визначали б політичну співпрацю країн ЄС з країною, що вступила до ЄС.

Європейський Парламент зібрав першу Делегацію з питань зв'язків з Польщею 14 вересня 1989 р. Невдовзі після підписання Європейської Угоди у січні 1992 р. він зібрав делегацію з питань зв'язків з Польщею у складі 15 осіб, котра у листопаді 1993 р. після вступу у дію Європейської Угоди почала виконувати функції Парламентської Комісії ЄС. Також у листопаді 1993 р. була скликана делегація Сейму і Сенату РП у складі 15 осіб, яка увійшла до складу Комісії. Незважаючи на відсутність як юридичних, так і політичних гарантій з боку ЄС з питань майбутнього вступу Польщі до його структур, спільна Парламентська Комісія Польщі та ЄС визнала своїм основним завданням саме підготовку Польщі до вступу у ЄС, а також здійснення контролю за даним процесом у контексті проблем та напрямку розвитку європейської інтеграції. Обсяг її роботи охоплював ряд аспектів (від економічних контактів Польщі та ЄС до сільськогосподарської політики, політики охорони довкілля, II і III колони, політики безпеки).

Спектр питань, які порушувалися Європарламентом, був дуже широкий. Однак, власне цей широкий контроль, що охоплював як політичні, так і технічні питання, спричинив

до активної підготовки Європейського Парламенту, формування власної позиції, а як наслідок – можливості її винесення на форум ЄС. Варто пам'ятати про те, що голос Парламенту є сильним, упродовж багатьох років існує тенденція щодо систематичного зміцнення його позиції завдяки збільшенню його повноважень у законодавчому процесі ЄС. Крім цього, Парламент має прерогативи, які надають йому право вето на проект бюджету ЄС, що є надзвичайно сильною картою у переговорах³. Таким чином, як Європейська Комісія, так і Рада повинні рахуватися з його рішенням, яке часто діаметрально відрізняється від їхнього. Позиція, яку Парламент зайняв стосовно питання інтеграції, відіграла суттєву роль. Вона була однозначно і неодноразово представлена: на думку ЄП процес інтеграції становив черговий етап на шляху до будівництва об'єднаної вільної Європи.⁴ У цьому баченні вільної Європи, на думку Парламенту, Польща була основним кандидатом на вступ як з політичних (передвісник системних змін на континенті), економічних (висока ємність ринку), так і з геостратегічних міркувань. З цієї точки зору ухвалення Європейською Радою у м. Гельсінкі у грудні 1999 р. рішення про відміну поділу країн-кандидатів на дві групи викликало багато побоювань. З огляду на ряд гострих питань і серйозних проблем при переговорах у Польщі думали про можливі наслідки недотримання переговорного темпу, порівняно з країнами, що не мали таких проблем. Крім цього, були побоювання за адміністративну працездатність Європейської Комісії щодо дотримання необхідного ритму роботи при збільшенні удвічі кількості партнерів, що брали участь у переговорах. Таким чином, Європейський Парламент, з одного боку, робив акцент на контроль за процесом пристосування у Польщі, а, з іншого боку, здійснював тиск на інші інституції з метою визначення часових рамок вступу країн-кандидатів у європейські структури, а також уточнення умов вступу. Питання терміну вступу Польщі до ЄС і пов'язаного з цим підготовчого процесу, а також ходу переговорів щодо членства багато разів розглядалося на засіданнях спільної Комісії закордонних справ Європейського Парламенту, а також у ширшому контексті процесу інтеграції на пленарних засіданнях. Необхідною умовою для продовження процесу реформ у країнах-кандидатах на вступ у ЄС Парламент вважав визначення часової перспективи процесу інтеграції, як з політичної, так і з суспільної точки

1991
16 грудня

Підписання Європейського Договору про об'єднання між Республікою Польща, Європейською Спільнотою та її членами.

³ Вага голосу Парламенту стосовно даного питання стала відчутною останнім часом у ході ведення переговорів на тему бюджету на 2007-2013 рр.

⁴ див. Резолюція від 4 грудня 1997 р. стосовно Вісника 2000.

1992
1 березня

Набрання чинності тимчасового Договору щодо реалізації торговельної частини Європейського Договору.

зору. Парламент виступав за встановлення таких часових рамок процесу переговорів та вступу, які давали б змогу новим членам брати участь у виборах до ЄП у 2004 р. Голова ЄП Ніколь Фонтан звернулася до учасників саміту у Гетеборзі стосовно зобов'язання зробити все можливе для інтеграції ЄС у такий термін. Така позиція Парламенту стала істотною перешкодою на шляху до положень, прийнятих під час саміту (15-16.06. 2001 р.), де Рада Європи встановила часові рамки завершення процесу переговорів з країнами Центрально-Східної Європи. Було ухвалено рішення про те, що ті країни-кандидати, які будуть до цього готові, зможуть завершити переговори про вступ у ЄС до кінця 2000 р. і вступити в ЄС у 2004 р. Під час засідання Ради також ухвалили рішення про те, що країни-кандидати зможуть брати участь у виборах до ЄП у 2004 р. Тут необхідно підкреслити однакову позицію всіх інституцій ЄС (Ради, Комісії та Парламенту) стосовно питання інтеграції. Уточнення календаря інтеграції було дуже важливим і мало подвійний відтінок. Для країн-кандидатів це стало незворотнім підтвердженням політичної волі нових членів, мобілізуючи їхні зусилля напередодні вступу і пришвидшуючи темп підготовки до вступу. З іншого боку, це генерувало підготовчі зусилля самого ЄС на прийняття нових членів.⁵ Країни-члени ЄС зустрілися з необхідністю ведення політики у ширшому вимірі, який переходив межі технічних переговорних особливостей. З усією впевненістю можна сказати, що уточнення даного календаря суттєво вплинуло на зміну клімату переговорів про вступ.

Саміт у Ніцці (7-11 грудня 2000 р.), а також саміт у Гетеборзі довели всім, що процес інтеграції стає фактом.⁶ З огляду на це, починаючи з жовтня 2000 р., Парламент організував щорічну пленарну сесію, присвячену проблематиці інтеграції Європейського Союзу, під час якої розглядалися звіти стану переговорів про вступ, подані Комісією закордонних справ, прав людини, безпеки і оборонної політики, зміст яких був попередньо ухвалений парламентськими комісіями.⁷

⁵ ЄС переживав складний період після відхилення Ніціанського Трактату Ірландією. Німеччина і Франція показали певний скептицизм щодо інтеграції, що було обумовлено майбутніми виборами у цих країнах.

⁶ На саміті у Ніцці був прийнятий проект Трактату, який адаптував інституції ЄС, а також процес прийняття рішень до функціонування у розширеному ЄС.

⁷ Основу праць ЄП становили щорічні звіти Європейської Комісії, які надавалися Європейському Парламенту, і які оцінювали рівень підготовки окремих країн-членів до інтеграції з ЄС (Поточні Звіти).

Маючи на увазі необхідність виконання вимог щодо затверджених часових рамок, Парламент визнав за необхідне вказати в окремих звітах сильні і слабкі сторони стану підготовки до членства в ЄС деяких країн-кандидатів. Основним питанням було не лише прийняття країнами-кандидатами європейського законодавства, а доведення ними під час наступного року можливості його запровадження.

14 вересня 2000 р. вищевказана Комісія прийняла проєкт звіту авторства італійського депутата Яся Гавронського, що стосувався досягнень Польщі у переговорах про вступ у Європейський Союз⁸. Найсуттєвіші питання, які порушувалися у звіті, стосувалися реформи органів самоврядування, стану адаптації польського законодавства до законодавства ЄС, проблем з реструктуризацією сільськогосподарського сектора, процесу приватизації, адаптації польської системи громадської допомоги для підприємств до європейських стандартів, охорони довкілля, а також охорони майбутніх зовнішніх кордонів ЄС.

Піклуючись про збереження динаміки процесу підготовки до вступу до ЄС, Комісія закордонних справ Європейського Парламенту запрошувала на засідання основних учасників переговорів окремих країн-кандидатів, котрі відповідали на запитання депутатів, пов'язані зі станом підготовки до вступу.⁹ Необхідно підкреслити, що депутати під час всіх зустрічей ставили дуже конкретні і часто детальні, або технічні запитання. Очевидним є те, що подібно до ходу підготовки звітів, які оцінювали підготовку до вступу країн-кандидатів, порушені питання були аналогічні або стосувалися проблем, які піднімалися під час переговорів з окремими країнами, а також у періодичних звітах. Проте, деякі питання ЄП визнав особливо "вразливими", і заради них організовувалися зустрічі з основними учасниками переговорів. До них необхідно віднести стан економіки (разом з формуванням іноземних інвестицій), сільське господарство, охорону довкілля, охорону національних меншин, стан запровадження законодавства ЄС, адміністративне функціонування. У ході зустрічі з головним учасником переговорів ЄП, Яном Кулаковським, 10.04.2001 р. парламентарії висловили занепокоєння сповільненням темпу процесу переговорів, а також великою кількістю перехідних періодів, про які заявила Польща. Крім цього, вони висловили зацікавлення станом підготовки до вступу у ЄС у сфе-

1993
21-22 червня

Самміт Ради Європи в Копенгагені, на якому лідери ЄС визначили і прийняли критерії оцінки готовності країн Центральної і Східної Європи до членства в ЄС (так звані копенгагенські критерії).

⁸ COM (1999) 509 – C5 -0032/2000-1997/2174 (COS).

⁹ У засіданні брали участь Головні Учасники Переговорів зі сторони Європейської Комісії.

рі сільського господарства, станом запровадження законодавства щодо закритих розділів переговорів, можливістю купівлі землі іноземцями, а також політикою польського уряду стосовно Калінінградської області.

Подібні тематичні розділи становили предмет дебатів на засіданні Комісії закордонних справ 19 червня 2001 р. (дебати стосовно проекту резолюції про заяву Польщі на членство у Європейському Союзі і стосовно стану переговорів про вступ у ЄС).¹⁰ Дискусія стосувалася конкретних проблем, що становили предмет переговорів, відносно багату уваги було приділено сільському господарству, у тому числі безпосереднім доплатам.

1994

1 лютого

Набуття чинності Європейським Договором. До моменту вступу Польщі в ЄС цей договір є основою взаємних стосунків.

Увага Парламенту була постійно звернута до процесу переговорів, а також до стану підготовки країн-кандидатів до вступу у ЄС. Особливе посилення даних тенденцій можна було спостерігати у першій половині 2002 р., коли переговори вступили у завершальну фазу. Під час червневих дебатів Парламент ухвалив ряд резолюцій на тему стану просування процесу переговорів, фінансового впливу інтеграції, прикордонних регіонів, програм "ISPA" та "SAPARD", а також сільського господарства. Парламент знову підтвердив свою підтримку процесу інтеграції, а також зусиль як Комісії, так і країн-кандидатів, що прагнули завершення переговорів згідно з положеннями 2002 р. Парламент закликав усі сторони до відкритого діалогу, який би давав змогу створити європейську структуру, котра би поклала край післявоєнному *status quo*.¹¹

Стосовно Польщі Парламент підтвердив свою позицію у питанні запровадження законодавства ЄС, повторно закликаючи польський уряд до покращення адміністративного функціонування, сільськогосподарської політики (заклик, адресований також польському уряду з метою швидшого проведення структурних реформ), необхідності функціонування незалежної адміністрації (цивільної служби). Парламент висловив також своє незадоволення з приводу запізнення розповсюдження допомоги до моменту вступу у ЄС, у першу чергу, у рамках програми „SAPARD”.

Однією з ознак підтримки Європейським Парламентом вступу до ЄС країн-кандидатів було проведення першо-

¹⁰ Док. СОМ (2000) 709 – С5 – 0609-1997/2174 (СОС). Доповідач : Ясь Гавронський.

¹¹ Резолюція про стан розширення переговорів, доповідач – Ельмар Брок (А5- 0190/2002).

го пленарного засідання країн-кандидатів (20 листопада 2002 р.).¹² ЄП заявив про свою підтримку зусиль, які дають змогу якомога швидше закрити найскладніші теми переговорів і закінчити переговорний процес. У прийнятому звіті Ельмара Брока стосовно процесу інтеграції ЄП знову подав апеляцію до Ради Європи, щоб на саміті у Копенгагені визначити дату інтеграції (не пізніше, ніж 1 травня 2004 р.). Насправді, значна частина парламентарів виступали за більш ранній термін – пропонувалася дата 1 березня 2004 р.), для того, щоб нові країни мали якнайбільше часу на підготовку до участі у виборах до ЄП, запланованих на 22 червня 2004 р. Однак, лише 18 листопада Рада ЄС, не консультуючись з Парламентом, ухвалила рішення про затвердження травневого терміну.

13 грудня 2002 р. відбулося історичне засідання Ради Європи у Копенгагені, на якому як Польща, так і інші країни-кандидати на вступ до ЄС остаточно домовились про умови свого членства у Європейському Союзі.

Умовою отримання статусу члена ЄС був вступ у дію Трактату про вступ до ЄС, який визначав умови вступу окремих країн до ЄС. Робота над Трактатом про вступ Польщі у ЄС велася паралельно з переговорним процесом з березня 2002 р. Трактат мав бути затверджений Європейським Парламентом абсолютною більшістю голосів.¹³ Парламент висловив свою згоду на вступ Польщі до Європейського Союзу переважною більшістю голосів 9 квітня 2003 р., відкриваючи цим самим шлях для підписання Трактату про вступ у ЄС.¹⁴ 16 квітня 2003 р. в Афінах було урочисто підписано Трактат про вступ у ЄС, який завершував не лише багаторічний процес перетворень в устрої та економіці, але й процес змін у ментальності та способі взаємного сприйняття та оцінки як зі східної, так і з західної частини континенту. Після підписання Трактату 1 травня 2004 р. об'єднання Європи стало фактом.

Європейський Парламент, завжди відкритий для співпраці, ведення діалогу та підтримки незалежних прагнень держав колишнього східного блоку, відіграв неабияку роль. Він

¹² Польська делегація нараховувала 47 парламентарів (SLD, PO, PiS, PSL, Samoobrona, UP, SKL).

¹³ У внутрішній площині умовою вступу до ЄС була ратифікація Трактату про вступ у ЄС Президентом РП після попередньої згоди на це. Польська Конституція передбачала дві можливості отримання такої згоди: прийняття закону або проведення референдуму. Польща обрала шлях референдуму, який відбувся 7-8 червня 2003 р.

¹⁴ „За” проголосувало 509 депутатів, „проти” - 25 послів, „утрималось” 31 депутат.

1994
8 березня

Міністр закордонних справ Республіки Польща Анджей Олеховскі складає в Афінах – в присутності грецької президентської адміністрації – офіційну заяву про прийняття Польщі до Європейського Союзу.

1994
10 грудня

Перша зустріч керівників урядів держав-союзників(сусідів, претендетів) з керівниками урядів країн-членів.

був тією інституцією ЄС, яка незалежно від розстановки сил на європейській політичній сцені послідовно підтримувала прагнення тих країн вступити до ЄС. Його роль зазнала еволюції: на початковому етапі процесу зміни устроїв у Польщі вона мала суто політичний характер. ЄП зосереджував свою увагу на чиненні тиску на інші інституції ЄС з метою надання Польщі такої допомоги, яка сприяла би зміцненню її політичної та економічної незалежності. Для Парламенту було очевидним фактом, що отримання Польщею повної політичної незалежності може відбутися лише завдяки її інтеграції у європейську структуру і відтак розпочав спочатку переговори щодо Європейської Угоди для досягнення даної мети. У результаті здійснювався контроль і проводилася концентрація парламентських робіт на технічних питаннях, пов'язаних з проблематикою предмету переговорів. Дії парламенту проектувалися на стан переговорів про вступ до ЄС. У засіданнях Комісії ЄП та у пленарних засіданнях брали участь як представники Європейської Комісії, так і Ради ЄС, щодо котрих Парламент ефективно виконував функцію контрольного органу. Широке зацікавлення ЄП проблемами переговорів мало додатково ряд підтекстів у державній площині. Співпраця євродепутатів з польськими парламентарями означала можливість передачі Сейму та Сенату РП інформації та думок, котрі не завжди відповідали політичній лінії польського уряду. *Де-факто* існуюча співпраця забезпечувала можливість для польського парламенту здійснювати більш ефективний контроль за виконавчою владою. З однієї сторони, на розширеному парламентарному форумі ЄС часто з'являлася важлива для польського уряду інформація про інтеграційний процес. Ці контакти також завершилися доброю підготовкою польських депутатів до проблематики інтеграції. Багато з них стали першими депутатами у Європейському Парламенті, деякі стали депутатами у польському парламенті наступного скликання і послідовно займаються проблематикою ЄС. Це суттєвий аспект з огляду на факт передачі країною, яка вступає у ЄС, частини своїх законодавчих повноважень, та модифікації традиційних законодавчих функцій. Нові завдання, які полягають у відповідальності міністрів за наслідки своєї діяльності у сфері європейських справ, затвердження юридичних актів, прийнятих у рамках ЄС, а також ратифікація основних змін у трактаті, вимагають детального ознайомлення з європейською проблематикою та особистих широких контактів. Співпраця з Європейським Парламентом принесла Польщі не лише значні політичні, але й не менш важливі практичні переваги.

Як це було, або коротка розповідь про шлях Польщі до ЄС

Події кінця 80-х років, а передусім падіння комуністичного режиму, зробили можливим приєднання Польщі до процесу європейської інтеграції та започаткували процес вступу до ЄС. В польському суспільстві, як і в більшості політичної еліти, в ті часи існувало глибоке переконання, що місце Польщі – в структурах Європейського Союзу. Щоправда, це здавалося надто віддаленим, але практично всі були готові пройти цим нелегким шляхом і задеякий час стати повноправним членом Європейської спільноти. Для цього, однак, треба було виконати величезний обсяг роботи не лише адміністративної, але й економічної. Польща наприкінці 80-х та початку 90-х була державою з слабо розвинутою економікою, закритою для контактів із так званим “заходом”, а також країною з дуже слабкою демократією. Тому на той час дуже важливо було переконати партнерів із інших держав у тому, що народилася відновлена Польща, яка готова прийняти багато викликів та пройти нелегкий шлях, щоб долучитися до процесу європейської інтеграції.

Офіційне встановлення дипломатичних відносин між Польщею та тогочасною Європейською Економічною Спільнотою відбулась у вересні 1988 року. Через рік – 19 вересня – було підписано білатеральний договір щодо торговельного обміну та економічного співробітництва. Він містив обумовлення найвищого привілейованого становища для двох сторін. Наслідком підписаного договору на сьогодні є перше місце Євросоюзу щодо взаємних торговельних оборотів з Польщею.

Уже в липні 1989 року створено Представництво Польської Народної Республіки при Європейських Спільнотах у Брюсселі. Це дозволило підтримувати постійні контакти, і, що більш важливо, інформувати про взаємний стан та в процесі розв’язувати проблеми, що з’являються.

1995
26-27 червня

Прийняття на самміті Ради Європи у Каннах Білої книги, у справі приготування держав-союзників (сусідів, претендентів) до інтеграції з єдиним ринком ЄС.

1996
26 квітня

Через Європейську Комісію передано анкету, що містить близько 2 тисяч запитань. Анкета була основою роботи Європейської Комісії з приготування рекомендацій на тему заяв, які склали країни, що претендують на членство в ЄС.

Дуже важливим моментом у взаємних контактах було ухвалення рішення про надання Польщі та Угорщині економічної допомоги, яку координує Комісія Європейських Спільнот. Це дало можливість Раді Міністрів Європейських Спільнот 18 грудня 1989 року затвердити розпорядження, яке створило правову основу для програми PHARE¹. Це було вкрай важливо, адже означало, що Європейська Спільнота дуже серйозно сприймає прагнення членства і хоче допомогти в цьому процесі не лише адміністративними процедурами, але й відчутною фінансовою допомогою. Ясна річ, що на той час така допомога була надзвичайно важливою та дала можливість підтримати демократичні інститути й інститути вільного ринку. Однак, це не відбулося без проблем, зокрема таких, що стосувалися процедур призначення коштів із програми PHARE. Дуже часто незрозумілим процедурам надавали переваги ті інститути, які вже мали певний досвід у використанні коштів спільноти. Однак через короткий період навчання допомогою могло скористатися багато інститутів, навіть неурядових.

На початку 1989 року розпочались дипломатичні процеси, метою яких було під час переговорів укласти союзний договір між Польщею та Європейськими Спільнотами. 25 травня 1990 року Польща подала заявку на початок союзних переговорів. Внаслідок цих переговорів 16 грудня 1991 року було підписано *“Європейську систему, що визначає союз між Польською Народною Республікою та Європейськими Спільнотами і країнами-членами”*. Ця система завдяки записові в преамбулі стала першим кроком на шляху досягнення Польщею в майбутньому повного членства в Європейських Спільнотах. Це був період багатьох політичних та економічних змін у Польщі. Завдяки ухваленню часто непопулярних серед суспільства, але необхідних економічних рішень вдалося обмежити інфляцію та досягнути певної економічної стабілізації. Реструктуризація неефективних підприємств стала причиною зростання безробіття. В такому контексті підписання Союзної Системи мало показати громадянам мету цих економічних та суспільних перетворень, що полягала в отриманні членства у ЄС. Це також стало причиною зростання підтримки цих дій. Переговори щодо Союзної Системи мали також свій “закордонний” характер, пов’язаний із так званим путчем Янаєва в Росії. В ті часи було ще зовсім незрозуміло, чи Польща знову опиниться під

¹ PHARE – Poland and Hungary Assistance for Restructuring their Economies. Програма економічної допомоги Європейської спільноти для країн Центрально-Східної Європи.

впливом Радянського Союзу. Підписання Союзного Договору стало остаточним сигналом до того, що Польща обрала шлях, із якого вже не зійде. Остаточна Союзна Система набула чинності 1 лютого 1994 року. Велику роль у переговорах щодо Системи відіграв призначений 26 січня 1991 року Вповноважений Уряду у справах Європейської інтеграції та закордонної допомоги при тогочасному уряді ради міністрів (на сьогодні Канцелярія голови ради міністрів).

Після підписання Європейської Системи в ухвалі від 4 липня 1992 року сейм ПНР зобов'язав уряд опрацювати програму, метою якої було наближення польської економічної системи та польського законодавства до вимог, які є в Системі. Виконуючи рекомендації парламенту, уряд у січні 1993 року презентував *“Програму дій, що пристосовують польську економіку та правову систему до вимог Європейської Системи”*.

Переломне значення для членства Польщі в ЄС мало рішення Європейської Ради, яка на переговорах на вищому рівні у Копенгагені визнала можливість вступу країн Центрально-Східної Європи у Євросоюз після виконання таких політичних та соціально-економічних умов:

- досягнення країною-кандидатом стабільності установ, що забезпечують демократію, дотримання і захист прав національних меншин;
- функціонування ринкової економіки;
- наявність потенціалу, що може протистояти конкуренції та ринковим силам Євросоюзу;
- здатність приймати обов'язки, що виникають з членства, зокрема виконання цілей політичного, економічного та валютного союзу;
- незалежний критерій, що прийняття цієї держави не стане перешкодою для подальшої європейської інтеграції.

Польща, перебуваючи у стані, що могла виконати необхідні умови, 8 квітня 1994 року подала офіційну заявку на вступ до Європейського Союзу. Дуже цікавим є те, що цю заявку подав прем'єр Вальдемар Павлак, член Польської Народної Партії, селянської партії, котра не була проти членства Польщі в ЄС, однак підходила до цього обережно. 1994 рік для Польщі взагалі був важким як з політичного погляду (зміна уряду), так і з економічного. Зростання безробіття та групи осіб, яких відкинуло суспільство, стало причиною того, що наше членство в ЄС видавалося майже неможливим. Уперше від часу отримання незалежності

1996
8 серпня

Створення Комітету європейської інтеграції – вищого органу урядової адміністрації в справах програмування та координування політики щодо інтеграції Польщі в ЄС. Комітет європейської інтеграції виконує свої завдання за допомогою Управління Комітету (першим керівником стала Данута Хубнер).

ті з'явилися голоси, що Польща не повинна виконувати зобов'язань стосовно Євросоюзу, а взяти інший напрям, наприклад, інтеграції в рамках Центрально-Східної Європи. Як засвідчило майбутнє, якщо б Польща пішла таким шляхом, то її членство в ЄС було неможливим б, і вона була б у значно гіршій економічній ситуації.

1997
28 січня

Рада міністрів прийняла Стратегію інтеграції – програмний документ про підготовку Польщі до здобуття членства в ЄС.

Наступною подією, яка наблизила початок переговорів щодо членства, було прийняття Радою Європи під час переговорів в Гессені 10 грудня 1994 року дочленської стратегії. Держави-члени Євросоюзу виявили в ній свою волю щодо подальшої співпраці із союзними державами. Метою стратегії була підтримка процесів пристосування, які проводились в державах-кандидатах. Рада Європи зобов'язала також Європейську Комісію опрацювати щорічні звіти, які мають на меті ведення моніторингу реалізації дочленських стратегій. Першим таким звітом була *“Біла Книга щодо інтеграції союзних держав Центрально-Східної Європи з внутрішнім ринком Євросоюзу”*, затверджена на засіданні Ради Європи в Каннах 26-27 червня 1995 року. На підставі цього документа 15 липня 1997 року Рада Міністрів ПНР погодилася на опрацьований Уповноваженим у справах Європейської інтеграції *“Графік дій, що пристосовують польську правову систему до рекомендацій Білої Книги Європейської Комісії щодо інтеграції з єдиним ринком Євросоюзу”*. Це головний документ, який висвітлює дії, мета яких виконання Польщею стандартів єдиного внутрішнього ринку Євросоюзу.

Після того, розпочався процес “фактичних” переговорів з Євросоюзом про членство в ЄС, надзвичайно важливим було знайти союзників у самій спільноті. Йшлося про те, щоб з порядку денного окремих зустрічей членів Євросоюзу не зникла проблематика розширення. Стосовно Польщі таким союзником була Німеччина, яка багато разів підтримувала процес переговорів і не допускала його сповільнення.

Для підготовки початку процесу довступних переговорів Європейська Комісія 26 квітня 1996 року передала урядам союзних держав анкету, в якій були запитання, що стосувалися 23 політичних та суспільно-економічних галузей. Анкету опрацювала Комісія для створення *“Рекомендації на тему аплікаційних висновків, поданих державами-кандидатами”*². Уряд ПНР 15 липня 1996 року затвердив пакет відповідей, а потім Міністр закордонних справ ПНР пере-

² Рекомендація популярно називається Avis (слово, що походить з французької мови).

дав цю інформацію до ЄС. Уперше уряд мусив визначити свою єдину позицію щодо питань, пов'язаних із членством в ЄС. Це було непросто. Від того часу відомим є вислів одного з членів уряду, що він не сподівався, що 90 відсотків переговорів, які дозволять Польщі стати членом ЄС, відбуватимуться в межах уряду, і лише 10 відсотків – це переговори з Європейською Комісією. Майбутнє засвідчило, що це була 100-відсоткова правда.

Щоб інтенсифікувати дії, метою яких була інтеграція Польщі з Євросоюзом, 8 серпня 1996 року скликали Комітет європейської інтеграції (КЕІ)³ – установу, відповідальну за процес вступу Польщі до Євросоюзу. Основним завданням Комітету європейської інтеграції було закінчення, а далі представлення Раді Міністрів документа, метою якого була систематизація існуючих інтеграційних заходів та визначення завдань у справі пристосування в період, який безпосередньо передував членству. Цей документ отримав назву *Національна стратегія інтеграції*, його ухвалила Рада Міністрів 28 січня 1997 року. Через півроку, 3 червня 1997 року, Рада Міністрів затвердила додатковий документ – *Графік дій щодо впровадження Національної стратегії інтеграції*. Він визначив завдання та відповідальні за їх введення установи.

Реалізуючи прийнятну стратегію, голова комітету європейської інтеграції, в липні 1997 року скликав міжвідомчу групу у справах підготовки Довступних переговорів із Євросоюзом. До складу цієї групи ввійшли виконавчі секретарі майже всіх міністерств, а також представники керівництв деяких центральних урядів. Вони очолили 28 відокремлених секторних підсистем та 5 горизонтальних підсистем. Їх основним завданням була підготовка аналізів та документації, необхідної для переговорів, що стосуються вступу. Переговорна група під час свого функціонування багаторазово змінювалася. Це було пов'язано з політичними циклами, скликанням та відставкою певних урядів. Кожна така зміна ставала причиною розгубленості і сповільнювала процес переговорів та пристосування. Також окремі його члени були по-різному підготовлені до виконання своїх обов'язків. Ніколи, однак, не з'являлися голоси, що, можливо, потрібно припинити процес, захвати його в шухляду, щоб повернутися до нього, коли настануть кращі політичні умови. Тиск з боку суспільства, а також зусилля інших держав, котрі, як і Польща, намагалися

³ Закон про Комітет Європейської Інтеграції від 8 серпня 1996 року. Законодавчий Вісник 96.106.494 від 30 серпня 1996.

1997
16 липня

Представлення рекомендації Європейської Комісії на тему членських заяв, складених країнами з Центральної і Східної Європи та Кіпру, у якій рекомендовано розпочати переговори щодо вступу з Польщею, Кіпром, Чехією, Угорщиною, Естонією і Словенією

стати членами ЄС, були достатнім імпульсом для продовження процесу.

1998
18 березня

Розпорядження Ради Європейського Союзу, щодо встановлення Партнерства для членства - ЄС зобов'язав країни-кандидати до розробки національних програм прийняття законодавства ЄС.

Водночас Євросоюз проводив дії, що зробили можливим наступне розширення. У переговорах на вищому рівні Ради Європи в Амстердамі 16 і 17 червня 1997 року було погоджено останню версію нового Трактату, що називався *“Амстердамським Трактатом”*. В липні Європейська Комісія представила проект документа *“Вісник поточних справ 2000”*, що готував комплексну реформу установ, процедур та багатьох галузей, у яких Євросоюз провадить діяльність. Ці реформи мали підготувати Євросоюз до прийняття нових держав. У рамках *“Вісника поточних справ 2000”* Європейська Комісія висвітлила свою позицію щодо всіх союзних держав. В опрацюванні, яке стосувалося Польщі, зазначено появу економічної трансформації, зміну суспільно-політичних реалій, а також вказано на значний прогрес у процесі наближення польського законодавства до стандартів європейської спільноти. Одночасно вказано на певні помилки в діях, спрямованих на пристосування, зокрема в сфері реструктуризації важкої промисловості, сільського господарства та надто повільною, на думку Європейської Комісії, проведення процесу приватизації.

Після представлення *“Вісника поточних справ 2000”* на форумі Європарламенту та початком роботи Ради Євро-союзу над ним, держави-члени 12-13 грудня 1997 року під час засідання Ради Європи в Люксембурзі затвердили ухвалу про початок 31 березня 1998 року переговорів щодо членства в ЄС із п'ятьма державами Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Словенія, Естонія) та Кіпром. Остаточний процес перемовин про членство перших шести країн-кандидатів, зокрема і Польщі, розпочався під час двосторонніх Міжнародних Довступних Конференцій. На конференції за участі Польщі Міністр закордонних справ ПНР вручив стороні ЄС *“Виступ на відкриття переговорів Польщі щодо членства в Євросоюзі”*, який разом із *“Заявою на головування ЄС”* став початком переговорів щодо вступу. Це був найважливіший момент з погляду членства Польщі в ЄС. Держава, яка неповних десять років тому була недемократичною, мала централізовану економіку, а основна влада була зосереджена в руках спецслужб, розпочала переговори про вступ, які через шість років закінчилися членством у найбільш розвиненій у світі політичній та економічній спільноті, якою, без сумніву, є Євросоюз.

Процес інтеграції Польщі в ЄС – досвід Договору про Об'єднання, процесу приспосовування і переговорів про приєднання

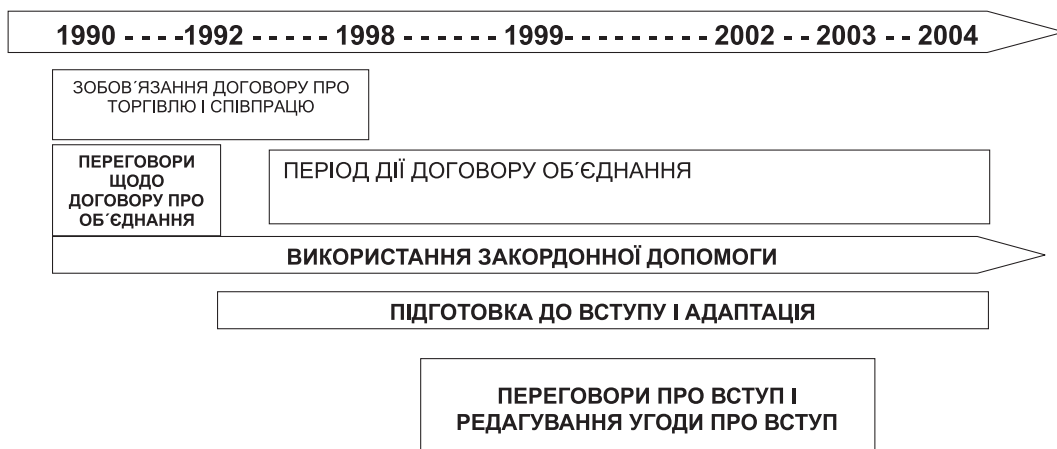
Діяльність щодо інтеграції з Європейським Союзом з метою повного членства становила пріоритет Польщі від початку процесу трансформації¹. Реалізація цієї стратегічної мети вимагала проведення впродовж майже 15 років з боку польської влади цілісної політики, яка уможлиблювала відповідну підготовку польської економіки, пристосування правової системи і запровадження необхідних рішень у сфері суспільного життя так, щоб майбутнє членство було корисне для держави. Цього прагнули польські парламентарі Європейського Договору у першій половині 90-х років. Варто при цьому зазначити, що Польща трактувала Договір про об'єднання як тимчасовий інструмент, який полегшує підготовку до членства, а не як самоціль. Наступні уряди – незалежно від політичних обставин – були одностайні у підтримці цієї цілі. Послідовно добивалися на форумах ЄС, щоб перш за все, було ухвалено рішення про розширення на Схід, а вже потім окреслено умови і календар отримання членства. Остаточо держави ЄС у червні 1993 р. у Копенгагені ухвалили політичне рішення про розширення², а після цього про початок переговорів з Польщею щодо вступу до ЄС.³ у Люксембурзі у грудні 1997 р. Після узгодження умов членства (1998 – 2002) і ратифікації Вступного Договору, Польща 1 травня 2004 р. стала членом ЄС.

¹ Політичні і економічні зміни, що розпочалися у Польщі у 1989 р. прихилили країни колишнього ЄЕС до підтримки процесу трансформації у ЦСЄ через нав'язання економічно-політичних відносин, надання односторонніх митних преференцій і введення у дію програми фінансової допомоги PHARE.

² Conclusions of the Presidency, European Council, Copenhagen, 21-22 June, 1993, SN 180/93.

³ Conclusions of the Presidency, European Council, Luxembourg, 12-13 December, 1997.

Схема 1. Перебіг процесу європейської інтеграції у Польщі у 1990 – 2004 роках

Необхідним елементом, який єдиний підтримував на початку процес суспільно-економічних змін у Польщі, а потім інституційно-інфраструктурні пристосування до вимог ЄС, була закордонна допомога, яку надавав Європейський Союз у формі позичок, неповернених кредитів і програм фінансової і технічної допомоги (PHARE, SAPARD, ISPA)⁴.

Об'єднання

Шлях держав Центральної і Східної Європи до членства в ЄС у порівнянні з попередніми розширеннями, був специфічним з огляду на необхідність майже одночасного проведення демократичних та вільноринкових реформ. Об'єднання між Польщею і державами ЄС гарантувало продовження цих процесів. Європейський Договір про Об'єднання⁵, підписаний у 1991 р., вступив у дію у 1994 р. Він мав насамперед служити засобом забезпечення і допомоги у процесі трансформації, і формальною основою політичних та економічних відносин із Заходом. Цей договір виконував роль мотивуючого чинника проведення подальших економічних і політичних змін у державі, а одночасно спричинявся до погли-

⁴ PHARE *Poland-Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*; ISPA *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*; SAPARD *Support for Pre-accession Measures for Agriculture and Rural Development*.

⁵ Європейський Договір, що встановлює об'єднання між Республікою Польща з одного боку і Європейською Спільнотою та її державами-членами з іншого боку, укладений у Брюсселі 16 грудня 1991 року, Вісник законів 27 січня 1994 р.

блення ступеня інтеграції з європейськими структурами (серед іншого, через створення сфери вільної торгівлі). Крім того, Польща у такий спосіб підтверджувала бажання продовження системних змін і щораз більшої відкритості до співпраці з закордоном, особливо щодо приєднання до політичних та економічних структур Західної Європи. Договір не передбачав, однак, членства Польщі у структурах ЄС.

Постанови Угоди охопили багато сфер. Найважливішим елементом об'єднання була торгова частина Угоди⁶. Вона передбачала створення сфери вільної торгівлі промисловими товарами між Польщею та ЄС упродовж 10 років. Поступова лібералізація ринків збуту ЄС і Польщі спиралася на принцип асиметрії⁷ на користь слабшого партнера. На жаль, торгівля сільськогосподарськими продуктами, у якій Польща мала рішучу порівняльну перевагу, підлягала дуже обмеженій і вибіркової лібералізації аж до моменту приєднання.

Поза межами постанов про обмін товарами, об'єднання стосувалося решти ринкових свобод: руху працівників (запровадження обмеженого доступу до ринку ЄС осіб із Польщі на принципі самозабезпечення роботою або тих, хто становить так званий ключовий персонал), надання послуг і заснування приватних підприємств (запроваджено принципи національного відношення і заснування підприємств за принципом самозабезпечення роботою), і також руху капіталу (лібералізація біжучих платежів у відношенні до торговельних трансакцій і лібералізація платежів, пов'язаних з безпосередніми закордонними інвестиціями). Наголос робили на гармонізацію правових принципів, що стосувалися ринкової економіки, охорони конкуренції, інтелектуальної власності, суспільного замовлення тощо. Угода регулювала економічну співпрацю між партнерами, а також умови надання фінансової допомоги ЄС на цілі структурних перетворень. Згідно з об'єднанням гарантувалося проведення політичного діалогу між сторонами.

Сама Європейська Угода була найважливішим комплексним економічним договором, якого досягла Польща у

1998
24 березня

Призначення уповноваженого уряду
у справах переговорів щодо членства
Республіки Польща в ЄС
(Ян Кулаковскі).

⁶ Договір про перехід до Європейської Угоди, що стосувався торговельної лібералізації, вступив у дію на два роки раніше, тобто у 19-92 р. у зв'язку з довгим періодом ратифікації самої Угоди.

⁷ Принцип асиметрії гарантував у подальшому відкриття ринку держави слабшого партнера для закордонних продуктів.

90-х роках. Вона регулювала відносини Польщі з найбільшим у світі регіональним угрупованням, яке одночасно було головним торговим партнером Польщі. Об'єднання мало вплив на багато сфер життя у Польщі, перш за все, на закордонну торгівлю і пов'язану з нею сферу. Без сумніву, угода про об'єднання спричинилася до активізації торгівлі промисловими товарами з ЄС⁸, полегшуючи доступ польських підприємців до великого союзного ринку, покращення товарної структури експорту і, нарешті, до значного покращення конкурентності польських продуктів та модернізації неефективних підприємств.

1998
27 березня

Створення Об'єднання у справах переговорів про членство Республіки Польща в ЄС під керівництвом Яна Кулаковського.

Європейський Договір відіграв величезну роль у процесі економічної трансформації. Підтримка у зовнішніх зобов'язаннях допомогла реалізувати непопулярні суспільні рішення, але неодмінно призвела до виходу з глибокого регресу і покращення конкурентності польської економіки. Це мало велике значення, особливо у перший період змін, коли демократичні і ринкові інституції не були стабільними. Потрібно також пам'ятати, що між процесами трансформації та інтеграції існує взаємозалежність: інтеграційні пристосування підтримували і пришвидшували перебіг трансформації. З іншого боку, перехід до наступного етапу інтеграції не був би можливим без принципових змін державного ладу і створення системи вільного ринку.

Об'єднання гарантувало інституціональну та економічну стабільність у державі і варту довіри позицію Польщі на міжнародній арені, що у свою чергу сприяло залученню безпосередніх закордонних інвестицій і розвитку приватного сектору.

Договір про Об'єднання представляв формально-правову базу відносин Польща-Європейський Союз у 1994 – 2004 роках. Під час дії Договору відбувалися процеси подальшої інтеграції, адаптації і обговорення умов вступу до ЄС. Договір являв собою головний інструмент із підготовки економіки, адміністрації і суспільства до членства. Відповідно до Договору було створено спільні інституції⁹, які спочатку мали лише контролювати реалізацію його рішень. Після

⁸ Ще на початку 90-х років, тобто до Об'єднання, відбулася переорієнтація польської закордонної торгівлі із східних на західні ринки і принципове зростання торговельного обміну. У 1991 – 2001 роках польський експорт до ЄС, якщо рахувати у євро, зріс у 5 разів, а імпорт у 5, 6 разів.

⁹ Рада Об'єднання Польща-ЄС контролювала імплементацію рішень Договору, комітет об'єднання Польща-ЄС і підкомітети підтримували діяльність Ради, спільна парламентська комісія Польща-ЄС виконувала консультативну функцію.

ухвалення рішення про членство Польщі, обумовленого численними пристосуваннями, ці інституції автоматично стали форумом із моніторингу цілісності переговорного, адаптаційного і підготовчого процесів до моменту вступу до Європейського Союзу.

Приготування перед приєднанням і адаптація

Європейський Договір не містив зобов'язання Європейської спільноти щодо приєднання Польщі до ЄС. У преамбулі містилася одностороння заява, що кінцевою метою Польщі є членство у цьому інтеграційному угрупованні, а Об'єднання ж допоможе досягти цієї мети. Лише у 19-93 р., у результаті дипломатичних зусиль держав Вишеградської групи (Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина), Рада Європи ухвалила рішення про можливість вступу об'єднаних держав до лав ЄС, після прийняття ними зобов'язань щодо членства, виконання економічних і політичних умов під назвою **копенгагенські критерії**. Сама політична обіцянка членства з боку держав ЄС – хоч і обумовлена численними умовами – виконувала у Польщі роль чинника, що мотивував до подальших реформаційних та адаптаційних зусиль. Після визначення копенгагенських критеріїв у Польщі розпочалася діяльність із пристосування польської економіки і правової системи вже не лише до вимог Європейського Договору, але також, звертаючи увагу на ту частину загального права, яка була істотною з точки зору участі Польщі у внутрішньому ринку і майбутнього членства в ЄС. Концепційні та інституціональні рамки Європейського Договору, збагачені елементом адаптації до вимог європейської інтеграції, розвивали і удосконалювали впродовж наступних років, по мірі набуття досвіду і розширення співпраці з Європейським Союзом у щоразу нових сферах. Одночасно, уряд РП, підтверджуючи прагнення Польщі до членства в Європейському Союзі, 8 квітня 1994 р. зробив внесок у справі приєднання до цього угруповання.

Услід за рішенням, ухваленим у Копенгагені, на саміті Ради Європи в Ессені у грудні 1994 р. було прийнято пер-

1998
31 березня

Початок переговорів щодо вступу з шістьма країнами-кандидатами.

¹⁰ Для процесу адаптації у Польщі особливе значення мала **Біла Книга** Європейської Комісії (1995 р.), у справі підготовки об'єднаних держав Центральної і Східної Європи до інтеграції з внутрішнім ринком ЄС. Вона була елементом, що полегшував реалізацію Стратегії перед наданням членства. Вона визначила пріоритети і послідовність діяльності у пристосуванні законодавства в окремих секторах внутрішнього ринку.

шу **Стратегію перед наданням членства**¹⁰ для держав, що готуються до вступу в ЄС. Її метою було створення додаткових форм і принципів співпраці, які би розвивали рішення Європейських договорів і інтенсифікували співпрацю між сторонами з метою підтримки адаптаційних процесів у державах Центральної і Східної Європи. Стратегія містила нові елементи співпраці: структурний діалог¹¹, розширення кола товарів, охоплених торговельною лібералізацією, підготовка до участі у внутрішньому ринку і спільній аграрній політиці, зміна принципів фінансової допомоги у рамках програми PHARE. На базі цих пріоритетів у Польщі у 1997 р. було розроблено Національну стратегію інтеграції, яка була основою широкої програми гармонізації законодавства і виконавчої діяльності, з підготовки Польщі до майбутнього членства в Європейському Союзі. Тому варто взяти до уваги факт, що сам переклад приписів союзного права до державного законодавства без їх ефективної імплементації і структурних змін, не був би достатнім для використання можливостей, які дає участь у внутрішньому ринку і спільній політиці ЄС.

1998
3 квітня

Початок процесу скринінгу, тобто перегляду польських законів з точки зору пристосування їх до законодавства ЄС.

І Стратегія перед наданням членства, і Національна стратегія інтеграції евалювали і розширювали сферу пристосувань у зв'язку з щоразу новими законами ЄС і початком процесу переговорів щодо вступу у 1998 р. Від того часу пристосування у Польщі було доповнено зобов'язаннями у 31 області, взятими під час переговорів щодо вступу. Ступінь інтеграції, тобто готовності до членства регулярно відслідковувала Європейська Комісія на основі оцінки виконання копенгагенських критеріїв і конкретних зобов'язань, взятих під час переговорів.

Переговори щодо вступу

Переговори про вступ до ЄС носять особливий характер. Партнери по переговорах мають спільну мету, якою є членство на умовах, що дозволяють державі-кандидату якнайкраще виконати обов'язки, які накладає участь у Європейському Союзі. Це пов'язується з прийняттям цілісності його законодавчого доробку. Під час переговорів узгоджуються тимчасові рішення на випадок, коли прийняття певного законодавчого регулювання вимагатиме значних фінансових затрат і викликало б негативні сус-

¹¹ Це розширений політичний діалог щодо консультацій у секторних сферах економіки у європейському вимірі.

пільно-економічні наслідки.

Процес проведення переговорів щодо вступу був важким, оскільки вимагав проведення перегляду усього союзного права, проведення вступних оцінок суспільно-економічних і бюджетних умов, що виникають з імплементації законодавства ЄС, а також визначення способу участі у спільній політиці. Це означало величезне суттєве і кадрове зусилля польської адміністрації. Добра координація співпраці на політичному і експертному рівні та чіткий обмін інформацією мали особливе значення.

Польща закінчила переговори через 4,5 років. Отримала перехідний період у політично вразливих сферах, таких як доступ до купівлі землі іноземцями, або у тих сферах, що вимагали великих фінансових витрат (наприклад, охорона навколишнього середовища). Виконання їх, крім тих, які пересунули у часі, не завадило забезпеченню виконання Польщею законів членства з першого дня приєднання.

Завершення

1998
23 червня

1. Інтеграція з Європейським Союзом впродовж майже 15 років була найважливішою метою Польщі. Її реалізація охоплювала практично всі сфери політичного, економічного і суспільного життя Польщі і проводилася у дуже швидкому темпі. Пов'язувалася також з введенням у дію адаптаційної програми і вимагала інтенсивних зусиль щодо проведення численних змін у польській економіці і законодавчій системі. Добра підготовка до інтеграції в ЄС була величезним починанням і викликом, що вимагав не лише загальної мобілізації людей, інституцій і засобів, але й прекрасної координації дій для досягнення цієї мети. З цього погляду, Європейський Договір був дуже важливим інструментом з підготовки польської економіки, адміністрації і суспільства до членства в ЄС.

2. Ефективне проведення переговорів про приєднання і адаптаційної діяльності не було б можливим без збереження постійної підтримки суспільством ідеї членства в ЄС, створення чітких адміністративних структур і процедур, а також системи координації європейської політики і утримання високого темпу адаптаційних і реформаторських процесів, що мали істотний вплив на

Рада міністрів Республіки Польща прийняла програму підготовки до членства в ЄС. Документ визначив напрямки польських дій щодо вступу та графік їх реалізації.

перебіг переговорів про членство разом із визначенням дати вступу Польщі до ЄС.

3. Досягнення членства вимагало постійної детермінації влади у прагненні до членства, яка забезпечила поширення адаптаційних зусиль у масштабах країни. Звичайно, проявила себе взаємодія влади і опозиції, парламенту, регіональної і місцевої влади, а також проведення діалогу з представниками наукового середовища, приватного сектору і різних суспільних груп.
4. Істотну роль в адаптації економіки та інституцій до умов ЄС відіграла виділена з боку ЄС фінансова допомога. Фонди, які надавалися перед вступом, уможливили проведення структурних і законодавчих перетворень відповідно до вимог ЄС, нівеляцію негативних суспільних наслідків трансформації та інтеграції, а також побудову ефективних інституцій на центральному і регіональному рівні. Реалізація програм допомоги великим чином підготувала Польщу до активної участі у європейській політиці.
5. Варто також наголосити, що під час періоду приготування до членства у Польщі процес європейської інтеграції в Європейському Союзі поглибився, постійно збільшуючи законодавчі досягнення цього угруповання. Для Польщі це означало не лише надолуження “заборгованості”, але і постійне спостереження і адаптацію до поточних законодавчих змін, що відбуваються у Європейському Союзі.

Політичні аспекти членства Польщі в ЄС

Вигоди членства Польщі, прогнозовані перед її вступом до Європейського Союзу, перш за все стосувались економічної сфери. Політична користь від належності до Європейського Союзу в меншій мірі зазначалася у національній дискусії, яка передувала референдуму у червні 2003 р присвяченого вступу. Натомість, головні побоювання поляків стосувались політичної сфери. Багато громадян Польщі були занепокоєні тим, що їх вітчизна втратить суверенність. Водночас побоювались домінування Польщі і в ЄС, у більших країнах-членах, зокрема у Німеччині та Франції. Деякі поляки вважали, що в Європейському Союзі наші національні інтереси не будуть враховуватись та дотримуватись на належному рівні. Однак, досвід першого року членства не підтвердив цих побоювань. Крім того, виявилось, що вимір отриманого у політичній сфері досвіду є не менш багатим та важливим, ніж економічний вимір.

Найважливіший досвід Польщі щодо ЄС, порівняно з періодом до членства, пов'язаний з принциповою зміною суті стосунків між Польщею та Європейським Союзом, яка відбулась у момент вступу до ЄС 1 травня 2004 р. Польща, як держава, що проходить навчання, подібно до інших кандидатів, не мала практично жодного впливу на формування політики та напряму розвитку ЄС. Ми змушені були прийняти діючі у ньому принципи та рішення, не маючи можливості їх формувати. Польща, намагаючись вступити до ЄС, зобов'язалась впровадити у життя тисячі положень, в ухваленні яких не брала жодної участі. Логіка членства є вже цілком інакшою. Від 1 травня 2004 року як повноправний член Європейського Союзу нарівні з іншими країнами, вона бере участь у щоденному становленні законодавства Європейського Союзу та оперативному управлінні політиками ЄС. У зв'язку з цим, з'явився шанс такого формування діяльності Європейського Союзу, що

Досвід першого року членства Польщі в ЄС

1999
24-25 березня

На засіданні Ради Європи у Берліні, при узгодженні фінансових рамок ЄС на 2000 – 2006 роки керівники країн-членів ухвалюють рішення про розмір союзної передвступної допомоги для країн-кандидатів та про виділення засобів для цих країн у разі розширення.

буде враховувати національні інтереси Польщі, водночас дотримуючись інтересів як окремих країн, так і Європейського Союзу загалом. Використання цього шансу залежить від самої Польщі: ефективність дій, які виконують її представники у Європейському Союзі, розуміння чинних там принципів співпраці, вміння переконувати у своїх поглядах партнерів з інших країн та ряд інших складних чинників.

**10-11
грудня**

Засідання Ради Європи у Гельсінкі на якому ухвалили рішення щодо початку переговорів з такими країнами як Литва, Латвія, Словаччина, Мальта, Болгарія, Румунія.

Польща намагалася подати себе в Європейському Союзі як конструктивного та активного партнера. Ми намагалися ефективно переконувати інші держави у слушності нашої позиції щодо багатьох справ, які опрацьовувались Європейським Союзом протягом останніх місяців. Інколи вони закінчувались вдало, а іноді Польща була змушена йти на компроміс, пристосовуючи свої вимоги до позиції решти країн. Ще зарано давати повну оцінку цьому, оскільки багато проектів, які обговорювались та формувались з участю нових країн на форумі Європейського Союзу ще не закінчені. Безсумнівним же залишається факт доброї підготовки Європейського Союзу та країн-членів до співпраці на базі установ Європейського Союзу, завдяки чому побоювання, які дехто висловлював щодо паралічу ЄС у прийнятті рішень після розширення, не виправдалися.

Серйозним викликом для нових країн-членів була участь у переговорах, що стосувалися двох ключових проектів для майбутнього Європейського Союзу. Переговори стосовно першого проводились від 2004 р., це так звана Нова фінансова перспектива на 2007-2013 роки, яка визначатиме загальну межу витрат Європейського Союзу впродовж цього періоду та вартість фінансових зобов'язань накладену на всіх членів. Польща у переговорах вимагає збереження високого рівня політики єднання та гарантій відповідної підтримки для найбільш слаборозвинених регіонів та країн-членів. Ці переговори ще не були закінчені, але Польща та нові члени вже дали важливий аргумент готовності досягнути згоди заради порозуміння. Для нових членів важливо якнайшвидше закінчити переговори, оскільки їх продовження може відкласти використання цих засобів. Другим важливим проектом, який обговорювався за участю нових членів був Конституційний Трактат, який реформував правову та інституційну систему, а також інші системи, що функціонують в Європейському Союзі. Фінальний етап переговорів відбувся протягом перших місяців нашого членства. Опрацювання компромісної формули, яка би була схвалена усіма учасниками, було процесом дуже важким, що вима-

гав самовідданості і з боку Польщі. Її остаточне прийняття зробило можливим підписання 29 жовтня 2004 р. Трактату. Складнощі з ратифікацією цього документу двома країнами-членами (Франція та Голландія) поставили Європейський Союз перед новими викликами та відкрили період дебатів щодо майбутнього Європейського Союзу. Польща теж намагається брати активну участь у цьому процесі.

Членство в Європейському Союзі дозволило Польщі співформувати його іноземну політику і за допомогою цього ефективніше реалізовувати наші національні пріоритети у цій сфері. Головним чином вони пов'язуються з побудовою приязних стосунків з сусідами та створенням якнайкращих умов для співпраці. Представники Польщі на форумі Європейського Союзу докладали зусиль на користь збільшення зацікавлення Європейського Союзу у розвитку відносин з Україною, які приймалися у рамках формування так званої Європейської політики сусідства і, особливо, в контексті політичних змін, що відбувалися наприкінці 2004 р. Польща разом з іншими країнами-членами регіону дбала про більшу участь Європейського Союзу у процесі мирних змін, у залученні ЄС до посередницьких процедур і виробленні однозначної, позитивної позиції, з підтримкою реформ та чесних виборів в Україні. Паралельно Польща проводила діяльність задля ангажування Європейського Союзу у політику щодо Білорусі. Польща проводила інтенсивні дії на користь переконання інших країн-членів в тому, що потрібно розпочати діалог з Білоруссю та дати можливість цій державі приєднатися до Європейської політики сусідства. Польща виявила велику активність у формуванні нової політики щодо Білорусі, даючи конкретні пропозиції та переконуючи держави-члени та інституції Європейського Союзу до більш активних дій. Членство в Європейському Союзі виявилось дуже важливим та придатним політичним інструментом мирного розв'язання суперечок та формування стосунків у нашому регіоні.

Одночасно зі вступом до Європейського Союзу відбулось виразне збільшення активності Польщі та нових країн-членів на міжнародній арені. Внаслідок вступу нові члени стали елементом системи міжнародних пов'язань, колективним суб'єктом яких є Європейський Союз.

Польща змушена була визначити свою позицію по відношенню до багатьох проблем та справ, що до цього часу знаходились поза сферою зацікавлення нашої держави. Польща відкрилася до багатьох держав, міжнародних ор-

2000
13 липня

Створення у Сеймі Республіки Польща комісії з європейського права.

ганізацій та географічних регіонів світу, у яких її участь до цього часу була досить помірною. Становище Польщі як найбільшої держави серед нових членів дуже уважно вивчається іншими партнерами Європейського Союзу. Більша відкритість до світу сприяє також інтенсифікації білатеральної співпраці з іншими державами та регіонами у широкому розумінні цього слова.

2000
7-11 грудня

Під час самміту в Ніцці прийняли текст Трактату, який впроваджував інституційні зміни, що готували ЄС до прийому нових членів.

Усвідомлення потенційної користі та шансів, які є наслідком членства в ЄС спричиняє до того, що Польща, як і інші нові члени, добре розуміє євроінтеграційні прагнення інших держав. На відміну від "постійних" громадян країн-членів, суспільства країн Центрально-Східної Європи підтримують подальше розширення Євросоюзу. Польща теж підтримувала інтеграційні намагання Хорватії та Туреччини., двох держав, які розпочали переговори щодо вступу 3 жовтня 2005 р. З іншого боку, Польща представила жорстку позицію щодо залежності початку переговорів з Хорватією від її повної співпраці з Гаазьким Трибуналом у справах злочинів у колишній Югославії. Згідно з позицією Польщі Європейський Союз має бути послідовним у перевірці дотримання країнами-кандидатами політичних критеріїв членства. Усі винятки з цього правила могли би мати негативний вплив на інших кандидатів, особливо у нестабільному регіоні Західних Балкан, де багато держав одночасно виражає інтеграційні стремління.

Разом зі вступом Польща отримала можливість працювати в установах ЄС та брати участь у спільному прийнятті рішень. Одним з пріоритетних для Польщі напрямків діяльності ЄС є реалізація так званої Лісабонської Стратегії, ключової програми економічного розвитку Європейського Союзу. Протягом першого року членства відбувся серединно-періодичний перегляд Стратегії, який закінчився прийняттям Висновків на засіданні Європейської Ради 22-23 березня 2005 року. У них знаходилися рекомендації для реалізації протягом наступних років країнами-членами, метою яких є поживлення та підняття конкурентоздатності їх економік. Польща ефективно прагнула визнати роль політики єдності одним з основних фінансових інструментів, які сприяють досягненню мети Стратегії. Польща, відповідно до рішення Європейської Ради опрацювала Національну Програму дій, у якій визначила дії, що мають на меті реалізацію цілей Стратегії на національному рівні. Записи, отримані під час переговорів щодо Висновків на засіданні Європейської Ради гарантують, що дії, які проводяться як на спільнотному, так і

на національному рівні, будуть співпадати з пріоритетами польської суспільно-економічної політики.

В минаючому році представники Польщі брали участь у дискусії щодо реформи Пакту Стабільності та зростання, представляючи позицію, за якою надто сильне послаблення його засад не може знеохотити держави ЄС запроваджувати структурні реформи, спрямовані на підвищення довготермінової стабільності. Тому Польща висловила побажання, щоб під час проведення оцінки ситуації суспільних фінансів даної держави, яка виникає з Пакту, враховувались структурні реформи та їх наслідки для суспільних фінансів, а також, аби бралися до уваги інвестиційні витрати. Остаточна погоджена реформа більшим чином віддзеркалювала польську точку зору. Держави-члени ЄС погодилися, щоб з метою зміцнення напрямку Пакту на зростання, при визначенні середньоперіодичної мети бюджету враховувати витрати на структурні реформи, впроваджені окремими державами-членами ЄС. Витрати на реформи пенсійної системи зможуть бути такими, до яких буде доступ у процесі пристосування до середньо-періодичних бюджетних цілей. Це значить, що одна з ключових перешкод для вступу Польщі до зони євро під кінець даної декади була усунута.

Цікавим внеском нових країн-членів у дискусію щодо напрямків та темпів розвитку інтеграції є приклад так званої сервісної директиви. Пропозиція цілковитої лібералізації сектора послуг в Європейському Союзі зустрілася з дуже виразним спротивом "старих" країн-членів, особливо Франції, Німеччини, Бельгії, Швеції, які побоюються негативних наслідків запропонованих змін для їх локальних ринків. Нові члени та деякі зі старих членів (Великобританія, Ірландія) виразили однозначну позитивну підтримку для такої ініціативи, вбачаючи у ній шанс для розвитку власних вітчизняних надавачів послуг. Дискусія щодо цього ще не закінчена, більш-менш виключений в її процесі поділ на про-інтеграційних нових та стриманіших старших членів ЄС, становить цілком нову якість європейської співпраці. Не можна виключити, що ці поділи даватимуть про себе знати у майбутньому.

Разом із вступом Польща отримала повне право брати участь у політичному житті Європейського Союзу. Одним з перших її проявів були вибори до Європарламенту, проведені у всіх державах-членах у червні 2004 р. Унаслідок цих виборів Польщу представляють 54 представники, які ра-

2001
15-16 червня

Самміт Ради Європи в Гетеборзі підтвердив, що процес розширення є незворотнім і вказує на ціль, якою є участь країн-кандидатів, вже у статусі членів, у виборах до Парламенту Європи 2004 р.

зом з 678 депутатами Європарламенту з інших країн представляють інтереси спільнот ЄС. Однак занепокоїливим явищем була низька явка виборців на цих виборах. Лише 20,8% поляків, що мають право голосу, скористалися ним (у середньому у всьому ЄС явка становила 45,5%). Це значить, що не всі громадяни розуміють роль Європарламенту та ширше залучаються у політичне життя на європейському рівні. Недостатнє зацікавлення суспільства щодо використання привілеїв демократії є набагато глибшою проблемою, яка не обмежується лише європейськими виборами. Це доводить, що процес побудови громадянського суспільства у Польщі не закінчився та вимагає дуже інтенсивних дій. Вони потрібні для повного використання Польщею шансів, які надає членство в Європейському Союзі.

2001
14-15 грудня

Самміт Ради Європи в Лекені. Підтримано перспективу членства для нових країн, що була визначена на самміті в Гетеборзі. Прийнято Декларацію про майбутнє ЄС, наслідком якої стало створення Європейського Конвенту.

Європейському парламентарії не представляють в ЄС польський уряд. Вони засідають у фракціях окремих європейських політичних партій, а їхній мандат цілком незалежний. Тим не менше у процесі виконання своїх функцій вони багаторазово підтримували інтереси Польщі в Євросоюзі. За їхнім поданням Європарламент ухвалив декілька важливих резолюцій, зокрема щодо ситуації в Україні, резолюцію щодо національних меншин у Білорусі та резолюцію щодо 25 річниці "Солідарності". Політичний вимір членства не обмежується лише зміною обумовлень діяльності уряду, а також містить сферу діяльності всіх партій національної політичної сцени.

Важливий політичний аспект членства пов'язується з гарантією відповідного представництва громадян Польщі, які працюють службовцями у міжнародних установах ЄС, зокрема в Європейській комісії. Попри численні клопотання Польщі дотеперішній темп їхнього працевлаштування оцінюється негативно, особливо якщо йдеться про кількість поляків, працюючих на високих посадах, зокрема керівних. Досвід першого року членства у цьому контексті показує, яку важливу роль в Європейському Союзі виконує наявність відповідних умінь лобювання, що гарантує ефективність реалізованої політики. Видається, що з цієї точки зору Польща в Європейському Союзі повинна багато чого навчитися. З іншого боку, як приклад успіху у цій сфері, слід вказати процедури з розміщення у Польщі Європейського Агентства управління операційною співпрацею на зовнішніх кордонах (так званого Агентства управління кордонами), про що вирішила Рада з питань внутрішніх справ та правосуддя 14 квітня 2005 р. Агентство, яке має працевлаштувати близько 55 осіб, незабаром розпочне

свою діяльність і буде першим серед кільканадцятьох установ ЄС, що має резиденцію у новій країні-члені.

Членство в Європейському Союзі викликало і цікаві явища внутрішнього життя. Європейська тематика набагато більше почала цікавити національний парламент. Окремі міністерства почали будувати мережі контактів зі своїми відповідниками в інших державах. Зважаючи на можливості використання структурних фондів, дуже активними суб'єктами стали також органи самоврядування. Паралельно будується густа мережа контактів між польськими навчальними закладами та дослідницькими установами, а також їх партнерами в інших державах ЄС. Зв'язки та контакти, які з'являються на різних рівнях та щаблях між різноманітними суб'єктами, становлять явище європеїзації Польщі в широкому розумінні.

Підсумовуючи перші півтора року досвіду Польщі в Європейському Союзі слід зазначити, що це надто короткий термін, щоб проводити оцінки у категоріях балансу прибутків та витрат. Однак, без сумніву, вступ до ЄС 10 нових країн-членів довів, що розширення – це не політичний альтруїзм, а найбільш ефективний інструмент закордонної політики ЄС та стабільний елемент її дотеперішнього розвитку. З великою впевненістю можемо сказати, що Польща, як і інші нові члени, добре пристосувалася до принципів Європейського Союзу і розуміє механізми інтеграції. Членство стало механізмом, що інтенсифікує кооперацію не лише на форумі цілого ЄС, а також у рамках регіональних та білатеральних контактів з окремими країнами-членами. Інтенсивний політичний діалог та часті консультації служать кращому пізнаванню між партнерами, творенню взаємних зв'язків та загальному вкоріненню Польщі у системі Європейського Союзу.

Незалежно від дотеперішнього позитивного балансу членства в Європейському Союзі Польща мусить налагодити багато механізмів та інструментів, аби шанси, надані членством змогли дати свій максимальний ефект. Посилення лобювання, ширше ознайомлення з позицією партнерів в ЄС, ліпше відпрацьована національна позиція у справах, обговорюваних з трибуни Європейського Союзу, ефективніше переконання інших країн у слушності нашої точки зору – це лише кілька прикладів завдань, реалізація яких визначатиме майбутнє Польщі в Європейському Союзі. Також важливою є гарантія активної участі громадської думки у формуванні та реалізації європейської політики.

2002
28 лютого

Інавгураційна сесія Європейського Конвенту за участю польських представників.

Суспільний баланс прибутків та витрат від членства Польщі в Євросоюзі

1. Суспільне схвалення членства протягом передвступного періоду Польщі до Євросоюзу

Польський шлях до Євросоюзу характеризується ніколи до цього не баченим у польських умовах соціальним феноменом, що полягає у згоді більшості суспільства стосовно досягнення мети, якою було отримання членства в Євросоюзі. Ця згода стосувалася як різних щодо кількості капіталу соціальних груп, так і середовищ, що характеризуються значним плюралізмом поглядів та становищ (напр., політичних позицій). Найбільшим успіхом цього процесу був факт, що членство Польщі в ЄС вважалося вартістю *sui generis*, що створювала площину для порозуміння щодо поділів, незважаючи на представлену політичну думку. Отримання членства в ЄС було найважливішою метою кожного уряду, що приходив до влади. Наявна різниця стосувалася темпу та стратегії отримання членства, пропaгувались різні сценарії інтеграції: а) від модернізації після інтеграції (“Польща перш за все мусить модернізувати свою економіку, закінчити трансформацію устрою, і лише тоді намагатися вступити до ЄС”); б) до модернізації через інтеграцію (“Польща повинна прагнути до якнайшвидшого вступу до ЄС, а вже в рамках Євросоюзу модернізувати свою економіку”). Однак, не менш важливим є той факт, що членство Польщі в ЄС було визнане найбільш позитивним фактором у польській ситуації. Це порозуміння політичних еліт було наслідком суспільного консенсусу стосовно сенсу та потреби членства в Євросоюзі.

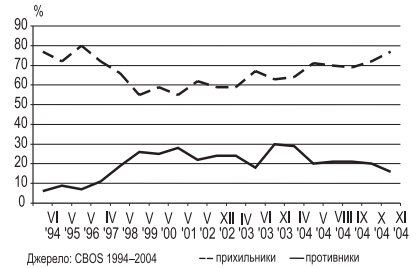
У дослідженнях, що проводились напередодні референдуму у червні 2003 р., неодноразово порушувалася проблема, що стосувалася соціального балансу прибутків та витрат

членства Польщі в Європейському Союзі. Надії та побоювання, які пов'язували з цим процесом, набули найбільшої сили під час кампанії перед референдумом. Як прихильники, так і противники вступу посилалися на різноманітні аргументи, що схвалювали або суперечили членству в ЄС. Суспільна думка щодо прибутків та витрат унаслідок вступу, будувалася на основі різних інформаційних джерел, як офіційних, так і неформальних, приватних. Перед самим референдумом особливо істотним способом отримання знань про функціонування Євросоюзу та передбачувані наслідки членства, були неофіційні джерела інформації, наприклад, сім'я, знайомі, сусіди. Власне, на основі таких поточних дебатів багаторазово приймалося рішення щодо референдуму. Найважливішими характеристиками цих дебатів були справи, що стосувалися безпосередньо громадян, наприклад, ситуація на ринку праці. Очікувалося, що членство Польщі в ЄС сприятиме зниженню рівня безробіття, покращенню стандартів та умов праці, підвищенню рівня зарплат. Сподівались також на те, що відкриття ринків праці ЄС та пов'язана з цим свобода руху ефективно сприятиме зменшенню цієї найважливішої суспільної проблеми у Польщі. Переважна більшість суспільства пов'язувала зі вступом надію на покращення економічної ситуації в країні, поліпшення життя та зростання фінансових доходів суспільства. Вважалося, що основними ініціаторами змін, які відбуваються, будуть молоді люди, для яких членство буде означати шанс на краще майбутнє, легший доступ до навчання за кордоном. Цей аргумент виявився ключовим для значної частини старшого покоління, яка голосувала на референдумі за вступ Польщі до Європейського Союзу. Наступною умовою, яка викликала значне зацікавлення суспільства, виявилася проблема землі, зокрема те, що її купують іноземці. Противники вступу намагалися вказати на тісну залежність між "проблемами землі" та втратою суверенності Польщі. Ці аргументи виявилися ключовими гаслами у кампанії євроскептиків перед самим референдумом про вступ Польщі до ЄС.

Результати досліджень, проведених у 2003 році, вказували на те, що у польському суспільстві переважало переконання, що членство в ЄС принесе більше користі, ніж втрат для держави. Також однозначно позитивно оцінювався вплив вступу до ЄС, передбачалося, що завдяки членству в ЄС у Польщі відбудеться багато істотних змін, відчутних для кожної людини. Вказувалось на те, що вступ сприятиме покращенню функціонування суспільної адміністрації, зокрема на найнижчому шаблі, з яким пересічні

Підтримка членства Польщі в Європейському Союзі

Підтримка членства Польщі в Європейському Союзі

2002
12-13 грудня

Завершення переговорів щодо вступу з 10 країнами-кандидатами на саміті Ради Європи у Копенгагені.

громадяни найчастіше мають справу. Домінувала думка, що членство може істотно вплинути на функціонування державної влади, обмежити корупцію в Польщі або мати-ме вплив на покращення безпеки окремих громадян.

Слід зазначити, що надзвичайно велике значення на формування думки поляків щодо наслідків вступу, мала прозорість переговорів щодо вступу, перебіг зустрічі на найвищому рівні в Копенгагені, яка встановлювала кінцеві положення вступного Трактату, дебати над Конституційним Трактатом восени 2003 року та врешті, досягнення кінцевої дати членства у травні 2004 року. Поляки починали етап членства в Євросоюзі без надто великих побоювань і надій, з великим багажем раціональності, а тому корегування наслідків перших місяців функціонування у рамках Європейського Союзу, навіть якщо вони виявилися менш вдалимими ніж очікувалося, не перебивають загальної позитивної оцінки приналежності до спільноти 25 країн¹.

2. Соціальний баланс доходів та витрат членства після вступу Польщі до ЄС.

Вступ Польщі до Європейського Союзу більшістю польського суспільства оцінюється як найбільший успіх III Польської Народної Республіки.

Джерело: PBS на замовлення „Rzeczpospolita”, 13.09.2004

Загальний соціальний баланс прибутків та витрат членства в ЄС є позитивним. Понад рік після отримання членства підтримка поляків щодо членства нашої держави у Євросоюзі є досить високою – приблизно 73% (жовтень 2005)². Однак, видається, що перспектива одного року є надто коротким періодом для формування далекосяжних оцінок. Зареєстровані протягом цього періоду суспільні настрої характеризувалися високою піддатливістю до політичних та економічних подій. Те, що у суспільній думці було незмінним – це переконання більшості поляків у слушності рішення, прийнятого на референдумі, що стосувався вступу до ЄС, яке визначає напрям цивілізаційного розвитку нашої держави.

Серед тих, хто найбільше схвалював вступ до ЄС, надалі переважають представники суспільно-професійних груп,

¹ *Pierwszy rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej w ocenie społecznej*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, 2005, с. 56.

² *Pogorszenie się opinii o funkcjonowaniu instytucji unijnych*, CBOS, październik 2005, www.cbos.pl

які декларували високу підтримку інтеграції у попередній період: молоді люди, підприємці, особи з вищою освітою, вищі керівні кадри. Особливої уваги заслуговує зміна позицій серед селян та домогосподарок. Це дві групи, які і під час референдуму, і протягом наступних періодів, що стосувалися членства, виявляли великий скептицизм щодо членства Польщі у структурах Європейського Союзу. Дані останніх місяців вказують на істотну зміну позицій цих соціальних груп щодо даної проблеми.

Вступ у дію Ніщанського Трактату, який готує інституції ЄС до розширення.

Уявлення суспільної думки про розміщення на вершині прибутків головних бенефіціантів вступу протягом всього передвступного періоду, піддавалися незначним змінам. Серед найбільших бенефіціантів процесу, перш за все були (у порядку вибору): політики, власники товарних сільських господарств, молоді люди, працівники міжнародних корпорацій, урядовці та представники вільних професій. За період більше року після отримання членства порядок цієї ієрархії і одночасно суспільні оцінки принципово змінилися, прибутки вказаних груп є скромнішими, ніж очікувалося. Значно нижчі прибутки, на думку опитаних, отримали представники вільних професій, молоді люди та працівники іноземних корпорацій, безробітні, а також працівники бюджетної сфери: вчителі, працівники служби охорони здоров'я.

Аналіз змін прибутків та витрат вступу після отримання членства вказує на те, що хоч відбулось значне корегування очікувань, вони не справдили головних побоювань значної кількості поляків щодо негативних наслідків вступу. Адаптаційні можливості численних середовищ у Польщі, які стали помітні після отримання членства в Європейському Союзі, є ще одним підтвердженням тези про засоби трансформаційної сили польського суспільства, незважаючи на зусилля, що докладалися у процесі змін устрою, які тривали п'ятнадцять років³.

а. суспільна оцінка прибутків та витрат для економіки

Економіка є тією сферою суспільно-економічного життя, позитивна діяльність якої після вступу до Європейського Союзу була помічена найшвидше. Найбільш сильно представлені під час кампанії щодо референдуму пере-

³ *Pierwszy rok członkostwa...*, с.78

ваги, які впливають з факту приєднання польської економіки до зони Єдиного Ринку, дали результат. Найбільше вказувалися потенційні прибутки, які членство в Європейському Союзі мало принести в секторі малих та середніх підприємств. Майже половина опитаних під час дослідження CBOS⁴ оцінювала вплив ЄС на польську економіку. Перш за все, зазначався позитивний вплив на функціонування приватних фірм. На користь членства вказували перш за все особи з вищою освітою, які мали найвищі прибутки, позитивно оцінюючи власну матеріальну ситуацію.

б. суспільна оцінка прибутків та витрат для ринку праці

2003
8 квітня

Згода Ради міністрів Республіки Польща на підписання Трактату щодо вступу.

Надія на покращення ситуації на ринку праці була одним з найсильніших аргументів, які підтримували схвалення процесу інтеграції. Здається, що 1,5 року занадто коротка часова перспектива для того, щоби можна було говорити про позитивний вплив членства на цю галузь. Це знайшло своє відображення у суспільній думці: лише 18% вказували на вступ як чинник, що знижує рівень безробіття у Польщі. Щоправда, спостерігається збільшення можливостей знайти роботу за кордоном, але на вітчизняному рівні у подальшому такої залежності немає.

Скептичні оцінки щодо змін на ринку праці можуть видаватися непередбаченими у контексті офіційної інформації, яка вказує на спад зареєстрованого безробіття. Однак, варто зазначити, що тенденції до зниження рівня безробіття з'явилися ще до вступу, а після вступу Польщі до ЄС не відбулося особливих змін в їх динаміці. Недостатність виразної різниці у темпі зниження безробіття у період, що передував вступу і після вступу до ЄС виникає швидше за все з розгляду чинників покращення у внутрішній ситуації країни, ніж з можливості покращення при перебуванні Польщі у Європейському Союзі.

Варто однак зазначити, що вступ вплинув на покращення показників настроїв щодо сфери працевлаштування. Можливість легально знайти роботу за кордоном виявилась чинником, що збільшував шанс знайти роботу перш за все молодим людям.

⁴*Oscena...., ibidem*

В. суспільна оцінка прибутків та витрат в одиничному вимірі

Наскільки загальна оцінка прибутків та витрат членства у загальносуспільному вимірі надає труднощів переважній частині нашого суспільства, настільки проведення такого вивчення у регіональному та одиничному вимірі й досі залишається занадто важким завданням. Від часу вступу пройшло ще замало часу, і це є причиною того, що наслідки членства дуже складно відчуті індивідуально. Відповідно до цих тенденцій, наслідки членства меншим чином спостерігаються на рівні місця праці опитаних – 21% респондентів у дослідженні CBOS⁵ помітили позитивний вплив вступу на своєму робочому місці, тоді як 57% не змогли вказати жодних наслідків для цієї сфери. Чинником, що вплинуло на помітний баланс у цій сфері є форма власності підприємств, на яких працюють опитані. Найчастіше позитивні характеристики були серед працівників сільськогосподарського та приватного секторів.

Найбільший скептицизм в оцінці наслідків членства був помітний при оцінюванні матеріальних умов життя громадян. Згідно з більшістю опитаних CBOS, членство негативно вплинуло на їх матеріальну ситуацію (39%), і лише для 28% воно пов'язувалось з покращенням. Найбільш помітним наслідком членства в ЄС у цій сфері було зростання цін на продукти харчування та збільшення витрат на утримання житла.

Зміни в оцінці матеріальних умов життя були головним чинником викликані зростанням цін спекулятивного характеру безпосередньо впродовж періоду, що передував формальному вступі Польщі до ЄС. Дослідження, що проводились протягом цього періоду, вказували на зростання суспільних побоювань щодо підвищення цін на продукти харчування та товари широкого вжитку внаслідок вступу до Європейського Союзу (напр. “казус цукру”). Однак, вже після вступу ціни на більшість товарів повернулися до рівня, який був до травня 2005 року, що викликало сповільнення песимістичних очікувань.

⁵ Ocena pierwszego roku członkostwa Polski w Unii Europejskiej, CBOS, czerwiec 2005

**2003
9 квітня**

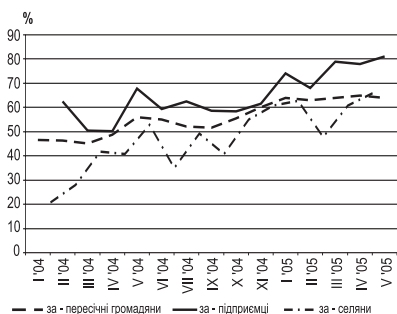
Європейський Парламент прийняв
10 ухвал у справі вступу 10 нових
країн до ЄС.

3. Оцінка прибутків та витрат членства у окремих середовищах

а. селяни

Найістотніші зміни громадської думки стосуються впливу членства на функціонування сільськогосподарського сектора. Майбутнє цього сектора викликало величезні контрверсії під час переговорів, вказувалося на слабку підготовку сільського господарства до конкуренції із значно краще розвиненим сільськогосподарським сектором ЄС. Перед вступом до ЄС (січень 2004) ледве 21% селян підтримували вступ нашої держави до ЄС, у травні 20-05 року цей відсоток зріс до 66%.

Підтримка членства Польщі в Євросоюзі – пересічні громадяни, підприємці, селяни

На таку значну зміну позицій щодо ЄС головним чином вплинув факт запуску у рух фондів, спрямованих на розвиток села та сільського господарства – у тому числі, перш за все безпосередніх доплат. Селяни виявилися однією з перших суспільно-професійних груп, які конкретно (шляхом виплат доплат) відчули прибутки від вступу Польщі до Європейського Союзу. Як і структурні фонди, так і попередні – передвступні – відіграли дуже позитивну освітню роль для сільськогосподарського середовища: “змусили” селян навчитись писати заяви, бізнес-плани, намагатися отримати комерційні кредити. Вони були також позитивним модернізаційним імпульсом: створювали ситуацію та можливості осучаснення машин у сільських господарствах, розбудові та збільшенні засобів виробництва. Крім того, безпосередні доплати сприяли впорядкуванню справ, що стосувалися власності у селі⁶.

Чинником, що зміцнював позитивне сприйняття членства були також позитивні зміни, що відбуваються на сільськогосподарському та харчовому ринку: збільшення експорту і пов’язане з цим зростання цін на сільськогосподарські продукти.

У лютому 2004 року майже п’ята частина селян була переконана у позитивних наслідках членства для функціонування окремих сільських господарств. У травні 2005 р. відсоток оптимістичних думок був значно вищий (57%)⁷.

⁶ процедури, пов’язані з аплікацією про доплати, безпосередньо вимагали представлення правових актів, що підтверджують володіння визначеною площею землі, яке є підставою до нарахування розміру доплати. Це змусило селян впорядкувати юридичні питання, пов’язані з веденням господарства, напр., скласти геодезичні карти, актуалізувати акти власності.

⁷ Ibidem

6. підприємці

Серед найважливіших наслідків членства у середовищі підприємців, вказувалося перш за все на зміни у регуляційному оточенні, що досить вагомо впливають на практичну діяльність більшості фірм у Польщі. Головним чином ці зміни стосувалися: положень, щодо охорони навколишнього середовища, чинних технічних норм; положень ПДВ; умов безпеки та гігієни праці, введення HACCP⁸; умов проведення експорту.

Спостереження змін у ринковому оточенні залежить від сфери активності фірми. Суб'єкти, що діють на місцевому ринку та не співпрацюють із закордоном, практично не відчули наслідків вступу Польщі до Європейського Союзу. На їх ситуацію перш за все впливають макроекономічні чинники, пов'язані з динамікою вітчизняного ринку. Варто зазначити, що не справдились песимістичні прогнози про масовий наплив до 1 травня 2004 року на польський ринок великих західних підприємств.

Серед вагомих прибутків від членства підприємці, що експортують товари до країн ЄС вказали на значне спрощення експортних процедур: зменшення бюрократії, полегшення перетину кордонів.

Серед витрат зазначалося зниження оборотів з фірмами з країн колишнього СРСР. На думку підприємців, вагомою причиною зменшення оборотів зі Сходом є введення суцільними з Польщею державами нових врегулювань принципів економічної співпраці на східному кордоні Польщі.

4. Висновки

Перші місяці членства Польщі у Європейському Союзі підтвердили, що Польща увійшла до ЄС добре підготовленою. Виправдалась також переважна більшість суспільно-економічних передвступних прогнозів, відповідно до яких прибутки від вступу значно переважають витрати.

⁸ HACCP - Hazard Analysis and Critical Control Points, тобто Аналіз ризиків та критичні контрольні точки. Означає систему організації діяльності на фірмах, що мають справи з продуктами; призначена забезпечувати нешкідливість цих продуктів для здоров'я. Система HACCP визнається найефективнішим інструментом, який дозволяє гарантувати, що продукт не буде зіпсований чи забруднений і буде безпечним для споживача.

2003
16 квітня

Підписання Трактату щодо
вступу в Афінах.

Дослідження змін помітних прибутків та витрат вступу приблизно через рік після отримання членства вказують на те, що хоч і відбулось вагоме корегування різноманітних очікувань, однак не справдилися дуже серйозні побоювання значної кількості поляків щодо негативних наслідків вступу. Вступ до Європейського Союзу був оцінений більшістю польського суспільства як найбільший успіх III Польської Республіки. Цю оцінку супроводжувала суспільна підтримка членства Польщі в ЄС, яка утримувалась протягом багатьох місяців. У середньоперіодичній перспективі можна передбачити, що буде утримуватися тенденція зростання суспільного оптимізму. Вона буде виражатися у спаді інфляційних очікувань, покращенні умов життя та економічної ситуації держави (насамперед спадом рівня безробіття), або у піднесенні серед споживачів почуття зростаючої безпеки, яке дає членство в ЄС⁹.

Зауваження, що стосуються загальної громадської думки, у тому числі, зокрема, груп із вищим соціальним статусом, середовищ підприємців та селян, вказують на те, що схвалення вступу до ЄС супроводжує раціоналізація оцінок членства, яка виникає з прагматики функціонування у нових умовах країни-члена. Це дає підстави прогнозувати утримання відносної стійкості позитивних позицій щодо вступу, зокрема у середовищах, які найшвидше пристосувалися до нових умов та які на даний час отримують від членства відчутні прибутки.

⁹ *Polska w Unii Europejskiej – doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, UKIE, Warszawa 2005

Економічні наслідки членства Польщі в ЄС

Теорія економічної інтеграції, яка добре описана в літературі з даної проблематики¹, вказує на велику користь та великі шанси для розвитку економік держав-учасниць цього процесу. Крім того, бачення майбутнього Польщі як члена ЄС було оповите рядом суспільних побоювань та виразним скептицизмом деяких громадян стосовно економічних змін, які відбудуться після вступу нашої держави до ЄС. Таке помилкове сприйняття компетенції політики Євросоюзу та внутрішньої політики² спричинило виникнення міфів довкола процесу інтеграції. У зв'язку з цим надзвичайно цікавим завданням виявилось спостереження за економічними явищами, фіксованими до 1 травня 2004 р. та аналіз *союзних ефектів*³, що поступово виявлялися.

Хоч перші місяці членства Польщі в ЄС представили позитивну картину процесу інтеграції, слід мати на увазі численні методологічні обмеження, що впливають на можливість перспективних висновків. З точки зору структурних змін півторарічний часовий горизонт (починаючи від 1 травня 2004 р.) для економіки є недостатнім, щоб говорити про постійні ефекти, або довготривалі еволюції. Додаткові детермінанти обережного підходу до висновків, що випливають з аналізу *союзних ефектів* – це труднощі, пов'язані з відокремленням певних економічних явищ та

Економічні аспекти членства Польщі в ЄС

2003
7-8 червня

Референдум щодо членства Польщі в ЄС
(«так» - 77, 5%, «ні» - 22, 55%,
явка виборців становила 55, 21%).

¹ Читайте, зокрема: А.М. El-Agraa, *The European Union. Economics and Policies*, Pearson Education 2004; R. J.D. Hansen, J.U. Nielsen, *An Economic Analysis of the EU*, McGraw-Hill 1997; R. Baldwin, *Growth Effects of 1992*, *Economic Policy*, 1989, 9, s.247-282.

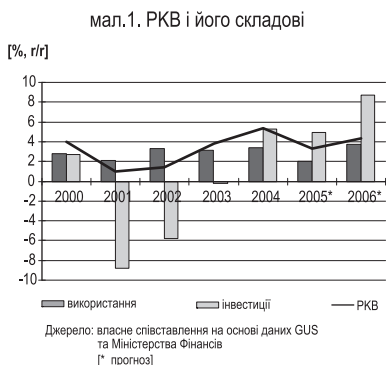
² Слід зазначити, що функціонування та відповідальності ЄС в економічній сфері є дуже обмежені та включають лише ті території, які країни-члени погодилися передати ЄС – про поділ завдань між ЄС та країнами-членами чит. в: J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza 2003.

³ В результаті цих праць та за співпраці незалежних експертів в Правлінні Комітету Європейської Інтеграції з'явилася доповідь *Polska w Unii Europejskiej – doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, Варшава, 2005

процесів⁴, що часто накладаються одне на одне, чи негативний вплив перехідних періодів.

Водночас, незважаючи на згадані обмеження, можна стверджувати, що процес економічної інтеграції Польщі проходив нормально, і, як триває до цього часу, без значних порушень. Велике значення мав той факт, що частина змін (наприклад, лібералізація торгівлі промисловими товарами, процес модернізації підприємств) розпочалась задовго до самої дати вступу. Розвиток співпраці та економічної інтеграції, який розпочався і тривав ще до 1 травня 2004 р. та хороша підготовка польської економіки та польських підприємств дозволили плавно влитися в рамки Єдиного Ринку та уникнути революційних змін. Ця плавність зберігалася навіть попри шкідливі зовнішні умови вступу, як наприклад, слабка економічна ситуація нашого основного торгового партнера (тобто Німеччини), а також світове зростання цін на мінеральну сировину, зокрема інтенсивне зростання цін на нафту.

Тенденції, що спостерігаються в економічній сфері в 2004 і 2005 році [мал.1] спричинили те, що перший рік членства був усіма визнаний успішним⁵. Вони також вплинули на позитивне сприйняття польським суспільством процесу європейської інтеграції⁶. Зафіксовано прискорення темпу економічного зростання (зростання РКВ у 2004 р. становило 5,4%); це було наслідком динамічного зростання експорту польських товарів, причому в 2004 р. воно було додатково підвищене так званім ефектом перших чотирьох місяців. Цей ефект був, перш за все, наслідком побоювань споживачів та виробників, які додатково підкріплювалися різними висловлюваннями в мас-медіа та пресі. Серед чинників, що пришвидшували кон'юнктуру у перші місяці 2004 р. були також побоювання, що стосувалися зростання цін після вступу, або потенційних труднощів підприємств, що беруть

⁴ R. Baldwin, Ch. Wyplosz Випльosz застерігають від винесення поспішних висновків та синдрому когута, переконаного, що своїм вранішнім співом він щоденно будить сонце. Див.: R. Baldwin, Ch. Wyplosz, The economics of European Integration [online], McGraw-Hill 2003 [доступ 04-11-2005], Доступна в інтернеті: http://highered.mcgraw-hill.com/sites/0077103947/information_center_view0/.

⁵ Свідченням цього є численні доповіді європейських експертів та політиків, представників установ Євросоюзу, а також доступні аналізи та публікації, зокрема: One year on. The impact of EU enlargement [online], Economist Intelligence Unit, 2005 [доступ 10-11-2005]. Доступна в інтернеті: [http://www.ey.com/global/download.nsf/EYSEE/EYSE_-_One_Year_On_Report_04/\\$file/EYSE%20-%20One%20Year%20On%20Report%2004.pdf](http://www.ey.com/global/download.nsf/EYSEE/EYSE_-_One_Year_On_Report_04/$file/EYSE%20-%20One%20Year%20On%20Report%2004.pdf) lub Enlargement one year on: state of play [online], Komisja Europejska, 2005 [доступ 10-11-2005]. Доступна в інтернеті: http://europa.eu.int/enlargement/memo_en.htm.

⁶ Див. розділ А. Камусчек, Суспільний баланс прибутків та витрат від членства Польщі в Євросоюзі.

участь у торговому обміні, та пов'язаних з новою формою звітності, новими номерами податкової ідентифікації, чи необхідністю виконання союзних норм та зменшення зростаючої конкуренції. З огляду на ці чинники, березень та квітень 2004 р. характеризувалися надпересічною динамікою виробництва, продажу та іноземної торгівлі.

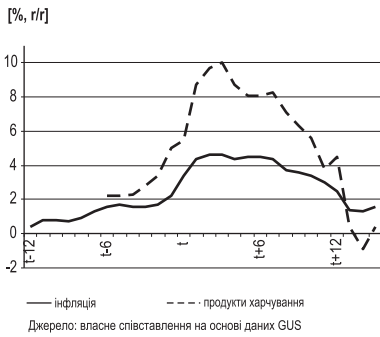
Хороші результати польської економіки в 2004 р. стали причиною значного (трьохкратного) покращення фінансових результатів польських підприємств. Крім того, 2004 рік характеризувався поміркованим зростанням вітчизняних інвестицій [мал.1] – значно вищим від рівня попередніх років, але не повністю відповідав попереднім очікуванням аналітиків. Дослідження думки, проведені в групі Малих та Середніх Підприємств (МСП)⁷ засвідчили, що багато МСП припинили інвестиційну діяльність, очікуючи зміцнення тренду зростання в економіці та збільшення національного попиту.

Як уже зазначалось, покращення економічної кон'юнктури після вступу до ЄС стало можливим завдяки винятково успішній ситуації польської закордонної торгівлі. Поточна експансія польського експорту виявилася надто сильно пов'язана з позитивним впливом процесу європейської інтеграції. При цьому слід зазначити, що високий темп зростання експорту (приблизно 20%) утримувався навіть попри значну апреціацію злота, що зменшувало доходи експортерів. Тенденції, що спостерігалися у польській закордонній торгівлі, спричинили значну редукцію дефіциту товарообігу – від'ємне сальдо оборотів закордонної торгівлі знизилось у 2004 р. приблизно на 1,4 млрд. USD, а з державами ЄС-15 навіть на 2,3 млрд. USD.

Водночас польські продукти харчування були тим експортним товаром, що мав найбільший попит серед іноземних контрагентів. Ліквідація мита на сільськогосподарські продукти у поєднанні надзвичайно вигідним якісно-ціновим відношенням польських продуктів зумовили значне зростання попиту з-за кордону. В той час, коли скептики передбачали, що після вступу до ЄС масовий наплив дешевих продуктів харчування зі Західної Європи спричинить критичне погіршення ситуації польських підприємств, 1 травня 2004 р. виникла інша ситуація. Це стосувалося також товарів тих галузей, що найбільше тривожились через вступ Польщі до ЄС, тобто м'ясної та молочної.

⁷ Konkurencyjność sektora MSP 2005 [online], PKPP Lewiatan, 2005 [доступ: 10-11-2005]. Доступна в інтернеті: http://www.prywatni.pl/upload/plik/badania_msp_prezentacja_2528862.ppt.

мал.2. Показники цін

Високий попит на польські сільськогосподарські та харчові продукти та експортний бум у поєднанні з обмеженими можливостями пропозиції у цьому секторі спричинили збільшення інфляційного пресу, що призвело до вирівнювання цін вибраних товарів у співвідношенні із середнім рівнем цін в ЄС (ціни виробників сільськогосподарської продукції зросли на яловичину, свинину, м'ясо домашньої птиці, молоко, масло, цукор). Варто зазначити, що зростання загального рівня цін [мал. 2] було не лише результатом дії ефектів ЄС, а виникло також і з поточних тенденцій світової економіки, зокрема значного зростання цін на сировину, в основному на нафту.

У першій фазі членства селяни стали основними бенефіціантами процесу інтеграції. Значне зростання прибутків у цій соціальній групі було детерміноване уже згаданим раптовим зростанням попиту, що зумовлювало збільшення продажу та зростання цін у сільськогосподарській та харчовій галузі. З іншого боку, вагомою фінансовою підтримкою виявилися інструменти Спільної Сільськогосподарської Політики (ССП). У рамках першого етапу програми безпосередніх доплат приблизно 1,4 млн. виробників сільськогосподарської продукції отримали кошти загальною сумою понад 7,6 млрд. злотих. Від моменту вступу Польщі до ЄС стабільність доходів, що надходили від сільського господарства, також гарантують інструменти інтервенції на сільськогосподарських ринках, велике значення стали доплати до експорту польських продуктів харчування за межі ЄС. Водночас, ефект ССП, який спостерігаємо, полягає не лише у покращенні доходів сільського господарства. Додаткові джерела фінансування сільськогосподарського сектора, що надходять із бюджету ЄС⁸, дали нові шанси для його модернізації та розвитку.

2003 4 жовтня

У Римі розпочалася міжнародна конференція у справі Трактату, який затверджує Конституцію для Європи, у якій на повних правах беруть участь країни, що вступають до ЄС.

Якщо мова йде про найцікавіші ефекти процесу європейської інтеграції з точки зору пересічного громадянина, тобто вирівнювання оплат та рівня життя, слід було б пригадати, що це багаторічний процес. Зміни у сфері конвергенції доходів відбуватимуться поступово, і з точки зору правдоподібності аналізу та висновків, що з них випливають, варто було б вирішувати ці проблеми протягом довшого проміжку часу, ніж кілька місяців від 1 травня

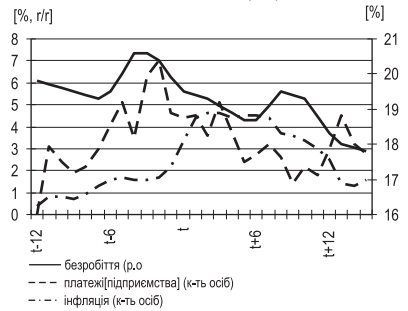
⁸ Такі як Програма Розвитку Сільськогосподарських Територій чи Секторна Оперативна Програма Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006, та раніше приєднані засоби програми SAPARD.

2004 року. Незважаючи на згадані методологічні обумовлення, слід, однак, зазначити, що прибуткові результати процесу європейської інтеграції характеризує та й характеризуватиме нерівномірний розподіл у рамках окремих суспільних груп. Протягом першого року членства Польщі в ЄС реальна вартість прибутку, яким розпоряджалися в домашньому господарстві селян, збільшилась приблизно на 9% у відношенні практично незмінного рівня в домашньому господарстві загалом⁹. Ці дані стосуються лише 2004 року, в той час, коли кульмінація виплат коштів ЄС у формі безпосередніх доплат припала на перші місяці 2005 року. У 2004 р. підвищення цін на продукти харчування, яке негативно вплинуло на фінансовий стан споживачів, було вагомим чинником зростання сільськогосподарських прибутків.

Поступовий прогрес у сфері динаміки реальної оплати у підприємницькому секторі у перші місяці членства був пов'язаний з високим рівнем інфляції та слабкою ситуацією на польському ринку праці [мал.3]. Польський досвід (та досвід інших країн-членів ЄС), свідчить, що, оскільки процес європейської інтеграції, сприяючи суспільно-економічному розвитку країни, може позитивно впливати на економічну ситуацію громадян та на ринок праці, то сам вступ у ЄС не вирішить місцевих структурних проблем та невнормованості вітчизняного ринку. На даний час до значних перешкод у розвитку підприємництва та працевлаштування в Польщі належать витрати для початку діяльності, працевлаштування та звільнення працівників, або стягнення відповідних зобов'язань.¹⁰

Варто усвідомлювати, що повністю реалізувати можливості, які надає членство в ЄС, не вдасться, якщо немає відповідної підтримки з боку державної політики. У суспільній думці внутрішня слабкість держави досить часто ототожнена з негативним впливом економічної інтеграції. Минуло небагато часу з моменту вступу Польщі до ЄС, та досвід вказує, що інтеграція зменшує рівень безробіття в нашій державі. Це пов'язано з тим, що підприємства мають більші можливості для розвитку, покращується їх фінансова ситуація та перспективи на майбутнє, а тому і непристосований до цього польський ринок праці стає гнучкішим. З іншого боку, незважаючи на високий рівень

мал.3. Ринок праці

⁹ GUS, Sytuacja gospodarstw domowych w 2004 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych, Warszawa, 2005.

¹⁰ Світовий Банк, Doing business 2006, 2005.10 Світовий Банк, Doing business 2006, 2005.

2003
11 грудня

Постанова Сейму Республіки Польща у справі Трактату, що затверджує Конституцію для Європи та закликає Уряд Республіки Польща до дієвого захисту прийнятої у Німечанському Трактаті системи голосування у Раді ЄС.

безробіття (19,5% у травні 2004 р.) рівень заробітчанських міграцій до країн ЄС, які повністю відкрили свої ринки праці (Ірландія, Швеція, Великобританія) можна оцінювати як поміркований. Протягом першого року членства легальну працю в цих країнах отримали 150 тис. польських громадян. Недостатність масових міграцій у сфері вільного в'їзду працівників підтвердив добре відомий в теорії економіки факт, що чинник праці є менш мобільним ніж капітал (в основному через мовні, адміністративні, культурні та суспільні перешкоди і т.д.). Тенденції, що спостерігалися у 2004 і 2005 рр. не підтвердили побоювань ескалації явища "відтікання умів" (англ. *brain drain*), натомість показали, що міграції позитивно впливають на заповнення значної кількості робочих місць на місцевих ринках праці, зокрема у сфері кваліфікованих працівників (наприклад, міграції польських дантистів до Великобританії). Крім того, у багатьох випадках повне відкриття ринку праці мало позитивний вплив на легалізацію праці та ліквідації сірої зони в аналізованих країнах, яка існувала до 1 травня 2004 р.

Крім того, протягом перших місяців членства в ЄС одним із багатьох наслідків була зміна сприйняття Польщі на міжнародній арені. Поточні тенденції вказують на те, що ця зміна відбулася як на рівні громадян, так і на рівні підприємств та фінансових ринків. Це свідчить про кільканадцятивідсоткове зростання кількості іноземців, що відвідують Польщу, як з туристичною, так із бізнес-метою (пов'язано також з лібералізацією авіаперевезень, що спричиняє зниження цін на квитки та ліквідацією паспортного контролю в рамках ЄС-25), або з метою скористатися пропозиціями польських надавачів послуг. Зростання довіри іноземних суб'єктів проявилось також у підвищенні рейтингової перспективи за допомогою міжнародних *Fitch* і *Standards & Poors*.

Вступ Польщі до ЄС та зростання інвестиційної привабливості держави, що виникла зі зростання ймовірності покращення фінансових результатів підприємств та позитивних макроекономічних прогнозів, викликали посилений наплив іноземного капіталу. У випадку Польщі цей ефект був особливо помітний у розмірах додаткового капіталу, що одночасно стимулював розвиток ситуації на варшавській Біржі Цінних Паперів. Зацікавлення іноземних інвесторів також спостерігалось у випадку польських облігацій та інших казначейських паперів, що їх випускав польський уряд.

Якщо мова йде про фінансові аспекти процесу інтеграції, слід зазначити, що Польща стала бенефіціантом нетто в розрахунках із бюджетом ЄС. Протягом першого року членства в рамках різних фінансових трансферів вона отримала з бюджету ЄС на 1,5 млрд. Євро більше від суми членського внеску. Протягом 2004-2005 років загальна сума мала становити приблизно 7 млрд. Євро. На даний момент, на жаль, неможливо зробити оцінку економічних ефектів програм, реалізованих за допомогою коштів ЄС, оскільки процес їх витрачання тільки розпочався. Величезні інвестиційні потреби Польщі, як країни з амбіціями розвитку, помітні натомість з кількості заявок, що подаються, та апікацій, загальна вартість яких вже в лютому 2005 р. перевищила суму доступних коштів.

Підсумовуючи, Польща вступила до ЄС добре підготовленою, внаслідок чого процес інтеграції проходив плавно і без значних відхилень. Водночас, не слід забувати, що для того, аби повністю використати шанс, який дає вступ до ЄС, потрібні ще багато років старань та інтенсивної праці, спрямованих на використання шансів та запобігання потенційним загрозам. Чи членство виявиться успішним протягом довготривалого терміну свідчитиме низка таких чинників, як уведення загальної валюти Євро, або правильно використані фонди ЄС, найбільшим бенефіціантом яких протягом наступних років, мабуть, буде Польща.

Політика конкуренції в ЄС з перспективи польських підприємств – висновки для України

Політика конкуренції є однією з ключових політик з перспективи реалізації планів спільного ринку з ЄС. Одним з основних завдань внутрішнього європейського ринку є можливість створення між підприємствами конкуренції на однакових умовах у всіх країнах-членах ЄС. Політика конкуренції повинна гарантувати єдність спільного ринку та запобігати монополізації певних сфер діяльності внаслідок договорів, що обмежують конкуренцію підприємств.

Спільна політика конкуренції базується на трьох пунктах – антимонопольній політиці, контролі концентрації підприємств та суспільній допомозі. Завдяки застосуванню антимонопольних положень можливою є лібералізація ринків, закритих до цього часу для конкурентів. Головною установою, відповідальною за реалізацію політики конкуренції є Єврокомісія¹ Вона слідкує за тим, щоб підприємства не використовували своєї економічної переваги у стосунках зі слабшими партнерами, шляхом використання своєї домінуючої позиції. Натомість щодо країн-членів Єврокомісія зосереджує свою діяльність на контролі за соціальною допомогою, яку надає.

Політика конкуренції адресована до двох груп суб'єктів – підприємців та країн-членів. Діяльність щодо підприємців включає як запобігання договорам та практикам, що обмежують конкуренцію, так і моніторинг процесів об'єднання підприємств. По відношенню до країн-членів відбувається надання соціальної допомоги та проведення контролю над процесом.

¹Реформа антимонопольної політики та фузії підприємств набрала чинності 1 травня 2004 р. разом з моментом розширення ЄС на нові країни-члени та полягає в частковій перенесенні відповідальності за її реалізацію на вітчизняні антимонопольні органи влади.

Антимонопольна політика

У Трактаті, що визначає Європейську Спільноту закладено, що держави-члени зобов'язані вести економічну політику відповідно до принципів ринкової економіки, що базується на вільній конкуренції. Основні положення, що стосуються захисту конкуренції викладено у ст. 81-85 Трактату про Європейські Спільноти (ТЄС) та ряду окремих розпоряджень спільноти. Характерною рисою цієї галузі права конкуренції є його безпосереднє дотримання у правових системах держав-членів. Крім того – ці регулювання універсального характеру, тобто вони застосовуються у всіх секторах економіки, незважаючи на форму власності (державні чи приватні суб'єкти). Натомість, у випадках, коли не порушується внутрішньоспільнотна торгівля, чинними є положення вітчизняного права (у Польщі – це *Закон про захист конкуренції та споживачів від 2000 р. з подальшими змінами*). Польща у процесі переговорів, які стосувалися вступу у сфері “Політика конкуренції” зобов'язалася втілити все антимонопольне законодавство ЄС і не домагалася встановлення перехідних періодів у цьому контексті.

2003
13 грудня

У Брюсселі фіаско зазнала зустріч глав держав і керівників урядів у рамках міжнародної конференції у справі Трактату, що затверджує Конституцію для Європи.

Згідно з останнім звітом діяльності Управління у справах захисту конкуренції та споживачів (УЗКіС) за 2004 р. Управління провело 354 антимонопольні дії щодо практик, які обмежують конкуренцію. Натомість дві з них були розслідуванням на підставі ст. 81 (заборона порозуміння та практик, які обмежують конкуренцію) і 82 ТЄС (заборона використання домінуючої позиції), у яких Управління паралельно застосувало польське право та право ЄС. Перші дії стосувалися підозри щодо укладеної угоди більшістю польських банків, які є емітентами платіжних карток у системах *Visa* і *MasterCard*, внаслідок чого встановлювався розмір оплати *interchange*, яка стягувалась з клієнтів за трансакцію картками цього типу. Інші дії стосувалися АТ Польські Телекомунікації у зв'язку з підозрою, що інші телекомунікаційні підприємці, які вели господарську діяльність на території Польщі, не могли проводити трансфер руху ІР відповідної якості через іноземний транзит.

Лібералізація ринків

Право ЄС наказує також державам-членам ліквідувати державні торгові монополії (ст. 37 ТЄС). У Польщі у процесі передвступних переговорів не було жодних правових торговельних монополій, а система надання концесій еко-

номічній діяльності не передбачала виключних концесій на ведення торгового обороту. Лише у випадку двох державних підприємств дистрибуції електроенергії і газу, де існували фактичні обмеження щодо доступу третіх сторін, такі перешкоди були усунуті вчасно.

Лібералізація мережевої промисловості

Натомість у випадку із громадськими підприємствами та підприємствами зі спеціальними чи виключними правами, вступ Польщі до ЄС змусив провести лібералізацію окремих ринків.

2004
20 січня

Рада міністрів одноголосно затвердила Дануту Хубнер Комісаром Європейської Комісії.

I. У процесі переговорів Польща також зобов'язалась (звертаючись до ст. 90 ТЕС) ліквідувати минулі виключні права, що стосуються міжнародних послуг у секторі телекомунікацій.² У випадку **телекомунікаційного ринку** Польща зобов'язалась відкрити ринок міжнародних послуг з 1 січня 2003 р. та водночас ввести регуляцію, що лібералізує телекомунікаційний ринок разом зі створенням доступу до інфраструктури через АТ Польська Телекомунікація для третіх операторів. Натомість на ринку **поштових послуг** Польща виступила за перехідний період для підприємства «Польська пошта», що стосується відкриття ринку посилок, вагою менше 100 грам до 31 грудня 2005 р.

II. Процес створення відкритих та конкурентних ринків **електричної енергії та газу**, а зокрема внутрішнього енергетичного ринку, був ініційований пізніше, ніж більшість інших мережевих секторів. У світлі існуючих чинних положень спільноти держави-члени були зобов'язані повністю лібералізувати енергетичний ринок для комерційних суб'єктів (промислові споживачі) з 1 липня 2004 р., а для індивідуальних клієнтів (домашні господарства) – з 1 липня 2007 р. Що стосується газу для комерційних клієнтів, то датою відкриття ринку є 1 липня 2006 р., а для індивідуальних – на рік пізніше. Польща у процесі переговорів, що стосувалися вступу, подала заявку на перехідний період до 2006 р., вказуючи, що монополіст на цьому ринку – Польська гірничо-нафтопереробна та газова промисловість (ПГНГП) – не є готовою до лібералізації. ЄС не дав згоди на таке розв'язання.

² Виключні права стосувалися телекомунікаційних та поштових послуг.

III. У процесі безпосереднього попереднього членства Польщі в ЄС на спільнотному рівні були прийняті нові правила регулювання, що стосуються лібералізації **залізничного транспорту**. Польща, враховуючи необхідність модернізації перевізника АТ ПДЗ, подала заявку на перехідний період. На його основі Польща зобов'язалася гарантувати доступ до усєї власної залізничної мережі з метою виконання міжнародних залізничних товарних перевезень, не пізніше 15 березня 2008 року, при чому до того часу залізничним підприємствам, які виконують міжнародні товарні перевезення на підставі ліцензій, наданих іншим державами-членами ЄС, буде надано доступ до 20% перепусток кожної лінії мережі TERFN³, без права виконувати перевезення у рамках так званого малого каботажу. Натомість, доступ з метою виконання усіх типів товарних залізничних перевезень на усій польській залізничній мережі не пізніше 1 січня 2012 р.

Фузії

Контроль за концентрацією має на меті протидію надмірній консолідації підприємств та отримання ними домінуючої позиції на ринку, що призводить до вагомого обмеження конкуренції. Трактат про Європейські Спільноти не регулює проблем, пов'язаних з поєднанням підприємств, залишаючи цю територію конкурентної політики для вторинного правового розгляду. У 2004 р. – як і у випадку з антимонопольною політикою – набрала чинності реформа принципів, що стосуються фузії підприємств спільнотного виміру, тобто такого, що стосується певних фінансових пасток та таких, що включають декілька держав ЄС. Відповідно до Розпорядження Ради 139/2004 Єврокомісія дала згоду на фузію нафтохімічних концернів – польського Orlen S.A. та чеського Unipetrolu, а також фузії, яка мала б значні наслідки на польському ринку банківських послуг між італійським Unicredito SpA та німецьким HVG Group. Натомість у випадку фузії підприємств вітчизняного виміру відповідним органом є Голова УЗКіС, що діє на цій території також на основі закону про захист конкуренції та споживачів. У 2004 р. загальна кількість справ, що розглядалися у цьому обсязі конкурентної політики становила у Польщі 256 заявок.

³ TERFN – Транс'європейська Залізнична Товарна Мережа, що визначається як мережа, що відповідає залізничним лініям, включеним до кінцевого рапорту ТІНА, з метою виконання міжнародних товарних перевезень.

2004
23 січня

Сейм ухвалив виборчий статут до Європейського Парламенту.

У процесі переговорів щодо вступу Польща не виступала за жодні зміни чи перехідні періоди у цій частині конкурентної політики, повністю приймаючи *acquis* що стосувалися контролю поєднання підприємств.

Соціальна допомога

2004

1 травня

Польща вступає до Європейського Союзу, до складу якого з цього моменту входить 25 держав.

Проблеми, пов'язані із соціальною допомогою регулюються як відповідними положеннями Трактату (ст. 87 – 89 ТЕС), так і рядом особливих Розпоряджень чи так званого м'якого права Єврокомісії, що приймаються як основні направляючі, або інформація, що стосується різноманітних груп бенефіціантів суспільної підтримки (напр., малі та середні підприємства, підприємці з вразливих секторів, напр., гірничої чи транспортної промисловості), або територій економічної чи суспільної діяльності (допомога на навчання працівників, на створення нових робочих місць, соціальна допомога, пов'язана з капіталом ризику чи діяльність, пов'язана з політикою скерованою на дослідження та розвиток). Цей сектор політики конкуренції характеризується великим ступенем регулювання і зараз у ньому відбувається реформа з метою спрощення та впровадження більшої прозорості принципів, що регулюють проблему надання суспільної підтримки.

У процесі переговорів про приєднання проблеми, що стосуються соціальної допомоги становили одну з найбільш вразливих тем. Зважаючи на необхідність прийняття критеріїв ЄС та умов допустимості надання соціальної допомоги Польща подала заявки на перехідні періоди, що стосувалися функціонування спеціальних економічних зон. Це було пов'язано з необхідністю дотримання прав, набутих підприємцями, що діють на території зон. Унаслідок цього середні підприємці (відповідно до чинного визначення в ЄС), які отримали дозвіл на ведення економічної діяльності в зонах, до першого січня 2001 року звільнені від податку на прибутки на старих засадах, що діють до кінця 2001 р., натомість що стосується малих підприємств – на рік довше. Необхідним було також проведено актуалізації закону про спеціальні економічні зони з метою прийняття принципів ЄС, що визначають такі проблеми як: експортна та операційна допомога, інтенсивність підтримки, чи обмеження для підприємств автотракторного сектора як сектора вразливого. Крім того, Польща у процесі переговорів зобов'язалася не створювати нових зон.

Окремою проблемою було врегулювання соціальної допомоги для металургійного сектора заліза та сталі, особливі засади якої разом з іменним показником підприємств були внесені у Протокол 8 до Трактату щодо вступу. Враховуючи зміни спільнотних директив, що регулюють проблему надання соціальної допомоги для охорони навколишнього середовища, у процесі переговорів у сфері “Політика конкуренції” Польща подала заяву на перехідний період аналогічний до того, про який домовились у сфері “Середовище”.

Вступ до ЄС вплинув також на зміну характеру політики надання соціальної підтримки. Головним інструментом її надання були допоміжні програми, що приймалися відповідно до процедури, передбаченої у законі про дії щодо справ, які стосуються соціальної допомоги з квітня 2004 р., замість допомоги індивідуального характеру. Одночасно у рамках реалізації цілей Лісабонської Стратегії держави-члени зобов'язалися обмежити надання суспільної підтримки щодо ПКБ (*less but better targeted aid*). Єврокомісія залишається головною установою, яка проводить контроль за наданням соціальної допомоги. У зв'язку з цим, практично у кожному випадку вона може розпочати слідство. Так сталося, наприклад, у Польщі щодо ліквідації довготермінових контрактів та розміру компенсацій для підприємств, що діють на ринку електричної енергії.

Інституційні зміни

Вступ до ЄС став причиною змін інституційної природи. Після вступу Польщі до ЄС зміцнилася роль Управління захисту конкуренції та споживачів, внаслідок набрання чинності Розпорядження 1/2003 про втілення правил конкуренції, вказаних у ст. 81 і 82 ТЄС, що реформувало систему захисту конкуренції в ЄС. Це розпорядження тяжіє до децентралізації компетенції, тобто перенесення прийняття рішень від Єврокомісії на національні органи захисту конкуренції. Голова УОКІК, як центральний орган урядової адміністрації, відповідальний за справи у галузі політики конкуренції та захисту споживачів, став частиною Європейської мережі конкуренції (ECN – *European Competition Network*), яку утворюють Єврокомісія та вітчизняні органи захисту конкуренції у державах ЄС. Крім того, нове регулювання закладає більш повне залучення до процесу застосування спільнотного права конкуренції вітчизняних судів, які уповноважені застосовувати ст. 81 і 82 ТЄС.

Міжнародний вимір політики конкуренції

Спільнотна політика конкуренції набирає глобального виміру разом з поглибленням інтеграції у рамках спільного ринку. Міжнародна співпраця у рамках цієї політики базується також на договорах білатерального характеру.⁴ Вона реалізується також на форумі міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (робоча група COT у справах торгівлі та конкуренції), OECD (Комітет OECD у справах конкуренції), UNCTAD (Міжнародна група експертів UNCTAD у справах конкуренції). Враховуючи те, що неможливо опрацювати білатеральні договори з усіма зовнішніми партнерами (це пов'язано з додатковими адміністративними накладками і на практиці призводить до неефективності діяльності) Єврокомісія трактує COT як найкращий форум для формування міжнародного виміру політики конкуренції, враховуючи додаткові відносини між торгівлею та власне політикою конкуренції.

Паралельно до дій, які ведуться у рамках COT від жовтня 2001 р. формується наступна нова багатостороння ініціатива, яка є повністю незалежною від встановлених структур, і на даний момент набуває дедалі більшого значення. *International Competition Network* (ICN) є основою для зміцнення співпраці вітчизняної влади у справах конкуренції,⁵ як форум для дискусії над практичними проблемами політики конкуренції. Праця у рамках ICN зосереджується, перш за все на двох позиціях: контролі зосередження підприємств у контексті різноманітних вітчизняних

⁴ У рамках білатеральних договорів найбільш розбудованим є трансатлантичне співробітництво. Підписаний у 1991 р., а формально затверджений через 4 роки *US-EU Cooperation Agreement* зміцнив трансатлантичні стосунки у сфері антимонопольної політики та співпраці з Антимонопольним Відділом Департаменту Юстиції та Американською Федеральною Комісією у справах Торгівлі. На практиці сформувалися різноманітні форми та сфера діяльності, однак сфера порозуміння є обмеженою – більшість інформації має характер суспільної сфери (ang. *public domain*). Співробітництво ЄС-США започаткувало серію білатеральних договорів, у тому числі з Канадою. Поступово розвивається співробітництво з Японією, Росією та країнами Латинської Америки.

⁵ ICN не є черговою формальною організацією. Вона має радше характер неформальної мережі органів у справах конкуренції (на даний час 86 держав) без постійного секретаріату, гнучко організованої довкола проектів, якими керує група, яка ідентифікує проекти та представляє план роботи для схвалення цілої ICN. Вітчизняні та регіональні органи влади, відповідальні за зміцнення антимонопольного права можуть стати членом ICN, яка є платформою для обміну досвідом та поглядами щодо політики конкуренції. ICN намагається отримати підтримку з боку приватного сектора та організації споживачів. Її метою є також близька співпраця з міжнародними організаціями. Польський Уряд Захисту Конкуренції та Споживачів та Український Антимонопольний Комітет належать до ICN.

правових рішень (англ. *multi-jurisdictional*) та так званий *competition advocacy* – пропаганді конкуренції та запобіганню її порушенням.

Відносини ЄС–Україна у контексті політики конкуренції

Україна також має загально врегульовані рамки політики конкуренції, встановлені Договором про партнерство та співробітництво з ЄС, який набрав чинності у грудні 19-97 р. Ст. 49. Договору регулює проблеми, що стосуються антимонопольної політики та соціальної допомоги. На підставі цього Договору був створений Підкомітет у справах Торгівлі та Промисловості, завданням якого є нагляд за втіленням положень, що стосуються політики конкуренції. Це також становить формальний форум для консультації з Єврокомісією у цій сфері. В Україні, крім того, було створено Антимонопольний Комітет (www.atmc.gov.ua), який є вітчизняним органом, що відповідає за реалізацію політики конкуренції. Водночас у договорі з ЄС, який регулює проблеми, пов'язані з торгівлею виробами зі сталі, у Протоколі В були подані положення, пов'язані з договорами, що обмежують конкуренцію, зловживання домінуючою позицією або певними формами соціальної допомоги, що були врегульовані на певних територіях іншим чином, ніж вказано у Договорі про Партнерство та Співробітництво. Основною метою співпраці ЄС – Україна у сфері політики конкуренції є зміцнення втілення регулювання у цій галузі, гарантування незалежності вітчизняного антимонопольного управління та прийняття спільних визначень щодо соціальної допомоги.

ДЕТАЛЬНІ ТЕМИ

Якуб Боратиньські

Неурядові організації і європейська інтеграція

Вступ

Як показує історія останніх 15 років розвиток третього сектора у Польщі і процес європейської інтеграції, що завершився членством у ЄС, мають між собою багато спільного. Аніматорів неурядового руху і пропагандистів євроінтеграції пов'язувало переконання, що патерналістська держава не дає вичерпних відповідей на суспільні та цивілізаційні виклики, перед якими опинилася сучасна людина і Польща. “Неурядовці” вважали, що без активності самих громадян не може бути доброї демократії. Прихильники євроінтеграції були глибоко переконані, що єдиним і неповторним шансом для розвитку Польщі і ліквідації цивілізаційної запізненості є якнайшвидше і найповніше входження нашої держави до структур Європейського Союзу. Обидві групи поєднував нарешті своєрідний “персональний союз”: на практиці особи, залучення яких до громадського життя призводило до активності в неурядових організаціях найчастіше мали проєвропейський світогляд.

Розмірковуючи про підсумки, а також про невикористаний потенціал того, у який спосіб євроінтеграція спричинилася до розвитку третього сектора, а також про те, як неурядові організації підтримували європейську інтеграцію, можна назвати такі найважливіші чотири постулати:

1. Неурядові організації є важливим, хоч спочатку недооціненим союзником у просуванні європейських ідей у польському суспільстві, а також в інформуванні різних середовищ про шанси і наслідки членства Польщі у Європейському Союзі.

2. Європейська інтеграція, і пов'язана з нею так звана європейська модель позитивно впливає на позиції громадянського суспільства у громадському житті, і загалом на "цивілізування" зв'язків між суспільною владою і неурядовим сектором.
3. Неурядові організації є одним з тих середовищ від активності яких залежить якість польського членства і ступінь використання шансів і переваг, які дало приєднання Польщі до Європейського Союзу.
4. Європейські фонди, що підтримують реформи у Польщі, а особливо засоби для приготування держави до членства і підтримки її розвитку після вступу, виявилися новим важливим джерелом фінансування неурядових організацій, що впливають на якість і масштаби діяльності третього сектору.

Європейська інтеграція виявилася істотною для широкого кола неурядових організацій, і не лише для тих, які головним елементом своєї місії обрали європейські справи. Варто провести систематизацію, дослідивши, у який спосіб різні типи організацій використали, або ж мали змогу використати європейський потенціал.

1. Прос'європейські організації

У 90-х роках з'явилися організації, для яких ключовим елементом їх місії була промоція ідеї європейської інтеграції як у середовищі еліт, так і у польському суспільстві. Ці організації вдавалися до різних дій освітнього і популяризаторського характеру, пік їх активності припадає на період, що безпосередньо передував вступу до Європейського Союзу і самому референдуму щодо приєднання. Серед цих організацій є активний до сьогодні польський фонд імені Роберта Шумана, шкільні європейські клуби, що діють у сотнях польських шкіл, польські секції таких європейських студентських організацій, як ELSA, AEGEE, і нарешті, різноманітні організації, що діють на регіональному та місцевому рівні.

2. Організації захисту інтересів (advocacy organizations)

Організації, що виступають від імені і в інтересах різних суспільних груп і їх потреб, які дбають про те, щоб краще реалізовувалися їх права та інтереси. Захисницька ді-

яльність закладає спроби впливу системного характеру: зміни відповідного права, що функціонує, адміністративної практики, а також суспільних позицій, які необхідно провести для того, щоб відбулися системні зміни. Хорошим прикладом можуть бути організації захисту неповносправних, які діють з метою змін у будівничому законодавстві і накладають на інвесторів обов'язок будівництва перед новими будинками під'їздів для інвалідських візків (зміни у законі), здійснюють тиск на урядовців, щоб вони ефективно здійснювали ці права (адміністративна практика), провадять інформаційні кампанії, завдяки яким медіа, громадська думка, суспільство, а також інвестори довідуються, яким важливим для неповносправних є усунення архітектурного бар'єру, який ускладнює їм рух.

Процес отримання членства означав прийняття Польщею європейського законодавства, наявні у ньому різні рішення, "європейські стандарти", що стосуються дуже багатьох галузей, виявилися надзвичайно дієвою "зброєю" неурядових організацій. Саме вони збільшили ефективність вимог екологічних організацій, згаданих вже неповносправних, чи організацій, що протистоять дискримінації жінок на ринку праці.

3. Організації, що надають послуги

Організації, що надають послуги різним суспільним групам, і одночасно проводять діяльність у галузях, охоплених союзною політикою і/або фінансованих з фондів Євросоюзу (наприклад активізація безробітних, розвиток сільських районів) часто, саме завдяки європейським фондам змогли розвинути діяльність у великих масштабах.

4. Організації інфраструктури

Організації інфраструктури проводять діяльність, спрямовану на розвиток і підтримку організацій третього сектора. Займаються дорадчою, освітньою діяльністю, допомагають у заснуванні нових організацій, надають свої офісні приміщення малим громадянським ініціативам. Європейська інтеграція відкрила новий ринок для їх послуг – підготовка до залучення на свою сторону європейських фондів, дорадництво у написанні пропозицій.

Крім переконання про великий потенціал неурядових організацій для європейської інтеграції і навпаки, досвід

Польщі є неоднозначним: приклади показових успіхів супроводжуються наявністю невикористаних шансів. Тому варто, звертаючись до сформульованих на початку категорій, провести огляд, що впродовж останніх років вдалося, а чого не вдалося здійснити.

1. Європейська інформація та освіта

Пробудження європейської свідомості

Властиво вже з початку 90-х років створювався особливий і виразний сегмент неурядового руху – так звані неурядові проєвропейські організації, головним полем діяльності яких є всебічна освітня діяльність і промоція ідеї об'єднаної Європи. Цей рух, це і такі великі організації у Варшаві як польський фонд імені Роберта Шумана чи Польська рада європейського руху, регіональні організації, або сильно zdecentralizovany рух шкільних європейських клубів. Це своєрідний феномен на фоні інших країн Центральної Європи і загалом, з огляду пасивності урядових структур чи громадських медіа (до періоду, що безпосередньо передував референдумові 2003 року), який відігравав істотну роль у формуванні європейської свідомості серед різних суспільних груп.

На практиці, проєвропейська діяльність – це різноманітні навчання, зустрічі, дебати, конкурси знань про Європейський Союз, шкільні і місцеві святкування, європейські дні, які водночас є нагодою до представлення європейської тематики широкій громадській думці, за участі засобів масової інформації. Найбільш показовим її проявом є польські європейські зустрічі – під час травневого уїк-енду (у календарі найближчому до свята Європи 9 травня) у Варшаві відбувається мітинг (у якому беруть участь відомі особи і, зазвичай, чинний прем'єр чи президент), а потім хода головними вулицями Варшави, багатотисячного кольорового хороводу за участю груп молоді (які зазвичай репрезентують європейські клуби), народних колективів, пожежників, *cheerleaders* та багатьох інших менш або більш оригінальних груп прихильників інтеграції. Супроводжують парад, який організовує Фонд Шумана, численні конференції, семінари і величезне зацікавлення засобів масової інформації. Це справжнє свято для діячів проєвропейських організацій з усієї Польщі, які мають нагоду зустрітися, “побалакати” і зарядити акумулятори мотивації і енергії на наступний рік.

Багато організацій, що діють у місцевому середовищі, особливо серед молоді, здають собі справу, що виважена проєвропейська діяльність не повинна обмежуватися здобуттям і передачею знань про органи Європейського Союзу чи кількість депутатів у Європейському Парламенті. Європейська свідомість відбувається через активне пізнання культури інших країн (як класичної так і щоденної культури), зустрічі з ровесниками із закордону, розмови з політиками і експертами на тему перспектив, які мають вони і Польща. Хоч мова йде про європейську освіту, проте, по суті вона є певним, потенційно дуже привабливим елементом формування позицій зацікавленості громадськими справами, тобто громадянської освіти.

Інформаційні програми і співпраця з урядом

Початок переговорів про приєднання у 1998 р. став сигналом, що потрібно вийти за межі гучних загальних гасел: “повернення до Європи”, “великий шанс для Польщі” і розпочати конкретну розмову про вигоди і ціну членства, тобто про те, які зміни відбудуться у житті різних суспільних груп. У той час польський уряд оголосив програму інформування суспільства, котра мала стати спробою довготермінового (такого, що виходив поза межі однорічного бюджету) проведення інформаційної та промоційної діяльності. Програма визначала неурядові організації як один з ключових партнерів у її реалізації. На жаль, багато цих амбітних планів залишилось на папері. Наступний уряд (сформований у 2001 р.) розпочав діяльність, безпосередньо пов’язану з підготовкою до референдуму, скликавши, між іншим, Відомство спеціального уповноваженого. У цей період в інформаційному полі паралельно існувало декілька інституцій, що частково дублювали діяльність одна одної, особливо це було помітно в Інтернеті, де функціонувало декілька конкуруючих порталів, імена яким надали різні урядові інституції.

Результат тих програм є неоднозначним. Частина фондів була призначена на інформаційну діяльність, яку проводив неурядовий сектор, і тут багато ініціатив принесли сподіваний ефект. Однак, проблемою була нестача стратегічних ідей, які б дали відповідь на наступні питання: які форми діяльності є пріоритетними, як забезпечити

єдність діяльності в усій державі, нарешті, як досягнути тих середовищ, що проявляють найбільшу активність. Цілком відкрита формула конкурсів (без точних критеріїв), величезні затримки в організації конкурсів і перерахунку грошей призвели до класичної ситуації видавання бюджетних коштів поспішним темпом, за рахунок якості проведених робіт.

Система малих грантів, що видаються на різні місцеві ініціативи є дуже потрібною, але вона повинна носити такий характер, який крім системних дій, наприклад, підготовки двох учителів з кожної гміни, має додаткові функції – відкриття при шкільних бібліотеках по всій Польщі гмінних пунктів інформування про Європу, організацію груп експертів, що беруть участь у сільських зібраннях у масштабах цілої країни і т. д.

Позитивної оцінки заслуговує створення мережі регіональних Центрів європейської інформації, початки якої сягають 1999 року. Уряд довірив управління такими осередками не регіональним адміністраціям, а неурядовим організаціям, або вищим навчальним закладам, відбір яких проводився за допомогою відкритого конкурсу (початково у 35 найбільших польських містах).

Завданнями таких центрів є:

- Широка пропаганда європейської ідеї, у тому числі через організацію і проведення навчання та інформаційних зустрічей.
- Пропаганда ідеї партнерських стосунків між організаціями громадянського суспільства і територіального самоврядування у Польщі та Європейському Союзі.
- Інформування про переваги і втрати від приєднання Польщі до ЄС.
- Налагодження і розвиток сталих контактів з неурядовими організаціями у країнах ЄС, з метою накопичення і обміну інформації, а також ініціювання і проведення спільної діяльності.
- Популяризація знань, накопичення і доступність даних про ЄС.
- Ведення бібліотеки з публікаціями на європейську тематику.
- Допомога у пошуку інформації і вирішення проблем у межах європейської тематики
- Пропагування знань і вміння працювати з програмами ЄС.

Рівень послуг і їх якість не є однаковою в усіх РЦЄІ, у крайніх випадках було застосовано процедуру виключення з мережі осередків, які разюче не відповідають прийнятним стандартам.

Крім певного хаосу період, що передував референдуму, характеризувався значною кількістю інформаційних починачь, започаткованих неурядовими організаціями в усій Польщі. Цікавою була *Ініціатива ТАК на референдумі*, яка поєднала середовище підприємців, медіа, митців, світ реклами і неурядові організації.

2. Позиція громадянського суспільства і європейська інтеграція

Роль допомогівих програм

Важливу роль у розвитку неурядових організацій у Польщі відіграла програма допомоги ЄС для Польщі PHARE. Поява на початку 90-х років програм допомоги, адресованих спеціально для неурядових організацій, мала на меті підтримку неурядового сектору і розвиток громадянського суспільства шляхом надання доступу до засобів, так само як і реалізацію конкретних проектів, пов'язаних із статутною діяльністю окремих об'єднань і фондів, а також співпрацю з партнерами з країн Спільноти.

Наявність цих програм і наголос, який на них робила Європейська Комісія, були очевидним підтвердженням значимості, яка у країнах Європи пов'язується з партнерством неурядових організацій при реалізації суспільних завдань. Завдяки цьому польські аніматори неурядового руху при розмовах з політиками і чиновниками мали такий важливий аргумент: одним з важливих елементів суспільного виду, який ми створюємо за зразком країн ЄС, є наявність неурядових організацій. Завдяки цьому навіть якщо згадані політики і чиновники неповністю у те вірять (хоч більшість повірила), вони знають, що варто говорити публічно про неурядові організації, і про те, яку важливу роль вони відіграють.

І нарешті, для багатьох організацій, що діють у галузі освіти, суспільної допомоги, охорони навколишнього середовища, отримання засобів за програмою PHARE, було важливим елементом на шляху до зрілості. Важко би було знайти з перерахованих тут неурядових організацій, таку, яка б не мала такого досвіду.

Осупільнення процесів ухвалення рішень – громадянський діалог

Початок переговорів про приєднання до ЄС було великим викликом – Польща повинна була визначити свої інтереси щодо ЄС, і перекувати політичну волю щодо членства на тисячі рішень, які мали пристосувати законодавство і адміністративну практику у багатьох сферах суспільного життя, а також економіку до стандартів ЄС. Одночасно переговори були шансом для осупільнення тематики інтеграції Польщі у ЄС, і залучення до процесу консультацій різних суспільних партнерів, у тому числі неурядових організацій. На жаль, у той час це вдалося незначною мірою, обидві сторони не були до того добре підготовлені, однак розуміли, що процес консультацій є потрібним. Було створено Національну раду європейської інтеграції за участю відомих у суспільстві осіб - науковців, інтелектуалів, журналістів і громадських діячів. З'явилися також так звані "Ради середовищ" – представники третього сектору брали участь у роботі молодіжної, муніципальної ради, а також утвореної у результаті натиску самих організацій і за їх участю "ради середовища". Ради виявилися, головню, каналом передачі інформації від уряду, і меншим чином – реальною консультацією.

Перший крок, однак, було зроблено, прокладаючи шлях для так званого громадянського діалогу – тобто процесу консультацій і обміну інформацією, що залучає різні органи суспільної влади (у тому числі інституції Європейського Союзу) і організації третього сектору. Громадянський діалог зачіпає різні проблеми суспільної політики, на відміну від громадського діалогу, який у стислому сенсі означає консультації з профспілками і організаціями роботодавців щодо ринку праці. Принцип громадянського діалогу став одним з правил діяльності Європейського Союзу, і тому не є виразом випадкового жесту доброї волі того або іншого чиновника.

Потреба федералізації і репрезентації у третьому секторі

Громадянський діалог по своїй природі мусить мати організований характер (неурядові організації представлені через місцеві представництва, що творять у свою чергу європейські структури), а ті, хто виступає від імені третього сектора, мусять мати у своєму розпорядженні мандат. Ефективний виступ по відношенню до влади у

процесі громадянського діалогу, змушує відмовитись від надмірного індивідуалізму і певного анархічного духу – очевидно зрозумілого, беручи до уваги походження неурядового руху, що був реакцією на традиції держави, яка за часів комунізму захопила весь суспільний простір. Тому європейська інтеграція непрямо зміцнює тенденцію до федералізації, або об'єднання організацій у більшій структурі: галузеві, регіональні і загальнодержавні, так, щоб можна було вести розмову. У Польщі за останні декілька років з'являється щораз більше структур такого типу. Вдалим прикладом є об'єднання організацій у деяких воєводствах, наприклад галузеве об'єднання група «Закордон», спілка близько 40 неурядових організацій, які діють в інших країнах, у тому числі і в Україні.¹ Умовою успіху такої діяльності є, очевидно, партнерство між організаціями і обмеження функцій таких структур лише до обмеженої кількості найважливіших спільних справ і вимог для того, щоб уникнути ситуації, за якої такі федеративні структури почнуть надмірно розростатися і де факто конкурувати з членськими організаціями.

3. Неурядові організації і повне використання шансів членства

Структурні фонди

Сфера, у якій, можливо, найбільш помітно у який спосіб неурядові організації можуть впливати на ефективне використання шансів, які дає членство, це – структурні фонди, або центри Європейського Союзу, призначені для економічного і суспільного розвитку держави. Крім очевидних інвестицій в інфраструктуру (дороги, очисні споруди для стоків), структурні фонди роблять інвестиції у “людський капітал” – професійна активізація безробітних, розвиток малого підприємництва, освіта дорослих, протидія дискримінації жінок чи протидія суспільному виключенню і маргіналізації. Масштаб і ефективність “суспільного” елементу структурних фондів будуть у великій мірі залежати від того, наскільки спеціалізовані неурядові організації, які діють у тих галузях, будуть у стані впливати на стратегії програм, що реалізуються у цих фондах, і так само їх реалізувати. Очевидно, це вимага-

¹ Більше деталей на тему Групи Закордон можна знайти на сайті: www.zagranica.org.pl.

ло б величезної мобілізації: самоосвітньої роботи самих організацій, налагодження регіональних консорціумів неурядових організацій, солідарного виступу по відношенню до суспільної влади.

У Польщі з'явилася мережа так званих зв'язкових у справах структурних фондів (при підтримці фонду Баторія) – у кожному воєводстві неурядові організації виділили по 2 особи, які завдяки інтенсивному навчанню і постійному підвищенню своїх вмій, стали експертами організацій, що брали участь у створенні стратегії і програм виділення цих коштів. (У відповідності з принципом так званого партнерства, ЄС вимагає від держав, що користуються структурними фондами, щоб у стратегічних рішеннях про те, на що і скільки видавати грошей брали участь представники різних середовищ, у тому числі неурядових організацій, відповідно до принципу громадянського діалогу). Зв'язкові як особи, незалежні від влади, організували консультації у третьому секторі і представляли його інтереси. Серед членів комітетів, які ухвалюють рішення про планування і використання фондів, з'явилися представники неурядових організацій.

Крім участі у спільному творенні суспільної політики і регіонального розвитку, організації приступили до конкурсів і аукціонів по їх реалізації. Завдяки своєму досвіду і безпосередньому знайомству бенефіціанти часто виявляються конкурентнішими щодо інших комерційних суб'єктів. Реалізація пов'язаних із структурними фондами великих суспільних проектів також спричинюється до професіоналізації неурядових організацій. Для багатьох організацій допомогою є такі програми як EURONGO (підтримується польсько-американським фондом Свободи), у рамках якої по всій Польщі пройшли перенавчання багато людей з третього сектора, які допомагають місцевим організаціям у ефективному виступі за європейські фонди.

У справі структурних фондів видно синергію, що набирає сили: шанс доброго використання структурних фондів у розмірі інвестицій у людський капітал (самі інвестиції у дороги і каналізацію не спричинять у Польщі до справжнього розвитку), широка участь суб'єктів з поза меж адміністрацій, у тому числі неурядових організацій, з роздумами про стратегії, творення іноваційних програм, і нарешті їх реалізацію і оцінки. З іншого боку, масштаб тих фондів змушує до концентрації засобів, діяльності

з ширшим розмахом і професіоналізації, а це спричиняє зміцнення неурядового сектору, і через це наближає польську дійсність до Європи, де держави не займають такої великої частини суспільного простору.

Власне у сфері “використання шансів” належить бачити дієву ініціативу неурядового сектору, якою було скликання з ініціативи фонду Баторія, а також Спілки FIP у 2001 році Представництва неурядових організацій у Брюсселі, у складі кільканадцяти організацій і федерацій. Головним завданням Представництва є допомога польським неурядовим організаціям у тому, щоб вони брали участь як партнери у мережах, що поєднують неурядові організації з країн Європейського Союзу і знали, а потім і могли скористатися програмами і фондами Європейського Союзу. Представництво є також рупором польських неурядових організацій у справах, що стосуються майбутнього функціонування Європейського Союзу, його інституцій, а також місця у ньому громадянського діалогу. Щодня Представництво збирає і передає Польщі інформацію, важливу з точки зору бачення середовища неурядових організацій і надає доступ до неї для усіх зацікавлених, за допомогою бюлетеня, а також Інтернет порталу www.ngo.pl. Офіс у Брюсселі завершив свою діяльність у середині 2005 року., але його функції продовжує виконувати офіс у Варшаві, яким керує Спілка FIP.

Додаток

Джерела фінансування українських неурядових організацій і польсько-української співпраці

I. Програма «Схід-Схід», Партнерство без кордонів

Існуюча з 1991 року програма мережі фондів, заснованих Джорджем Соросом, підтримує транскордонну співпрацю, головним чином між неурядовими організаціями. Охоплює 27 країн регіону Центрально-Східної Європи і Центральної Азії. Щорічно підтримує 260 – 300 проектів на суму близько 4 млн. доларів. Внески можна зробити протягом цілого року (українські організації – до фонду «Відродження»)

Пріоритети:

1. діяльність на благо сильного і різноманітного громадянського суспільства;
2. пом'якшення суспільних наслідків економічних і політичних змін;
3. інтеграція знедолених і змаргіналізованих суспільних груп;
4. промоція багатокультурності, схвалення суспільної і культурної різноманітності.

У рамках програми було сформульовано нові тези на шляху європейської інтеграції:

- дотації на проекти співпраці між новими державами - членами ЄС, кандидатами і потенційними кандидатами на вступ до ЄС, а також його східними сусідами
- будуть підтримуватися ініціативи, що мають на меті використання досвіду приєднання до ЄС у країнах Центральної Європи для майбутніх держав-членів ЄС і для його східних сусідів
- дотації надаватимуться на діяльність, що стосується:

1. Передачі знань:

- a. підготовка суспільства до європейської інтеграції,
 - b. співпраця між інституціями громадянського суспільства і державною адміністрацією,
 - c. суспільний моніторинг функціонування демократичних інституцій як умова попередньої європейської інтеграції
2. Створення наднаціональних ініціатив, спрямованих на:
- a. мобілізацію громадянського суспільства у суспільний загал до участі у політичному діалозі на тему європейської інтеграції,
 - b. мобілізацію влади у процесі європейської інтеграції, промоцію ЄС, відкритого до сусідів,
 - c. пробудження суспільного зацікавлення у нових держав-членів, налагодження тісніших стосунків з державами-кандидатами на вступ до ЄС,
 - d. Налагодження коаліції суспільних організацій на користь доступу до союзних фондів, пов'язаних з цілями європейської інтеграції.
3. Побудова суспільної свідомості:
- a. включення інституцій громадянського суспільства до популяризації знань про виклики і можливості, що виникають з європейської інтеграції,
 - b. діалог на тему – значення сьогodнішньої Європи у сучасному світі і наслідки членства в ЄС,
 - c. спонукання до громадських дебатів у нових країнах-членах на тему майбутнього розширення ЄС і його стосунків з сусідами.

II. Програма «Громадянської ініціативи у Східній Європі»

Програма фонду Баторія, що реалізовується у 2003 – 2009 рр., фінансується коштами фонду Форда. Це єдина керована польська програма, що безпосередньо підтримує українські організації (без вимоги співпраці з польськими організаціями). Програма підтримує демократичні зміни і розвиток громадянського суспільства в Білорусі та Україні.

Програма базується на трьох тезах:

1. Побудова мережі неурядових організацій, зацікавлених

у підтримці місцевих громадянських ініціатив, а також налагодження партнерства з приватними і громадськими інституціями,

2. Популяризація ідеї захисту інтересів як способу діяльності для вирішення важливих суспільних проблем,
3. Підтримка проектів, що стосуються громадянської і європейської освіти, інформаційних і дослідницьких проектів, що стосуються громадянського суспільства, проектів співпраці на державному і міжнародному рівні.

Більше інформації по темі програми на сайті www.batory.org.pl

III. Програма RITA – “Зміни в регіоні”

Програма, що підтримує співробітництво польських і українських неурядових організацій (грант може отримати і польська організація), фінансується польсько-американським фондом Свободи і адмініструється фондом «Освіта для демократії». Метою є підтримка демократичних і вільноринкових змін у країнах колишнього східного блоку, особливо в Україні, Білорусі і Калінінградській області.

- підтримує через неурядові організації і школи місцеві ініціативи
- служить для того, щоб ділитися польським досвідом про творення демократичного устрою, вільноринкової економіки, правової держави і громадянського суспільства із суспільствами країн колишнього східного блоку
- популяризуючи польський досвід, сприяє формуванню нових місцевих і центральних еліт.

Більше інформації: www.pafw.pl і www.edudemo.org.pl/rita

Досвід Польщі у проведенні адміністративної реформи та регіональної політики

Передумови та цілі децентралізації в Польщі

Регіональна
політика ЄС

Ідея територіального самоврядування в Польщі відродилася після 1989 року¹. Це був один із елементів у здійсненні системних змін. Одночасно з переходом економіки на ринкову основу започатковано реформу самоврядування, метою якої було сприяння демократизації суспільного життя.

Однією з передумов децентралізації була нецільова витрата суспільних коштів. Надто централізована система прийняття рішень не сприяла ефективності її діяльності. Ускладненим був контроль над доцільністю витрат та оптимальним використанням коштів. Цілі регіональної та локальної політики були поставлені поверхово на основі загальних цілей держави, що вело до безгосподарності та помилкових рішень².

Необхідність у децентралізації з'явилась не лише з огляду на введення ринкової економіки, а зважаючи також і на **прогресивні процеси європейської інтеграції**. В Європі все більшого значення стали набувати регіональні рухи, спрямовані проти централізованої держави³. Регіональні та локальні спільноти почали ефективно нагадувати про те, щоб самостійно приймати рішення щодо своїх справ.

¹ У 1989 р. розпочалася трансформація державного ладу. Став можливим спокійний та еволюційний процес демократизації Польщі. Зміни в Польщі стали поштовхом до змін у цілій центрально-східній Європі та розвалу комуністичної системи.

² Patrzałek L.: *Finanse samorządowe*, Wyd. AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999, с. 9-11.

³ Patrzałek L.: *Finanse samorządowe*, Wyd. AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999, с. 13.

Крім того, на такому рівні доступна найкраща інформація про потреби громадян, завдяки чому можна оптимально використовувати суспільні кошти.

Існує думка, що децентралізація має забезпечити більш раціональне витрачання коштів та активізацію суспільства. Тому слід прагнути до такого територіального поділу держави, при якому утворені одиниці територіального самоврядування мали б⁴:

- власну адміністративну структуру;
- становлені принципи функціонування;
- означені завдання;
- прозорі правила отримання та використання коштів.

Система територіального самоврядування повинна гарантувати одиницям окремих рівнів фінансову незалежність та свободу і самостійність дій (в межах закону) стосовно своєї компетенції. Завдяки процесам децентралізації система територіального самоврядування також має забезпечувати кращу організацію соціальних послуг (спрямовану на підвищення їхньої якості), підтримувати утворення інститутів громадянського суспільства, покращити громадський контроль суспільної влади. Децентралізація повинна призвести до раціональніших та ефективніших дій суспільної адміністрації, що позначиться також на управлінні суспільними фінансами.

Історія реформи

I етап децентралізації суспільної влади розпочався у Польщі відразу після переломного 1989 року. У 1990 році відновлено місцеве самоврядування – гміни набули правоздатності та перебрали суспільні завдання місцевого значення. Вони також одержали певне майно, яким розпоряджаються (так зване комунальне майно). В законі також визначено принципи отримання фінансових коштів для реалізації їх власних завдань та завдань, доручених урядовою адміністрацією. Суспільні справи місцевого значення передано органам самоврядування гміни, обраним на загальних виборах. Таким чином місцевий рівень, а не центральний, бере відповідальність за рішення місцевого значення.

⁴ Gilowska Z.: *System ekonomiczny samorządu terytorialnego w Polsce*, Municipium, Warszawa 1998, с. 227-228.

Питання місцевого самоврядування в Польщі врегулював *Закон про самоврядування гміни*. При цьому було докладено зусиль для того, щоб цей закон враховував записи Європейської хартії територіального самоврядування (англ. *European Charter of Local Self-Government*⁵), яка містить правові стандарти для локального рівня територіального самоврядування⁶. Децентралізація суспільної влади в Польщі була закріплена Конституцією, прийнятою у 1997 році.

На **II етапі** реформи **1 січня 1999** року поруч з органами самоврядування гміни з'явилися органи самоврядування повіту та воєводства (регіональні). Виконання суспільних завдань було розподілено так, щоб завдання, доручені органам самоврядування одного рівня, не перебували одночасно у компетенції інших рівнів і щоб не накладалася компетенція урядової адміністрації та адміністрації органів самоврядування.

Під час планування територіального поділу держави на одиниці самоврядування насамперед слід було зважити на географічні особливості та переваги місцевих і регіональних спільнот. А також взяти до уваги потреби громадян у певних суспільних послугах та існуючу структуру пропонуванних послуг. Перед тим, як визначити межі окремих одиниць самоврядування, необхідно продіагностувати можливості окремих територій (їх демографічний, економічний, інноваційно-науковий, культурний, інституційний та інфраструктурний потенціал).

Відокремлення воєводств проводилось передовсім з огляду на їх здатність до виконання наданих функцій. Було зроблено такий поділ, який надав би мешканцям доступ до високо спеціалізованих суспільних послуг (наприклад, спеціалізовані лікарні регіонального значення). З іншого боку цей поділ повинен гарантувати можливість проведення ефективної політики регіонального розвитку та використання інструментів регіональної політики Європейського Союзу.

Для виділення одиниць самоврядування повіту встановлено такі критерії:

⁵ European Charter of Local Self-Government [on-line], European Treaty Series (ETS) / Série des traités européens (STE) Nr 122, [доступ: 15 листопада 2005]. Доступний в Інтернеті: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/122.htm>.

⁶ Gilowska Z.: *System ekonomiczny samorządu terytorialnego w Polsce*, Muncipium, Warszawa 1998, с. 23.

Вид критерію	Зміст критерію
географічний	Межі окремих одиниць мають залежати від форми основної мережі розташування; специфіка розташування впливає також на формування зв'язків у спільнотах, які також варто врахувати.
історично-культурний	Межі одиниць самоврядування повинні якнайбільше бути у відповідності з межами осередків, що існували раніше; характер такого встановлення меж впливає також на зв'язки в суспільстві.
економічний	Межі одиниць самоврядування мусять враховувати фінансовий стан суб'єктів, що функціонують на даній території, економічну активність громадян та інші особливості економічного розвитку.
схвалення місцевих спільнот	Вагомим є факт, що спільноти ідентифікуються з певною територією, утворюють суспільні зв'язки.
інституційний потенціал	Межі одиниць повинні враховувати інституційний потенціал (можливість надання визначених соціальних послуг) на даній території і в міру можливостей забезпечити однаковий доступ громадян до них.

Джерело: Власне опрацювання на основі Patrzalek L.: Finanse samorządowe, Wyd. AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999, с. 22-23.

Затверджено також критерії, згідно з якими повіт має містити щонайменше 5 гмін, які межують між собою, де повинно проживати не менше ніж 50 тисяч мешканців, та мати столицю з мінімальною кількістю населення 10 тисяч громадян. Не всі повіти відповідали цим критеріям.

У результаті реформи на території Польщі утворено **2 478 гмін** (основних одиниць територіального самоврядування місцевого рівня). На надмісцевому рівні з'явилися **373 повіти** (серед них 65 повітів, що мають статус виділених міст – міста на правах повітів). На регіональному рівні після реформи сформовано **16 воєводств** (раніше їх було 49). Вони відповідають регіонам типу NUTS-2 згідно з класифікацією Європейського Союзу.

Самоврядування воєводства (регіональне)

Воєводство утворює регіональну спільноту самоврядування разом із відповідною територією. **Пересічне польське воєводство нараховує приблизно 2,4 млн. мешканців та займає територію приблизно 19,5 тис. км².** У компетенції діяльності органів воєводського самоврядування перебувають суспільні завдання регіональ-

ного характеру, які чинними положеннями не визначені такими, що є у компетенції державної влади. Це завдання, які стосуються вищої освіти, доріг воєводства, управління воєводством, охорони довкілля та регіональної політики. Органи самоврядування воєводства відповідають за підготовку стратегії регіонального розвитку та її реалізації з метою створення умов економічного розвитку, покращення умов життя мешканців та зміцнення існуючих потенціалів.

Гміна, повіт, а також воєводство, у якому є самоврядування, мають керівний орган (законодавчий – ухвалює рішення про те, які завдання виконати) та виконавчий орган (реалізує завдання). Громадяни кожні чотири роки на загальних виборах обирають законодавчу владу всіх трьох рівнів самоврядування. У випадку гмін це стосується також виборів виконавчого органу.

Результати реформ самоврядування

Уже більше як шість років функціонують органи самоврядування повітів та воєводств, а з моменту відновлення органів самоврядування на рівні гмін минає 15 років. Можна стверджувати, що впродовж цього часу зросла ефективність діяльності, обмежено нецільову витрату коштів та засобів. Покращився вигляд міст та гмін. Підвищилась якість соціальних послуг, які отримує суспільство. Зросла відповідальність органів влади самоврядування за розвиток територій їх діяльності. Громадяни стали свідомішими своєї ролі у суспільному житті. Вони можуть не тільки звільняти місцеву владу, владу повіту та воєводства від виконання їх діяльності, а й самі теж несуть більшу відповідальність за спільноту.

Одним із основних наслідків реформи самоврядування в Польщі є **зміна способу мислення місцевих, надмісцевих та регіональних влад**. Завданням влад уже не є лише адміністрування і виконання отриманих із центрів бюджетів. Вони змушені вдатися до стратегічного управління, в рамках якого формують власні довгострокові плани. Цілі встановлюють на основі вивчення можливостей та потреб суспільства, з яким консультуються та перед яким відповідають. Здійснюється контроль не лише кінцевих результатів, а й поточний моніторинг виконання дій.

Наслідком реформи є і більша **самостійність органів** самоврядування, котрі можуть незалежно ухвалювати рішення щодо інвестицій та мають більшу свободу у продовженні та пошуку засобів на цілі розвитку (можуть брати кредити, випускати облігації і так далі до встановленого законом ліміту).

Загалом можна стверджувати, що логіка нового територіального поділу Польщі не була проблематичною і, хоч не є ідеальною, перевіряється на практиці. Нові структури адміністрації органів самоврядування та урядової адміністрації пристосовуються до потреб мешканців. Якість пропонованих послуг покращилась, зменшилась безгосподарність, і можна ризикнути, сказавши, що сподівання громадян краще і відчутніше справджуються.

Регіональна політика

Систему воєводств з органами самоврядування було прийнято також і з огляду на **необхідність ведення ефективної політики регіонального розвитку**. Процеси глобалізації та зростаюча конкуренція на рівні регіонів частково змусили уряд передати деякі повноваження органам нижчого рівня. Вважають, що такі воєводства з органами самоврядування відповідатимуть за політику розвитку регіонів, а уряд натомість виконуватиме допоміжну та координаційну функцію.

Органи самоврядування воєводств перебрали відповідальність за встановлення цілей регіональної політики та їх реалізацію, а також за результати проведення цієї діяльності. Таким чином з'явився вид регіональної політики, який в Польщі отримав назву інтра регіональна політика (внутрі регіональна – англ. *intraregional*), тобто така, що підтримує розвиток потенціалів даного воєводства. Інтер регіональна політика (зовні регіональна – англ. *interregional*) проводиться на урядовому рівні. Отже, уряд мав встановлювати загальні цілі регіонального розвитку, уточнювати діяльність органів самоврядування, вирівнювати диспропорцію між регіонами та створювати їм умови для розвитку.

Органи регіонального самоврядування (воєводські) для реалізації завдань у сфері регіональної політики опрацьовують стратегії регіонального розвитку, які визначають принципові напрямки розвитку регіону та специфікують

діяльність. У цій галузі органи самоврядування повинні мати повну самостійність у виборі завдань, які слід реалізувати для досягнення цілей, визначених стратегією, та у виборі способу використання існуючих потенціалів. Однак, зважаючи на розмір потреб, виявилось, що власні засоби органів самоврядування та засоби, передбачені воєводськими контрактами (контракти – це вид угоди органів регіонального самоврядування з урядом, в рамках яких уряд передає кошти на реалізацію визначених інвестиційних завдань), є недостатніми для реалізації багатьох планів, визначених стратегією.

Допоміжним джерелом фінансування, яке відіграє велику роль у розвитку регіонів, є **кошти з фондів Євросоюзу**. Передача компетенції зі сфери політики регіонального розвитку мала також сприяти кращому використанню коштів Євросоюзу (як передвступних фондів, так і коштів, доступних після вступу до цього об'єднання). Система використання цих фондів в Польщі є досить міцно централізована. На початковому етапі підготовки до абсорбції структурних фондів польськими регіонами планувалося, що частина коштів ЄС буде передана окремим воєводствам для реалізації встановлених ними стратегічних цілей. Однак, зважаючи на потребу у швидкій підготовці процедур, що обслуговують фонди Євросоюзу в Польщі, підтримка регіонів опирається на Центральну інтегровану оперативну програму регіонального розвитку (ZPORR). Ця програма визначає пріоритети розвитку та галузі, для яких можуть бути використані кошти з фондів ЄС. Органи самоврядування воєводств справді підготували Регіональні оперативні програми (RPO), однак змушені були збільшувати стратегічні пріоритети, визначені для ZPORR. Вони однакові для території цілої Польщі і якнайменше враховують специфіку окремих регіонів.

Сфера проектів, на які бенефіціанти (серед них органи самоврядування різного рівня) можуть отримати додаткове фінансування з коштів ZPORR, містить як інфраструктурні проекти (наприклад, розбудова інформаційної інфраструктури, будівництво доріг, каналізації та водопроводів, очищення стоків), так і проекти навчання чи проведення наукових досліджень. Частина з цих проектів реалізує цілі, встановлені для регіонального та місцевого розвитку. Використання фондів ЄС у більшості випадків не означає фінансування реалізації проекту повністю (на 100%) з цього джерела. Суб'єкт, який намагається отримати

мати підтримку, повинен, як правило, сам профінансувати від 25% до 50% вартості інвестицій. Решта покривається коштами з фондів ЄС. Як свідчить польський досвід, багато одиниць самоврядування у випадку дуже великих інвестиційних потреб мають проблеми з виділенням із своїх бюджетів достатніх засобів на те, щоб забезпечити власний вклад в інвестиції. Однак, попри вказані проблеми та труднощі, система втілення цих проектів постійно еволюціонує, а на польських вулицях дедалі частіше можна помітити позитивні результати використання коштів Євросоюзу у вигляді нових інвестицій.

Якуб Вторек

Україна та Інструмент Сусідства і Партнерства ЄС

Європейська інтеграція є поступовим процесом, який не має визначеного закінчення. З одного боку, ЄС постійно розширюється: зараз він нараховує 25 членів, а незабаром до нього приєднаються наступні держави. З іншого боку європейська інтеграція поглиблюється: держави-члени з плином часу делегують ЄС частину своїх повноважень, бо легше разом розв'язувати проблеми на союзному рівні, ніж кожній державі наодинці.

Важко передбачити, як виглядатиме ЄС у найближчі кільканадцять років. По-перше, не відомо, які держави вирішать приєднатися до нього, і чи ЄС буде готовий їх прийняти. По-друге, не відомо які компетенції держави-члени хотітимуть передати ЄС, і чи поглиблення інтеграції у щораз ширшому колі не буде надважким завданням.

Після останнього розширення ЄС Україна стала його безпосереднім сусідом. Наразі ЄС трактує Україну як державу сусіда, а не як кандидата у члени. Без сумніву, у зв'язку з фактом, що Україна ще не виконала умов вступу до ЄС. **Те, чи стане Україна членом ЄС, залежить головним чином від самої України.** Коли хтось вирішує вступити до клубу, то має прийняти обов'язкові для того клубу правила. Від самої України, отже, залежить чи хотітиме вона впроваджувати реформи, які приведуть її до членства. Очевидно, з іншого боку, щоб прийняти Україну, ЄС повинен зробити певні зусилля, у тому числі фінансові. Звідси виникає питання: **що ЄС запропонує Україні протягом найближчих років?**

Місце політики сусідства у рамках зовнішніх відносин ЄС

За декілька років наперед в ЄС точиться дискусія на тему виду зовнішньої політики у 2007-2013 роках. Європейська Комісія, яка має право законодавчої ініціативи запропонувала, щоб у 2007-2013 рр. поділити держави, з якими співпрацює ЄС на три групи:

- **держави-кандидати** (Туреччина, Хорватія) і потенційні кандидати (решта країн Західних Балкан),
- **держави-сусіди**, тобто ті, які межують з ЄС, або перебувають у близькому сусідстві, але не мають статусу кандидата, і у найближчій фінансовій перспективі (2007-2013 рр.) не матимуть шансів на отримання такого статусу,
- **інші держави світу**, передовсім держави, що розвиваються.

Україна перебуває у групі держав, що сприймаються як сусіди: разом з Білоруссю, Молдавією, Росією, Вірменією, Азербайджаном, Грузією, а також Сирією, Йорданією, Ліваном, Ізраїлем, Палестинською Автономією і країнами південного узбережжя Середземного моря від Єгипту до Марокко. Коли поглянути на це зібрання, то стає зрозуміло, що політика сусідства, що проводиться стосовно України повинна бути дуже гнучкою. ЄС має бути здатним до відповіді на різні виклики: від допомоги у побудові державних інституцій (наприклад в Палестинській автономії), боротьби з тероризмом, і до підтримки інституційних і господарських реформ.

Реалізація мети політики сусідства

Комісія повинна була знайти хоча б найменший спільний знаменник для таких розрізнених груп держав. З цього погляду головна ціль, поставлена щодо політики сусідства має загальний характер: **запобігання створення лінії поділу між ЄС і сусідами** шляхом посилення стабільності, безпеки і заможності держав-сусідів. Комісія вказує, що досягнення цієї цілі повинно відбутися завдяки розвитку економічної співпраці і поглибленого політичного співробітництва. Велике значення матиме також співпраця у

сфері культури (програми обміну) і безпеки (Європейська стратегія безпеки).

У який спосіб ЄС хоче досягнути цілі, поставленої політикою сусідства? Перший крок полягає в опрацюванні Стратегії європейської політики сусідства, що містить зібрання галузей, у яких ЄС хоче співпрацювати спільно з партнерами з близького зарубіжжя.

Галузі співпраці передбачені **Стратегією європейської політики сусідства**:

- політичні реформи і політичний діалог
- торговий обмін
- підготовка сусідів до участі у спільному європейському ринку
- енергетика, транспорт, охорона навколишнього середовища
- юстиція, внутрішні справи
- інформаційне суспільство, дослідницька діяльність і діяльність щодо розвитку
- суспільна політика, програми обміну people-to-people

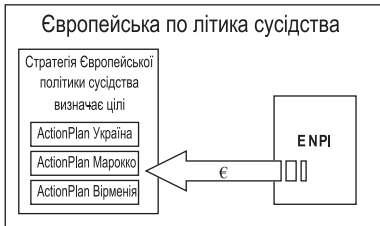
Вищеперераховані галузі складають каталог потенційних сфер для співпраці ЄС і країн-сусідів. Країни-сусіди вибирають із цього каталогу сфери, які вважають пріоритетними.

Другим кроком буде опрацювання окремо з кожною державою так званих Планів дій (*Action Plans*). План дій – це документ, що охоплює щонайменш трирічний часовий горизонт. Він містить визначений разом з державою-сусідом комплекс пріоритетів, реалізація яких наблизить цю державу до ЄС. Набір цих пріоритетів повинен бути реалізований у рамках галузей, окреслених Стратегією, а сам План дій має базуватися на Союзному договорі або на договорі про Партнерство і Співпрацю.¹

Плани дій для кожної з держав відрізнятимуться між собою, бо вони повинні відображати пріоритети, спільні для ЄС і держави-сусіда. Також вони відображатимуть стан стосунків між ЄС і даною державою-сусідом. Тому потрібно сподіватися, що Плани дій для України будуть іншими ніж наприклад для Білорусії, Палестинської Автономії (пріоритетним є створення державних інституцій) чи Йорданії (боротьба з тероризмом, створення інформаційного суспільства).

¹ Цілі політики сусідства реалізуються спільно з ЄС і державою-сусідом. Брак Угод між ЄС і державою-сусідом на практиці унеможливить реалізацію цілей цієї політики.

При складанні Плану дій ЄС звертатиме увагу на відданість держави-сусіда загальним вартостям, таких як: правовий уряд, повага прав людини, у тому числі прав меншин, розвиток добросусідських стосунків, принципів ринкової економіки і зрівноваженого розвитку. Участь ЄС у сусідських стосунках з даною державою залежатиме від того, наскільки держава-сусід дотримуватиметься загальних принципів.

Можна погодитися, що План дій є свого роду контрактом між державою-сусідом та ЄС. З одного боку держава-сусід бере на себе тягар проведення реформ і адаптаційної діяльності. З іншого боку ЄС пропонує державі-сусіду фінансову підтримку (із засобів спеціального інструменту, передбаченого для держав-сусідів, про цей інструмент можна прочитати далі), а також можливість участі в окремих програмах та ініціативах ЄС.

Тож неможливо уникнути ситуації, за якої відбудеться розрізнення групи сусідів. Одні будуть охоче співпрацювати з ЄС і проводитимуть реформи для наближення до європейської моделі держави і ринкової економіки. Інші ж не бачитимуть потреби у проведенні контроверсійних реформ. Отже Україна ухвалюватиме рішення про вибір подальшого шляху і темпу співпраці з ЄС.

Фінансування політики сусідства

Проводячи політику щодо третіх держав, ЄС використовує різні типи фінансових інструментів (наприклад TACIS, MEDA, CARDS). Ці інструменти, зазвичай, базуються на правових актах, які діють у той сам час, що й фінансова перспектива: це означає, що більшість існуючих інструментів вичерпаються одночасно з теперішньою перспективою у 2006 р.

Фінансова перспектива – це кількарічні рамки для європейських бюджетів. Перспектива базується на порозумінні між Європейською Комісією, Радою ЄС (вимагає згоди усіх країн-членів) і Європейським Парламентом.

У сучасній історії ЄС було узгоджено три перспективи на роки 1988-1992, 1993-1999 і 2000-2006.

Кожна з перспектив встановлювала максимальний рівень видатків на кожен рік її існування у декількох категоріях: аграрній політиці, політиці об'єднання, внутрішніх політиках ЄС, зовнішніх політиках (у тому числі у політиці сусідства) і адміністрації.

Робота над новою фінансовою перспективою на 2007 – 2013 роки практично завершена. У пропозиції перспективи Європейська комісія згрупувала зовнішні видатки ЄС у рамках четвертого (з шести) розділів під назвою „ЄС як глобальний партнер” і запропонувала, щоб у 2007 – 2013 роках він склав суму 95,4 млрд. євро.² Це означає, що приблизно 9 із 100 євро європейського бюджету буде скеровано поза межі ЄС.

Бюджет ЄС

Бюджет у відносному розумінні: у порівнянні з національними бюджетами держав-членів, спільний європейський бюджет є винятково малим. Його вартість складає приблизно 1% національного доходу брутт ЄС, тобто 2 – 2, 5% усіх суспільних видатків держав-членів

Бюджет в абсолютному розумінні: у 2006 році передбачається, що бюджет ЄС складе 112,5 млрд. євро.

Комісія пропонує, щоб у 2007 – 2013 роках середня річна вартість бюджету зросла на понад 30 млрд. євро по відношенню до 2006 року і складала близько 146 млрд. євро (операційні видатки). Така величина імовірно буде обмежена державами-членами приблизно на 20 млрд. євро. Головні позиції бюджету: аграрна політика (майже 40%), політика об'єднання (33%), видатки на дослідження і розвиток, транспортна мережа, освіта (12%), зовнішня політика (неповних 9%), адміністрація (понад 5%), внутрішні справи ЄС (1, 4%).

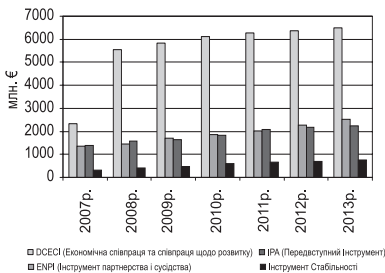
Поряд з фінансовими питаннями, істотним елементом дискусії над перспективою є визначений законом вид фінансових інструментів, які використовуватиме ЄС. Для кожної з трьох груп держав, з якими ЄС у майбутньому має співпрацювати (кандидати, сусіди, решта світу) Комісія пропонує створити особливий фінансовий інструмент:

- (a) Інструмент Підтримки перед приєднанням – IPA (*Instrument for Preaccession Assistance*) для держав-кандидатів і потенційних кандидатів,
- (b) Європейський Інструмент Партнерства і Сусідства – ENPI (*European Neighbourhood and Partnership Instrument*) для держав-сусідів,
- (c) Інструмент Співпраці щодо розвитку та економіки – DCECI (*Development Cooperation and Economic Cooperation Instrument*) для решти держав світу.

² У цінах з 2004 року.

Комісія хоче, щоб фонди, призначені для тих інструментів були поділені нерівномірно. Близько половини видатків четвертого розділу (47%, що складає 4,1% від усього бюджету) має бути призначено у рамках інструменту DCE-SI для допомоги країнам, що розвиваються. Дві наступні позиції – це допомога державам-сусідам і кандидатам (відповідно 16% розділу 4 і 1,4% бюджету). Істотне значення повинна також мати допомога, що призначається для конкретних географічних регіонів, але відповідає на несподівані виклики. Серед тих видатків, передбачених „на чорну годину” наведемо гуманітарну допомогу (вводиться в дію, наприклад, при стихійних лихах, голоді), а також Інструмент стабільності (вводиться в дію тоді, коли, наприклад потрібно допомогти відновити порядок у якійсь з держав).

Бюджет чотирьох нових інструментів зовнішньої політики ЄС, 2007-2013, пропозиція Єврокомісії

Раніше вже згадувалося, що країни, охоплені політикою сусідства є дуже різними, а стратегія цієї політики передбачає дуже широкий діапазон сфер співробітництва. З цього погляду, розпорядження про ENPI призначення фондів не закладається згори, а окреслює принципи, які повинні бути здійснені, щоб видати засоби. Гроші, накопичені в інструменті ENPI будуть видаватися у залежності від завдань, що реалізуються у рамках політики сусідства.³ **На яку частку фонду інструменту ENPI може розраховувати Україна?**

Те, скільки грошей дістанеться Україні у 2007 – 2013 роках, буде залежати від:

- остаточного порозуміння держав ЄС щодо бюджету на 2007 – 2013 роки (доки немає остаточного компромісу між державами-членами, невідомо, скільки у європейському бюджеті буде виділено грошей на зовнішню політику),
- використання попередніх засобів в Україні (чи гроші були витрачені дарма, чи ними розпорядилися як слід) на фоні інших держав-сусідів,
- цілей, які ЄС і Україна (а також ЄС і інші сусіди) поставили перед собою у Планах Дій на 2007 – 2013 роки.

На тепершньому етапі переговорів у справі фінансової перспективи на 2007 – 2013 роки ще не визначено ключа поділу видатків між державами чи географічними регіонами. Європейська Комісія, однак, вже заявила, що коли

³ З цього погляду впливає, що ENPI це - *policy driven instrument*, тобто інструмент, видатки якого керуються політикою, реалізацію якої він має підтримувати.

Рада ЄС і Парламент досягнуть порозуміння на рахунок NPF 2007-2013, їм буде представлено для погодження вступний план поділу засобів на зовнішню політику для регіонів чи держав на 2007 – 2013 роки (*MIF: Multi-annual indicative framework for external action instruments*).

Можна спробувати оцінити величину асигнувань для України на підставі дотеперішньої структури видатків ЄС. Європейська політика сусідства має два виміри: південний (басейн Середземного моря і Близький Схід) і східний (Україна, Білорусь, Молдова, південний Кавказ і Росія). У 2004 – 2006 роках південні сусіди ЄС мають у сумі отримувати у понад два рази більше грошей, ніж східні сусіди. Якщо така пропорція залишиться існувати у 2007 році, то на східних сусідів ЄС припаде від близько 400 млн. євро у 2007 році до 700 млн. євро у 2013 році. Якщо б втілити у життя останній компроміс у справі фінансової перспективи, запропонованої у червні 2005 року Люксембургом, то було б це відповідно на 16% менше. Самій Україні може припасти приблизно чверть цієї суми (хоч не відомо, як за ці засоби конкуруватимуть Росія, Молдова, Білорусь і республіки Південного Кавказу).

Таблиця 1 Потенційні засоби, які у 2007 – 2013 роках, можуть потрапити від ЄС до його східних сусідів, у тому числі до України, у млн. євро, ціни 2004

	Східні сусіди ЄС	Україна
Пропозиція Комісії	380-700	95-175
Правдоподібний компроміс	325-600	80-150

Джерело: оцінки UKIE DA

Принципи виділення грошей у рамках інструменту ENPI

Інструмент ENPI передбачає фінансування трьох видів програм:

- програми, що охоплюють державу/групу держав,
- тематичні програми,
- транскордонне співробітництво.

Перший вид програм діятиме, опираючись на описані вище Плани Дій, або на підставі співпраці ЄС з державою-сусідом (або ймовірно кількома державами-сусідами). Така програма стосуватиметься декількох сфер співпраці. У свою чергу, тематичні програми не відносяться до

держави чи групи держав, а натомість мають відповідати на конкретні глобальні виклики. Вони будуть реалізуватися у міжнародному розрізі, на підставі ініціативи ЄС.⁴

Особливою інноваційною ознакою є компонент, що стосується транскордонної співпраці. ENPI буде фінансувати “спільні програми”, що ведуть до зближення регіонів держав-членів, які межують, а також держав-партнерів. У цих програмах буде використано типовий для структурних фондів підхід, заснований на принципі багаторічного програмування, партнерства і співфінансування. Комісія передбачає запровадження трьох видів програм транскордонної співпраці:

- на кордонах земель (наприклад, українсько-польський чи українсько-словацький кордон),
- над морськими водами (наприклад, південна Іспанія і північне Марокко),
- у басейнах морів (Комісія планує продовжити діяльність програм: (1) у басейні Балтійського моря, (2) у басейні Середземного моря, а після вступу до ЄС Румунії і Болгарії запровадження нової (3) у басейні Чорного моря – ця остання програма охопила би регіони Одеси, Миколаєва, Херсона, Запоріжжя, Донецька, Криму, а також російські регіони, Грузію, регіони Болгарії і Румунії).

Чи політика сусідства повторить успіх політики розширення?

ЄС хоче мати у своєму оточенні стабільних партнерів, сусідство з якими не загрожуватиме засиллям криміналітету чи нелегальною міграцією у масових масштабах. Таким чином, ЄС повинен підтримувати своїх сусідів у їх модернізаційних зусиллях, які спричинюють підняття рівня заможності і запровадження стабільної демократії. Серед пропозиції, які на думку Комісії, ЄС повинен зробити своїм найближчим партнерам на найближчих десять років, названо політику сусідства. Ця політика має бути альтернативою членству. Тут з’являється питання, чи буде вона ефективною, і чи буде у стані замінити недостатність офіційної перспективи вступу до ЄС?

⁴ Як приклади тематичних програм можна подати: *Демократія і права людини, Продовольча безпека чи Громадянське суспільство і децентралізована співпраця.*

Можна стверджувати, що політика розширення є одним з найважливіших інструментів, яким володіє ЄС. До цього часу країни-кандидати були готовими вкласти багато зусиль у проведення змін, бачачи перед собою перспективу вступу до ЄС. У суспільствах Центральної Європи, у яких проходили реформи, існувало чимало побоювань, пов'язаних із наслідками реформ і ефектами зближення до самого ЄС (випуск землі іноземцями, засилля дешевої продукції зі Заходу). На щастя, ці побоювання не справдилися, а реформи зазвичай були плідними. Однак, не слушність реформ, а візія членства і пов'язаних з ним переваг (таких як свобода подорожі, можливість підняття науки і легальної роботи в інших державах ЄС, фінансові засоби політики об'єднання на розвиток регіонів) переважали над небажанням до часто болісних, але необхідних реформ. Суспільство погоджувалося на відмови, пов'язані із змінами, бо вірило у вартість самовідданості. Завдяки цьому у Європі збільшилася територія стабільних і передбачуваних держав, що проводять політику, яка опирається на демократичні принципи. **Чи в Україні буде дано суспільний дозвіл на проведення болісних реформ, якщо в ЄС не ведеться мова про прийняття України до складу членів?**

У світлі представлених вище фінансових даних можна стверджувати, що загальна амбітна мета, яку ЄС ставить щодо політики сусідства є неспівмірною до засобів, що пропонуються для її реалізації. Не виглядає, щоб інструмент ENPI був достатнім заохоченням для держави з такими європейськими прагненнями, як Україна.

З цього погляду, крім фінансової підтримки ЄС повинен створити перспективи принаймні часткової участі України в європейському проекті. Перспектива визнання за громадянами України можливості вільно подорожувати і легально працювати без обмежень в усьому ЄС, напевно була би для влади у Києві поважним козирем, що вказує на модернізацію. ЄС не повинен допустити помилки, яка полягає в обмеженні пропозицій для України щодо співпраці у рамках фінансового інструменту політики сусідства ENPI. Надання Україні статусу країни з ринковою економікою у цьому зв'язку слід вважати кроком у доброму напрямку.

Освітня політика Європейського Союзу

Опрацьовано серед іншого на основі матеріалів Європейської Комісії, а також інформації, розміщеної на Інтернет сторінках: Національної агенції програми SOCRATES (Фундація розвитку системи освіти), Національної агенції програми Leonardo da Vinci (Канцелярія координації навчання кадрів Фундації "Фонд співпраці"), Міністерства освіти та науки, УКЄІ

Розвиток вищих навчальних закладів – важлива мета освітньої політики ЄС. Незважаючи на те, що ця політика базується виключно на співробітництві держав-членів ЄС, оскільки освітня сфера була виключена з процесу гармонізації на рівні Співтовариства, а відповідальність за системи освіти та навчальні програми несуть окремі держави. **Внаслідок цього системи вищої освіти в країнах ЄС помітно відрізняються.** Це значною мірою склалося історично – вони формувалися в певних економічних, соціальних та культурних умовах.

У вищезгаданому співробітництві особлива увага приділяється участі у співробітництві вищих навчальних закладів з європейськими науковими колами.

Втручання Європейського Союзу у справи освіти зводиться де-факто до підтримки співробітництва держав, а здійснювані ним заходи – відповідно до положень Трактату – мають на меті:

- розвиток європейського виміру освіти
- поширення мов держав-членів
- підтримка обміну студентами і викладачами
- визнання вузами дипломів та періодів навчання
- розвиток співробітництва між освітніми центрами
- підтримка розвитку освіти протягом усього життя.

Освітні програми ЄС (характеристика деяких програм)

Інструментами європейської політики в галузі освіти є спільні проекти і програми, реалізація яких має служити створенню „Європи без кордонів і бар'єрів”. Вони мають сприяти м.ін.: підвищенню якості та ефективності навчання, гарантування визнання дипломів, обміну інформацією і т.п. Ці ініціативи надзвичайно важливі для вищих навчальних закладів, що стоять перед такими викликами: підвищення попиту на освіту університетського рівня, надання міжнародного характеру освіти і дослідженням, розвиток безперервного навчання та результативної та близької співпраці з економікою.

Socrates II

Socrates – це найбільш відома освітня програма ЄС. Ця програма сприяє формуванню „Європи знань”, перш за все шляхом підвищення якості та привабливості навчання на всіх рівнях, а також полегшенню співпраці та обміну у галузі освіти в широкому розумінні цього слова.

Крім підтримки міжнародного співробітництва установ, що займаються освітою в Європі, *Socrates* займається просуванням м.ін. (1) навчання протягом усього життя (безперервне навчання), (2) вивчення іноземних мов, (3) введення інновацій в навчання та (4) міжнародного обміну осіб, які беруть участь в процесах освіти і навчання.

Програма **Socrates** складається з таких компонентів:

- **Comenius** – має на меті підвищення рівня **шкільної освіти** та посилення її європейського виміру шляхом підтримки міжнародного співробітництва навчальних закладів та діяльність на користь підвищення кваліфікації безпосередньо задіяних у шкільній освіті кадрів, а також заохочення до вивчення іноземних мов й підвищення інтеркультурної свідомості (обмін учнями, співпраця вчителів).
- **Erasmus** – має на меті підвищення рівня освіти у **вищих навчальних закладах** і посилення його європейського виміру шляхом підтримки міжнародного співробітництва вузів, заохочення мобільності студентів і вузівських ви-

кладачів, а також підвищення прозорості та покращення ситуації у галузі визнання навчання й кваліфікацій з метою продовження навчання по всій Європі.

- **Grundtvig** – підтримує різного роду діяльність спрямовану на розвиток європейського виміру в **освіті дорослих та безперервному навчанні**. Цей компонент має на меті заохочення інновацій та забезпечення широкого доступу до різних форм освіти дорослих та підвищення рівня освіти шляхом європейської співпраці. Крім навчання, що відбувається в рамках системи формальної і неформальної освіти, *Grundtvig* містить також освіту, що має більш випадковий характер, наприклад, самостійне навчання, освіта шляхом участі в діяльності громадських організацій, або – попросту – процес самоосвіти, що становить елемент повсякденного життя.
- **Lingua** – компонент, що стосується **навчання і вивчення іноземних мов** – підтримує решту Заходів програми *SOCRATES* шляхом діяльності, що служить підтримці та розвитку мовної різноманітності в Європейському Союзі, підвищенню рівня навчання і вивчення іноземних мов та забезпеченню широкого доступу до різних форм, що дають можливість „вивчення іноземних мов протягом усього життя”, відповідно до індивідуальних потреб.
- **Minerva** – підтримує європейське співробітництво у галузі **відкритої освіти і навчання на відстані та використання в освіті інформаційно-комунікаційних технологій**. З цією метою фінансується: заходи з метою роз'яснення вчителям, людям, які вчать, людям, які приймають рішення та широким колам суспільства різних імплікацій, що несе із собою застосування методів відкритого навчання і навчання на відстані, а також інформаційно-комунікаційних технологій в освіті ; заходи з метою заповнення належного місця дидактичних аспектів у використанні інформаційно-комунікаційних технік, а також в процесах розробки продуктів й розвитку освітніх послуг з використанням мультимедійних засобів ; заходи спрямовані на розширення доступу до вдосконалених методів і наочного навчального приладдя, а також результатів і найкращої практики у цій галузі.
- **Спостереження та інновації в освітніх системах та політиках** – заходи, що спричиняються до підвищення

рівня та збільшення прозорості освітніх систем, а також підтримують впровадження освітніх інновацій в Європі шляхом обміну інформацією і досвідом, ідентифікації перевірених вирішень, аналізу систем і політик у цій галузі, а також дискусії і аналіз тих аспектів освітньої політики, які є предметом спільних зацікавлень. Ця акція охоплює підтримку сітки *Eurydice* і *Naric*, а також навчальні візити у рамках *Ariona*.

- **Спільні заходи** об'єднують програму *SOCRATES* з іншими програмами ЄС, м.ін. *Leonardo da Vinci* (професійне навчання/освіта) і *Молодь*.
- **Додаткові заходи** – акція підтримки різних ініціатив, що спричиняються до реалізації цілісної мети програми шляхом заохочувальних та інформаційних заходів, поширення результатів і навчання, а також інших заходів, що реалізуються неурядовими товариствами та установами.

Socrates - Erasmus

Erasmus – акція програми *Socrates* спрямована на сектор вищої освіти. Вузи, що беруть участь в програмі *Erasmus* мають можливість:

- **проведення обміну студентами** – надання своїм студентам можливості поїздок у партнерські вузи в країнах, що беруть участь у програмі *Socrates* та прийом на навчання студентів із тих вузів на період від 3 місяців до 1 академічного року;
- **проведення обміну вузівськими викладачами** – надання своїм викладацьким кадрам можливості виїзду в партнерські вузи країн, що беруть участь в програмі, та прийому вузівських викладачів з тих вищих навчальних закладів з метою проведення ними дидактичних занять;
- **запровадження системи пунктів ECTS**, що полегшує зарахування періоду навчання в іншому навчальному закладі;
- **розробки нових програм навчання з участю партнерських вузів** з країн Європи в рамках багатосторонніх проектів (типу *Curriculum development – CD*);

– **організації інтенсивних курсів** – цикл дидактичних занять, що розробляє і проводить міжнародна група вузівських викладачів для міжнародної групи студентів;

– **участі у тематичних мережах Erasmus** (широкомасштабних проектах співпраці, що реалізуються за участі партнерів з усіх країн-учасниць програми *Erasmus*).

У всій Європі програму використовують близько 120 000 студентів і 18 000 викладачів щороку. У 2004/2005 р. Хартію Вузу Erasmus отримали 2199 вузів Європи.

Інформація про програму: [//europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/socrates_en.html](http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/socrates_en.html)

Участь Польщі в програмі (статистичні дані)

	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
Кількість вузів, що беруть участь у програмі	98	98	120	151	187
Кількість викладачів, які виїжджають	678	800	884	947	бл. 2000*
Кількість студентів, які виїжджають	3691	4322	5419	6278	бл. 9000*
Середній розмір місячної стипендії (в євро)	264	208	170	148	
Кількість студентів, які приїжджають	614	750	1054	1459	

* передбачувана кількість виїздів
джерело: www.socrates.org.pl

Program Leonardo da Vinci II

Програма *Leonardo da Vinci* – це інструмент впровадження політики Європейського Співтовариства в галузі професійного навчання і освіти шляхом просування „Європи знань” та підтримки політики безперервного навчання. Вона створює можливості міжнародного співробітництва в галузі підвищення якості, збільшення новаторства, а також просування європейських стандартів у системах професійного навчання і освіти.

Головний принцип програми – заохочення заходів, що мають на меті підвищення якості систем професійного навчання і освіти та пристосування системи освіти до потреб ринку праці. Програма формує рамки міжнародного співробітництва у сфері підвищення якості, стимулювання новаторства та просування європейського виміру в системах професійного навчання і освіти.

В другому виданні програми *Leonardo da Vinci II* (2000-2006), що реалізується на сьогоднішній день, головна увага приділяється заохоченню нового, практичного підходу до політики професійного навчання і освіти. Цей підхід відображений у визначених цілях:

- (1) вдосконалення систем вступного професійного навчання і освіти на всіх рівнях, що дасть можливість пристосування та переключення відповідно до вимог ринку праці;
- (2) підвищення якості та доступності безперервного навчання і професійного навчання, що дає можливість здобуття вмінь та кваліфікації протягом всього життя;
- (3) заохочення та поширення впливу професійної освіти на інноваційні процеси, що посилюють розвиток конкуренції та формують підприємливість з метою збільшення шансів на працевлаштування.

В рамках програми реалізуються:

- **Проекти обмінів і стажувань**, що підтримують міжнародну мобільність осіб, які беруть участь у професійному навчанні. Вони концентруються перш за все на організації навчань, що служать професійному удосконаленню. Головний принцип проектів цього типу – поєднання теорії з практикою, й пов'язаного з цим укріплення зв'язку світу освіти із світом праці. Можна отримати додаткове фінансування стажувань для учнів профтехучилищ (стажування від 3 тижнів до 9 місяців), студентів (стажування від 3 тижнів до 12 місяців), молодих працівників та випускників (стажування від 2 до 12 місяців), а також додаткове фінансування обміну досвідом для вчителів і працівників системи професійної освіти, професійних радників, начальників відділів кадрів, організаторів навчань та вчителів і лекторів іноземних мов (стажування від 1 до 6 тижнів).
- **Пробні (пілотажні) проекти**, метою яких є підвищення якості професійного навчання і освіти та професійного консалтингу. Заохочується головним чином створення освітніх продуктів, що впроваджують інноваційні методи навчання з використанням сучасних технологій. Специфічною групою проектів є так звані тематичні акції, що порушують проблематику, яку особливо просуває Європейський Союз. Особлива підтримка передбачена для проектів, що мають на меті підвищення якості систем професійного навчання і освіти, протидію дискримінації, збільшення усвідомлення культурних відмінностей та проектів, що враховують необхідність навчання осіб та працівників, які переїжджають з однієї країни в іншу.

- **Мовні проекти**, метою яких є заохочення вивчення іноземних мов та знання культур європейських країн. Вони включають як розвиток методики навчання (в т.ч. інноваційні дидактичні проекти пристосовані до потреб різних галузей) і оцінку здобутків у отриманні мовної компетенції, так процеси вивчення мовних потреб. Підкреслюється значення проектів, що стосуються менш популярних європейських мов.
- Програма *Leonardo da Vinci* підтримує також **створення міжнародної мережі установ**, що становлять інфраструктуру поширення знань і досвіду на європейському рівні. Такі мережі повинні реалізовувати три завдання: 1) громадження знань у визначеній сфері професійного навчання на регіональному або галузевому рівні; 2) визначення тенденцій і вимог, а також збільшення вигод від реалізації ініціатив у сфері професійного навчання; 3) поширення результатів роботи міжнародної мережі установ з метою заохочення новаторства та міжнародного співробітництва. Промовуються проекти з участю установ, що мають різноманітний професійний досвід, наприклад, політичних керівників та керівників установ, які можуть забезпечити постійність даного партнерства.
- **Дослідження й аналізи**, що охоплюють формування та актуалізацію колекцій, дослідницьких розробок та аналізів, котрі стосуються проблем професійного навчання і освіти, а також проекти, на реалізацію яких можна отримати дотації в рамках програми *Leonardo da Vinci*. Суттєвими є різного роду проекти, що служать обміну інформацією у широкому розумінні цього слова. Їх результатом стануть розробки, що показуватимуть процеси змін, які відбуваються в національних системах професійного навчання і освіти.

Участь Польщі в реалізації програми (статистичні дані)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Проекти обмінів і стажувань (кількість контрактів)	69	73	97	117	230	217
Тематичні проекти (кількість проектів)	6	9	9	6	17	13

джерело: інформація надіслана Фондом Співробітництва (www.bkkk-cofund.org.pl)

Інформація про програму: [//europa.eu.int/comm/education/programmes/leonardo/leonardo_en.html](http://europa.eu.int/comm/education/programmes/leonardo/leonardo_en.html)

Суттєвим аспектом освітньої політики ЄС є те, що вищезгадане співробітництво держав не зводиться лише до території Співтовариства, а у щораз більшому масштабі включає у свою сферу також держави, які не є членами ЄС. Крім вищезгаданих програм, у які включені держави-кандидати на членство в ЄС (інколи допускається невідкладна підтримка суб'єктів з інших держав у рамках деяких акцій), реалізуються також програми за участю третіх країн. Серед таких програм слід назвати між іншим програми: *Jean Monnet*, *Tempus*, *Erasmus Mundus*.

Tempus III

Tempus – це програма Європейського Союзу, що підтримує транс'європейське співробітництво у галузі вузівської освіти. В рамках програми призначаються гранти на розвиток та реструктуризацію вищих навчальних закладів в партнерських країнах.

Головні інструменти співробітництва такі:

- a. Проекти міжвузівського співробітництва – проекти середнього терміну, відповідно до підходу bottom-up підтримують реформи на інституціональному рівні
- b. Структурні та додаткові заходи – короткотермінові проекти відповідно до підходу top-down, що підтримують головні реформи на рівні країни
- v. Індивідуальні стипендії – гарантують вузівським викладачам та працівникам адміністрації системи вузівської освіти можливість закордонних поїздок на визначений час.

Програма Tempus фінансується в рамках регіональних програм співробітництва: CARDS (Західні Балкани), MEDA (країни Середземномор'я), TACIS (Східна Європа, Кавказ та Середня Азія).

Інформація про програму: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/tempus/index_en.html

Erasmus Mundus

Загальна мета програми *Erasmus Mundus* – підвищення якості європейської вузівської освіти шляхом ширшого співробітництва з третіми країнами та підтримка, таким

чином, розвитку людських ресурсів та заохочення діалогу й поглиблення порозуміння між народами та культурами.

В рамках програми реалізуються такі акції:

Акція 1 – Європейська підготовка магістрів Erasmus Mundus. Акція адресована до всіх типів вищих навчальних закладів в країнах-учасницях, які мають право на організацію підготовки магістрів.

Акція 2 – Стипендії для студентів та вузівських викладачів з третіх країн*). Акція адресована до студентів та вузівських викладачів – громадян третіх країн, які хочуть пройти навчання або провести наукові дослідження в Європі.

Акція 3 – Партнерські Проекти. Акція адресована до консорціумів, які ведуть європейську підготовку магістрів *Erasmus Mundus* та до вищих навчальних закладів третіх країн. Головна мета проектів у рамках цієї акції – посилення співробітництва між консорціумом, що реалізує підготовку та вузом/вузами третіх країн м.ін. шляхом виїздів європейських студентів та викладачів на стипендії або проведення досліджень в партнерському вузі в третій країні.

Акція 4 – заходи з метою збільшення привабливості європейської вузівської освіти. Акція адресована до всіх установ, що діють у галузі вузівської освіти як у країнах-учасницях, так і в третіх країнах.

Інформація про програму: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/mundus/index_en.html

Програма Jean Monnet

Мета програми – просування та поширення знань на тему європейської інтеграції. Програма постанала з ініціативи Європейської Комісії. Діє з 1990 року.

Програма охоплює такі заходи:

- Конференції Jean Monneta (*Jean Monnet conferences*), організовані Європейською Комісією у Брюсселі; стосуються актуальних пріоритетів у галузі європейської інтеграції;

- Підтримка освітніх заходів в університетах (*support for teaching activities at universities*) шляхом створення кафедр Jean Monneta, кафедр Jean Monneta ad personam, європейських модулів та Центрив вдосконалення Jean Monneta;
- Підтримка наукових досліджень (*support for research activities*) у формі транснаціональних дослідницьких груп Jean Monneta та *academic reflection activities*, організованих університетами та дослідницькими центрами;
- Стипендії для молодих науковців (*grants for young researchers*);
- Підтримка товариств та сітки викладачів, які спеціалізуються у сфері європейської інтеграції (*support for national associations and networks of lecturers*);
- Підтримка установ, що займаються тематикою європейської інтеграції (наприклад, College of Europe, European University Institute, European Institute of Public Administration, Academy of European Law).

Польща включилася в реалізацію програми Jean Monnet з 1993 р., через три роки після початку її реалізації.

Інформація про програму: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/ajm/index_en.html

Нова генерація освітніх програм після 2006 року (обговорення пропозицій Європейської Комісії)

Інтегрована програма в галузі навчання протягом всього життя

9 березня Європейська Комісія прийняла комюніке „Нова генерація програм співтовариства у галузі освіти і навчання після 2006 року”, в якому оголосила пропозицію – в рамках пакету законодавчих пропозицій для NPF – проекту рішення щодо створення інтегрованої програми безперервної освіти, що охоплюватиме найважливіші програми, які реалізуються нині в галузі освіти і навчання. Цей проект – є предметом даного опрацювання – був представлений Комісією 14 липня 2004 року.

Пропозиція створення інтегрованої програми безперервної освіти була розроблена на підставі досвіду реалізації у 2002-2004 роках програм Socrates, Leonardo da Vinci, eLearning, ініціативи Europass та інших заходів, здійснюваних у галузі освіти й фінансованих із фондів Співтовариства. Крім вищезгаданих, до інтегрованої програми з 2009 року повинна бути включена (після завершення першого видання) програма Erasmus Mundus.

Відповідно до пропозицій Європейської Комісії, нова інтегрована програма повинна включати чотири компоненти – секторні програми: **Comenius** (шкільна освіта), **Erasmus** (всі форми навчання на рівні вузівської освіти), **Grundtvig** (навчання дорослих) та **Leonardo da Vinci** (інші аспекти професійного навчання та освіти). Крім вищезгаданих секторних програм, інтегрована програма повинен також охоплювати дві горизонтальні програми: (1) **Transversal programme**, що стосується охоплених оглядовим чином питань, що мають домінуюче значення з точки зору політики ЄС у сфері безперервної освіти й, окрім того, деяких заходів (вивчення іноземних мов, розвиток сучасних форм навчання з використанням технологій ICT), які не були комплексно охоплені в секторних програмах. (2) **Jean Monnet Programme**, що служить підтримці освітньої і дослідницької діяльності у галузі вивчення європейської інтеграції та підтримки європейських установ і товариств, що займаються освітньою і навчальною діяльністю.

Інтегральний підхід повинен забезпечити, з одного боку – продовження (звідси структура, що базується на головних типах навчання і освіти, прийнятих у всіх державах-членах ЄС та збереження встановленої термінології), а з другого – підвищення компактності і симетрії між усіма компонентами, створюючи можливості для більш ефективної підтримки ширшої, (установленої гнучким чином) сфери заходів. Всі компоненти інтегрованої програми охоплюватимуть спільні заходи, а за їх реалізацією наглядатиме один спільний комітет (*a single programme committee*).

Порівнюючи концепцію інтегрованої програми з принципами освітніх програм, що реалізуються сьогодні, варто звернути увагу на:

- збільшення бюджету програми (крім трикратного зростання до 13 620 мільйонів євро – додаткові засоби повинні бути призначені у значній мірі на мобільність студен-

тів, викладачів та інших осіб, що беруть участь у процесі навчання¹)

- підвищення ефективності діяльності (кількісне визначення цілей²)
- спрощення програми
- більша децентралізація програми.

Як підкреслює Комісія, інтегрована програма має бути також важливим фактором на шляху до досягнення мети, визначеної під час самміту у Лісабоні – перетворення ЄС до 2010 року в найбільш конкурентноздатну, базовану на знаннях економіку світу.

Інформація про проект: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/newprog/index_en.html

Tempus Plus

Крім обговореної вище пропозиції створення інтегрованої програми нової генерації, спрямованої перш за все на громадян держав-членів ЄС, Комісія ініціювала запровадження нового, розширеного видання програми Tempus – Tempus Plus. Програма охоплювала б співробітництво між країнами-членами ЄС, країнами-сусідами ЄС та державами, що вже брали участь у програмі Tempus в таких галузях, як: вузівська освіта, середня освіта, навчання дорослих та професійне навчання. Відповідно до концепції Комісії, метою є досягнення до 2013 року мобільності на рівні 100 тисяч осіб.

Підготовлено м.ін. на підставі документів та інформації, що розміщені та інтернет-сайті фонду Розвитку системи освіти, фонду Співробітництва, EURODESK Польща, Європейської Комісії.

¹ Відповідно до пропозицій Комісії передбачається розподіл видатків (шляхом визначення мінімальних дотацій) на окремі компоненти в таких пропорціях:

Somenius – **10%** (85% бюджету програми Somenius мають бути призначені на мобільності) [дотація – 12%]

Erasmus – **40%** (не менше 85% бюджету програми Erasmus має бути призначено на підтримку мобільності) [алокація – 43%]

Leonardo da Vinci – **25%** (не менше 75% бюджету програми Leonardo da Vinci має бути призначено на підтримку мобільності) [алокація – 27%]

Grundtvig – **3%** (не менше 60% бюджету програми Grundtvig має бути призначено на підтримку мобільності)

² – участь у програмі Somenius щонайменше 1 із 20 учнів;

– збільшення – до 2011 року – до 3 мільйонів кількості студентів, які беруть участь в програмі Erasmus (починаючи від моменту установаження програми);

– досягнення – до 2013 року – кількості стажувань, що відбуватимуться в рамках програми Leonardo da Vinci на рівні 150 тисяч в рік ;

– збільшення – до 2013 року – кількості дорослих осіб-бенефіціантів програми Grundtvig у сфері навчання/мобільності до рівня 25 тисяч в рік.

Навчальні програми ЄС для науковців

Індивідуальні стипендії для науковців (Marie Curie Individual-driven actions)

Головні принципи:

Установою, що прийматиме може бути будь-яка організація (наприклад, вуз, науково-дослідний інститут, підприємство), що займається науковими дослідженнями. Під час вибору установи немає значення, чи ця організація брала або бере участь у європейських дослідницьких програмах.

Стипендіатами можуть бути науковці із щонайменше 4-річним досвідом дослідницької роботи, після отримання звання магістра, або ті, що мають звання кандидата наук.

Галузь і тема проекту – визначаються індивідуально науковцем. Приймається будь-яка сфера дослідження, при умові, що вона має значення для усього Співтовариства та відповідає загальним цілям Європейського Союзу.

Контракт завжди підписується між Європейською Комісією та установою, що приймає, на рахунок якої перераховується вся призначена сума. Установа зобов'язана підписати із стипендіатом угоду, відповідно до діючих в даній країні правових норм, та виплатити йому належну винагороду, покрити витрати на дослідження і т.п.

В рамках програми реалізуються такі акції:

- 1. Європейські стипендії (*Marie Curie Intra-European Fellowships*)**
- 2. Виїзні стипендії (*Marie Curie Outgoing International Fellowships*)**
- 3. Приїзні стипендії (*Marie Curie Incoming International Fellowships*)**

Просування і визнання досконалості (Excellence promotion and recognition)

В рамках цієї програми признаються гранти, що мають служити просуванню та нагородженню європейських дослідницьких груп, зокрема тих, що працюють у нових або в таких, які тільки зароджуються, сферах досліджень, а також презентації особистих досягнень європейських вчених з метою підтримки їх подальшого розвитку та міжнародного визнання.

В рамках програми реалізуються такі акції:

1. Гранти Марі Кюрі для найкращих (*Marie Curie Excellence Grants*)

2. Кафедри Марі Кюрі (*Marie Curie Chairs*)

Інформація про програму: http://europa.eu.int/comm/research/fp6/mariecurieactions/action/action_en.html

Інші напрямки, що можуть знадобитися:

EURYDICE - мережа Eurydice діє на принципах постійної співпраці між національними бюро, створеними міністерствами освіти в 30 країнах, та центральним Європейським бюро у Брюсселі, створеним Європейською Комісією.

Eurydice відіграє принципову роль у контексті зростаючих сподівань стосовно освіти та у світлі суспільного діалогу, що відбувається в усій Європі й стосується цілей, які освітні системи визначили собі до 2010 року. Робота Eurydice полягає в ґрунтовному аналізі систем освіти, зокрема у вивченні цілей та засобів функціонування розмаїтих установ, що діють у сфері освіти, в т.ч. навчальних закладів всіх рівнів освіти.

Характеристика окремих систем доступна в Eurybase – базі даних, що містить „досьє” окремих країн. Цілісна структура цих розробок має на меті полегшення порівнянь.

www.eurydice.org

EURES – Європейський Портал Професійної Мобільності. На Порталі міститься інформація про оферти праці та можливість навчання в Європі.

www.europa.eu.int/eures

CORDIS – Інформаційний сервіс досліджень і розвитку Співтовариства, на якому польською мовою представлено інформацію на тему наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій.

CORDIS – Інформація (Wiadomości)

CORDIS – Міні-путівник (Mini-przewodnik)

CORDIS – Сервіс присвячений державам-членам ЄС (Serwis poświęcony Państwom Członkowskim)

www.cordis.lu

PLOTEUS – портал про можливості отримання освіти в Європі. PLOTEUS має на меті допомогти студентам, особам, які шукають роботу, працівникам, батькам, професійним консультантам та вчителям знайти інформацію на тему можливості здобуття освіти в Європі.

www.europa.eu.int/ploteus

Find a **POSTDOC.com** – портал, на якому науковці, що найменше із званням кандидата наук, можуть знайти для себе цікаву пропозицію праці, а також розмістити оголошення про пошук науково-дослідної роботи. Адекватні можливості підготовлено для докторантів – на порталі Find a PHD.com, а також для студентів, що хочуть отримати звання магістра, – на порталі Find a MASTERS.com.

www.findapostdoc.com

THE MARIE CURIE FELLOWSHIP ASSOCIATION – Товариство Стипендіатів Марі Кюрі. Створене в 1996 році об'єднує науковців і дослідників, які отримали стипендію Марі Кюрі або з інших наукових грантів в межах Європейського Союзу.

www.mariecurie.org

ACADEMIA EUROPAEA - Європейське неурядове товариство, що було створене у 1988 році й функціонує як Академія, Членами товариства є науковці й дослідники різних галузей, активно задіяні в просування науки, освіти і досліджень. Ця мета реалізовується шляхом організації творчих майстерень, конференцій та зустрічей експертів, видання публікацій та відзвівів.

www.acadeuro.org

EUROPEAN SCIENCE FOUNDATION – Європейське товариство національних установ, що відповідають за підтримку наукових досліджень. Займається просуванням високоякісної науки на європейському рівні. Діє як ката-

лізатор розвитку науки шляхом асоціювання відомих науковців та установ, що фінансують дослідження з метою дискусії, планування та впровадження в життя загальноєвропейських наукових ініціатив.

www.esf.org

EURODOC – Товариство молодих науковців в Європі. Мета організації: гарантування офіційних рамок для співробітництва молодих науковців у Європі, представлення європейських аспірантів і молодих дослідників перед адміністративними і політичними установами, виконання ролі дискусійної платформи, пропозиція вирішень, що мають на меті покращення статусу аспірантів та молодих науковців.

www.eurodoc.org

FEAST - Forum for European-Australian Science and Technology Cooperation – Портал європейсько-австралійського Форуму наукового та технологічного співробітництва, в рамках якого представлені можливості фінансування науки й досліджень в Австралії. Мета FEAST – допомога окремим особам і установам в започаткуванні європейсько-австралійського співробітництва у галузі досліджень і технічного розвитку, під яким розуміється головним чином співробітництво Австралія-Європейський Союз.

www.feastonline.org

Участь у навчальних програмах на прикладі досвіду польських студентів та викладачів

Політика ЄС у сфері вищої освіти

Освітня політика ЄС не була охоплена процесом гармонізації на рівні Спільноти та залишається компетенцією окремих країн-членів, які несуть відповідальність за систему освіти та навчальні програми. У зв'язку з цим діяльність, що проводиться у галузі освіти на рівні ЄС в основному полягає у підтримці Євросоюзом співпраці між країнами. Діяльність, що ведеться ЄС має на меті:

- Розвиток європейського виміру освіти;
- Поширення мов держав-членів;
- Пропаганду обміну студентів та викладачів;
- Визнання у навчальних закладах дипломів та періодів навчання;
- Розвиток співпраці між навчальними центрами;
- Пропаганду розвитку навчання протягом цілого життя.

В освітній політиці ЄС основний акцент робиться на участь у співпраці вищих навчальних закладів та європейського наукового середовища. Розвиток вищої освіти та гарантія високоякісної освіти вважаються найважливішими цілями цієї політики.

Освітні програми ЄС – загальні зауваження

Інструментами європейської політики у сфері освіти є спільні проекти та програми, реалізація яких має служити створенню „Європи без кордонів та перешкод”. Вони мають сприяти підвищенню якості та ефективності навчан-

ня, гарантувати визнання дипломів, гарантувати обмін інформацією і т.д. Ці ініціативи є особливо вагомими для навчальних закладів, які стоять перед такими викликами як збільшені потреби у навчанні на університетському рівні, проведення досліджень та здобуття освіти на міжнародному рівні, розвиток навчання протягом цілого життя та ефективної і близької співпраці з економікою.

До найважливіших серед реалізованих освітніх програм ЄС належать програми: *Socrates*, *Leonardo da Vinci*, *Erasmus Mundus*, *Tempus*, *e-Learning*.

Найпопулярнішою освітньою програмою протягом багатьох років залишається програма *Socrates*, основною метою якої є розвиток співпраці та підтримка мобільності у галузі освіти, особливо шляхом пропаганди обміну студентів та викладачів у рамках компоненту *Erasmus*. Він дає можливість студентам пройти період навчання – від 3 місяців до року – у навчальному закладі в одній з держав-учасниць програми. Цей період становить інтегральну частину програми навчання у материнському навчальному закладі, а стипендія покриває частину витрат. Що стосується викладачів, то метою виїздів є проведення дидактичних занять у партнерських навчальних закладах. Про “успіх” програми може свідчити кількість осіб, зацікавлених виїздами та зростаюча щороку кількість навчальних закладів, що беруть у ній участь.

Мобільність у рамках освітніх програм – сучасний стан та прогнози на 2007–2013 роки

Поступове надання міжнародного статусу освітнім системам є одним з елементів, що сприяють побудові єдиного ринку, зокрема у контексті свободи руху осіб. Мобільні учні, курсанти, студенти та викладачі є без сумніву краще підготовленими до функціонування на європейському ринку праці. Враховуючи це, європейська співпраця у галузі освіти та навчання зосереджується в основному навколо стипендіальних програм, як наприклад *Erasmus* (який є компонентом програми *Socrates*) чи *Leonardo da Vinci*.

Про значення програми *Erasmus* для пропаганди навчання за кордоном свідчить відношення кількості студентів, що виїжджають у рамках цієї програми до загальної кіль-

кості студентів, які виїжджають на навчання за кордон – протягом 2000/2001 років студенти *Erasmus*'а становили приблизно $\frac{1}{4}$ всіх студентів, що навчаються за кордоном та походять з країн, які беруть участь у програмі *Erasmus*.¹ Якщо йдеться про пропорцію кількості студентів та викладачів, що беруть участь у програмі до загальної кількості тих, що навчаються та науково-дидактичних працівників, то вони відповідно становлять – 0,9% і 1,6%. Нижче представлено більш детальну інформацію щодо обраних аспектів реалізації програми *Erasmus*.

Мобільність у рамках програми *Erasmus*

Кількість виїздів студентів

Кількість студентів та викладачів, що виїжджають за кордон у рамках програми *Erasmus* постійно зростає як у старих, так і у нових державах-членах. Протягом навчального року 2003/2004 загальна кількість *Erasmus*'а становила 135 578 осіб, з них 116 679 осіб, що походять з ЄС-15 + ЕОГ (Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну), а 18 899 студентів з нових держав-членів та держав-кандидатів (Румунія і Болгарія).

Загальна кількість студентів, які у рамках програми пройшли курс навчання за кордоном зросла у 2003/2004 році у порівнянні з 2002/2003 роком приблизно на 10%. Це зростання було набагато більше у випадку нових країн-членів та країн-кандидатів (15,6%), ніж у випадку держав ЄС – 15 і ЕОГ (8,4%). Подібна тенденція спостерігалася рік перед цим – загальна кількість студентів *Erasmus*'а зосла приблизно на 7,4% при чому помічено наближене відношення величини зростання між ЄС-10 + держави-кандидати та ЄС-15 + ЕОГ – відповідно – 20% і 5,2%. Слід однак зазначити, що середня кількість студентів, які виїжджають за кордон у рамках програми *Erasmus* з ЄС-10 + держави-кандидати є приблизно у шість раз нижчою від кількості студентів з ЄС-15 + ЕОГ (власні переваги на основі даних 2003-2004 років).

Враховуючи відсоток студентів *Erasmus*'а по відношенні до загальної кількості студентів, у випадку ЄС-10 (0,6%) є приблизно у два рази нижчий, ніж в ЄС- 15 + ЕОГ (1,1%).²

¹ Якщо візьмемо до уваги виїзди на навчання за кордон **виключно до держав-учасниць програми** *Erasmus* стипендіати *Erasmus*'а становлять приблизно $\frac{1}{3}$ загальної кількості студентів, що виїжджають на навчання за кордон.

² На основі інформації, поданої у рапорті: *Erasmus* у Польщі протягом навчального року 2002/2003. Виїзди студентів та викладачів.

Кількість студентів які приймаються та висилаються окремими країнами та географічний переріз виїздів

Поряд з кількістю учасників, іншими важливими аспектами участі у програмі *Erasmus* (представленими статистичними даними) є (1) порівняння кількості студентів, що приймається та висилається на навчання окремими країнами, та (2) передумови щодо вибору цільової держави.

Студенти *Erasmus'a* приймаються усіма країнами-учасницями програми. У випадку більшості країн видно значну диспропорцію між кількістю студентів, що виїжджають та приїжджають на навчання. Серед 30 (ЄС-25 + ЕОГ + Румунія та Болгарія) протягом 2003/2004 найбільша кількість осіб виїхала з Франції, Німеччини, Іспанії та Італії. Якщо йдеться про нові держави-члени, усі вони (за винятком Мальти) більше студентів висилають, ніж приймають.³ Найбільшу різницю між кількістю осіб висланих та прийнятих зафіксовано (1) плюсова – Польща, Італія і Німеччина; (2) від'ємна – Великобританія, Іспанія та Швеція. Лише декілька держав не має проблем зі згаданою диспропорцією. Це: Ісландія, Бельгія, Франція та Австрія.

Студенти *Erasmus'a* найчастіше виїжджають до Іспанії, Франції та Німеччини. Великобританія з цієї точки зору займає лише четверте місце. Якщо йдеться про студентів лише з нових країн-членів, країною, яку вони найчастіше обирають .є Німеччина.

Тривалість періоду навчання за кордоном (в рамках *Erasmus'a*)

Середня тривалість навчання за кордоном становить 6-7 місяців. Ця величина не змінюється від 1994/95 років. Слід звернути увагу на диспропорцію, яка існує у цій сфері між державами ЄС-15 і ЕОГ та новими державами-членами – у першій групі держав середня тривалість навчання за кордоном становить у середньому 7 місяців, у другій – 5 місяців. Така різниця, негативна для нових держав-членів, переважним чином з гіршої економічної

³ Варто зазначити, що зростає відсоток студентів, які приїжджають до цих держав.

ситуації, у якій вони перебувають. Досить вагомим є також той факт, що протягом останніх років знизився розмір середнього гранту, зокрема, якщо це стосується студентів з нових держав.⁴

Кількість викладачів – бенефіціантів програми *Erasmus*

Кількість викладачів, що виїжджають за кордон у рамках програми *Erasmus* успішно зростає протягом останніх 6 років – 7 800 у 1997/98, приблизно 18 500 у 2003/2004. Зостання кількості виїздів у цьому випадку є значно більш динамічне, ніж у випадку мобільності студентів. У старих державах-членах зростання становило протягом останнього року 8%, натомість у нових державах-членах та державах-кандидатах – 13%. Реальне зростання кількості викладачів, що виїжджають за кордон у рамках *Erasmus*'а відбулося майже в усіх державах – лише Великобританія, Італія, Ірландія та Ліхтенштейн зафіксували відсутність зростання або незначний спад у цій сфері. Найвища динаміка зростання протягом 2003/2004 років зафіксована у Люксембурзі, Латвії, Ісландії, Кіпрі та Болгарії. Варто додати, що мобільність викладачів не є настільки диспропорційною, якщо йдеться про кількість виїздів та приїздів, як це є у випадку студентів. Велику перевагу у кількості осіб, яких приймають на навчання можна спостерігати у таких державах: Італія, Греція, Португалія, Фінляндія та Франція. Зворотна тенденція спостерігається у Чехії, Іспанії, Польщі та Литві.

Мобільність у рамках програми *Leonardo da Vinci*

У рамках програми *Leonardo da Vinci* щороку виїжджає приблизно 35 тис. осіб. Приблизно 50% загальної кількості осіб, що виїжджають у рамках цієї програми становлять особи, що проходять професійне навчання/підготовку (*initial training*), натомість приблизно 20% – студенти. Досить цікавим є той факт, що серед першої групи 80% – це особи, що мають менше 21 року.

⁴ Ця інформація взята з доповіді Національного Агентства програми *Socrates* під назвою „*Erasmus* в Польщі протягом 2002/2003 навчального року” її автори не пояснюють чому зниження розміру гранту стосується зокрема студентів з нових держав-членів.

Як видно з даних, що стосуються 2000-2003 років та містяться у доповіді на тему втілення другої фази програми *Leonardo da Vinci*, протягом цього періоду на реалізацію проектів обміну та стажування виділено 302,6 млн. євро – у тому числі – 252,7 млн. євро для ЄС-15 та 31,6 млн. євро для нових країн-членів. Протягом зазначеного періоду реалізовано приблизно 7000 стажувань, у яких взяло участь приблизно 143 тис. осіб (які проходять професійне навчання/підготовку, студентів, молодих працівників та випускників вищих навчальних закладів), а також 2 300 проектів з обміну, у яких взяли участь 22 тис. осіб (спеціалістів у справах людських ресурсів та спеціалістів у справах планування та управління програмами професійної підготовки – зокрема осіб, що проводять курси та спеціалістів, що займаються професійними консультаціями).

13,3% бенефіціантів проектів обміну/стажування походили з сектора малих і середніх підприємств(МСП), і лише 30% учасників проходили там стажування/обмін. Останні з вище вказаних умов є *de facto* наближені до 50%, оскільки у багатьох випадках як установу, яка приймає гостей, вказувався Інститут Професійного Навчання – такі організації на практиці функціонують як посередники, які організують обмін/стажування в інших організаціях, в основному у МСП.

Планове зростання мобільності протягом 2007-2013 років

Єврокомісія підготувала пропозицію програми нової генерації для освітнього сектора на 2007-2013 роки⁵. Це буде рамкова програма, яка включатиме у себе як загальну освіту, так і професійну. Будуть у ній також вказані програми *Socrates* та *Leonardo da Vinci*.

Запропонований ЄК бюджет інтегрованої програми має складати понад 13 млрд. євро, що означає суттєве зростання витрат на навчання. Воно повинне сприяти зростанню мобільності. Проект ухвали щодо створення інтегрованої програми дій у сфері постійного навчання є відповіддю на зростаюче зацікавлення участю у навчальних програмах. Плановане зростання витрат на підтримку мобільності може посприяти зменшенню сталої різниці між попитом та пропозицією.

⁵ *Proposal for a decision establishing an integrated action programme in the field of lifelong learning, [COM(2004) 474]*.

Таблиця: Зростання мобільності (на рік) у рамках інтегрованої програми (реальне до 2002 р. та прогнозоване до 2013 р.).

	1983	1987	1995	2002	2006	2007	2011	2013	Разом
Студенти <i>Erasmus'a</i>		3 244	84 642	123 957	165 000 [170 000]	213 000	310 000	390 000	3 750 000
Стажисти <i>Leonardo da Vinci</i>		2 500	21 000	42 500	65 000 [50 000]	67 000	115 000	150 000	1 250 000
Всього	1 000	5 744	105 642	166 457	220 000	280 000	425 000	540 000	5 000 000

Джерело: New generation of education and culture, MEMO/04/183, Brussels, 15 July 2004.

Досвід Польщі щодо участі в освітніх програмах

Статистичні дані, що стосуються участі Польщі у програмі

Обговорені вище освітні програми спільноти *Socrates* і *Leonardo da Vinci* є найважливішими інструментами, які дають можливість польським студентам та викладачам виїхати на навчання за кордон. Польща з точки зору кількості виїздів студентів у рамках програми *Erasmus* досить добре виглядає на фоні середньої ЄС-15 + EOG – у 2003/2004 році згадана середня кількість становила 6482 особи, а з Польщі виїхало 6278 осіб. Менш привабливо ми виглядаємо у порівнянні з державами, які порівнювались з точки зору кількості та популярності студентів, як наприклад Італія та Іспанія – у 2003 – 2004 кількість осіб, які виїхали з цих держав у рамках програми *Erasmus* становила відповідно 16 829 і 20 034.

Враховуючи принципи поділу засобів, які застосовувались до 2004 р., (негативні у порівнянні з принципами поділами для держав ЄС – 15) та обмежені можливості додаткового фінансування виїздів польських студентів з бюджету держави (на відміну від практики, що застосовується як у ЄС-15, так і у більшості тогочасних держав-кандидатів), результат Польщі є добрим знаком на майбутнє. Додаткове фінансування виїздів студентів з власних коштів навчального закладу та інших джерел фінансування складало у 2003/2004 19,2% суми, використаної на гранти для студентів з бюджету програми *Erasmus*.

Розмір середньої стипендії був у випадку Польщі дещо вищий від середньої європейської – середній грант у Польщі становив у 2003/2004 роках – 148 євро на місяць, у Європі – 125 євро на місяць. Середня тривалість перебування на стипендії протягом 2003/2004 років становила приблизно 6 місяців

Таблиця: статистичні дані, що стосуються участі Польщі у програмі.

	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
Кількість навчальних закладів, що беруть участь у програмі	98	98	120	151	187
Кількість викладачів, що виїжджають	678	800	884	947	ok. 2000*
Кількість студентів, що виїжджає	3691	4322	5419	6278	ok. 9000*
Середня стипендія (на місяць у євро)	264	208	170	148	
Кількість студентів, що приїжджають	614	750	1054	1459	

*передбачувана кількість виїздів

Джерело: www.Socrates.org.pl

У 2004 році зросла кількість польських студентів та викладачів, що брали участь у програмах стипендіального обміну, у зв'язку зі збільшенням Європейською Комісією бюджету, виділеного на Польщу для реалізації так званих децентралізованих дій (у сумі приблизно 10 млн. євро на програми *Socrates* і *Leonardo da Vinci*). Додаткові кошти, призначені на програму *Socrates* перш за все заповнили бюджет *Erasmus'a* – у 2004 р. на виїзди студентів призначалося приблизно у 2,5 рази більше, ніж у 2003 році (відповідно: 13,5 млн. євро та 5,2 млн. євро), подібне зростання відбулося по відношенні до виїзду викладачів – 1,0 млн. євро у 2004 р. та 0,4 млн. євро у 2003 р.

Вибрані прибутки та витрати, пов'язані з участю у програмі

Беручи участь у програмах стипендіального обміну, навчальні заклади виділяють функціонування процедур, які мають гарантувати зарахування періоду навчання, проведеного за межами рідного навчального закладу, перевіряють функціонування системи ECTS⁶, а також дають можливість провести порівняльну оцінку якості навчання, пропонованого власними дидактичними одиницями. Самі студенти перш за все вказують на позитивний вплив, який період навчання, проведений в закордонному навчальному закладі має для їх подальшого прогресу у навчанні та шанси на ринку праці.

⁶ ECTS [European Credit Transfer and Accumulation System] – система трансферу і акумуляції балів, система служить для полегшення зарахування періоду навчання, яке студент відбув у партнерському університеті (у даному випадку у закордонному університеті) його материнським університетом.

Позитивно слід оцінити також той факт, що вищі школи все більшу увагу звертають на покращення умов/якості мобільності, у тому числі за допомогою відповідної організації стипендіальних виїздів, зокрема з точки зору встановлення відповідної програми навчання у навчальних закладах, які приймають на навчання.

Незалежно від вже згадуваного позитивного впливу, мусимо зазначити також, що існують проблеми, які є серйозною перешкодою для повної та ефективної реалізації програми. Деякі з них повторюються протягом кількох років. Найважливішими серед них є: (1) фінансові проблеми, (2) недостатнє знання іноземних мов (3) недостатня увага працедавців до кваліфікації працівників, що здобувається у рамках професійного навчання і стажу, що проходять за кордоном та (4) перешкоди організаційного характеру.

Серйозною проблемою, з якою бореться Польща, є значна диспропорція між кількістю студентів, що виїжджають, та кількістю студентів, що приїжджають. Ця проблема дуже вагома, оскільки у програмі вказано, що державичлени, які беруть у ній участь мають забезпечити рівновагу у цьому питанні. Причиною невеликої кількості приїздів студентів до Польщі є перш за все мовний бар'єр. Лише нечисленні навчальні заклади організують лекції, що проводяться найбільш вживаними європейськими мовами, а кількість напрямів навчання, програми яких з'явилися у результаті міжнародного співробітництва є невеликою. Слабкою є також пропаганда польських навчальних закладів у партнерських навчальних закладах в інших державах ЄС.

Якщо йдеться про виїзди викладачів, то найбільшою проблемою для польських навчальних закладів, є велике зацікавлення виїздами, що деколи робить неможливим використання цілого гранту з цією метою.

Освітні програми ЄС та співпраця з країнами третього світу

Європейські освітні програми позитивно вплинули на політику, яка ведеться щодо освіти держав Центрально-Східної Європи. Цей позитивний вплив перш за все видно у прагненні до досягнення стандартів, і тим самими покращення якості навчання. Втілення цих програм можна вважати

ефективним, тоді як бенефіціантами стали ті, кому вони адресовані – молоді люди, студенти, професори. У далекоглядній перспективі позитивний вплив спільнотних освітніх програм проявляється також шляхом створення нових освітніх установ, здатних розвивати чи створювати нові проекти, що стосуються сфери європейської інтеграції.

Вагомим аспектом політики спільноти є те, що співпраця держав, яка обговорюється, не обмежується лише і виключно територією спільноти, але щораз більше охоплює собою держави з-поза меж ЄС. Крім вищевказаних програм, до яких включаються країни, які хочуть отримати членство в ЄС (іноді допускається вагома підтримка суб'єктів з інших держав у рамках деяких дій), реалізуються програми, у яких беруть участь країни третього світу, а саме: програма *Jean Monnet*, *Tempus*, *Erasmus Mundus*.

Підсумок проекту “Україна на шляху до ЄС”

Проект, який від імені Фонд Баторія, тобто Управління Комітету Європейської Інтеграції (УКЄІ) ми мали честь і приємність координувати, властиво добіг кінця. Під час його реалізації ми зібрали багаж досліджень, якими хотіли б наприкінці цього Дороговказу з Вами поділитися.

Зміни в Україні, викликані Помаранчевою революцією мали значний вплив на активізацію української європейської політики. Її характер перестав бути майже виключно декларативним, як це було у попередній період. Влада у Києві розпочала справжню діяльність на ґрунті європейської інтеграції. Приклад Польщі та інших нових членів ЄС показав, що істотним елементом процесу європейської інтеграції було проведення широкої кампанії інформування громадян про Європейський Союз, про окремі аспекти його діяльності, а також про переваги від членства. Прийняття у 2003 році програми інформування українців про Європейський Союз складає важливий етап, реалізація якого, однак, вимагає посиленої діяльності.

Завдання, яке лише вивчає центральна адміністрація, було поставлене українськими і, частково, союзними неурядовими організаціями. Випереджуючи певним чином діяльність держави, вони розпочали інформаційну кампанію про ЄС. У цю діяльність вписався проект Фонд імені Стефана Баторія і Управління Комітету Європейської Інтеграції – “Україна на шляху до Європейського Союзу”. Це починання, яке є прикладом особисто-громадського партнерства, взяла на себе одна з найстарших польських неурядових організацій, яка від початку 90-х років

реалізує проекти на Україні і урядова інституція, яка з 1996 року і до сьогодні координує політику європейської інтеграції Польщі. Реалізація проекту стала можливою завдяки фінансовій підтримці польського Міністерства закордонних справ у рамках програми технічної допомоги країнам, що проходять період трансформації.

Участь польських громадських коштів у проектах, що реалізуються спільно з урядовою адміністрацією і неурядовою організацією вважаємо, і це варто підкреслити, надзвичайно важливим сигналом для України – прикладом, що європейські дебати вимагають активності усіх представників суспільства, а європейська інтеграція стосується усіх аспектів життя громадян.

Проект “Україна на шляху до Європейського Союзу” передбачав організацію дев’яти публічних семінарів у дев’яти українських містах – обласних центрах: Луганську, Донецьку, Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні, Кіровограді, Полтаві, Сумах і Чернігові. Як місце реалізації проекту, не випадково були обрані регіони Східної і Південної України. Це виходило з переконання, що подібні зустрічі найчастіше організовуються у Києві і Центральних і Західних регіонах, а натомість інші частини країни “забудуються”.

Кожен семінар проводили польські експерти з УКЄІ, Фонд Баторія, Центрального Осередку Удосконалення Вчителів, а також спеціалісти у справах регіонального розвитку. Додатково у кожній зустрічі брав участь також український експерт з Центру миру, конверсії і закордонної політики України в Києві.

Семінари призначалися, у першу чергу для чиновників обласних адміністрацій, представників неурядових організацій, викладачів вищих навчальних закладів, шкільних учителів, журналістів і студентів, а також для всіх, кого цікавить тематика європейської інтеграції.

Головною метою семінарів було поділитися досвідом Польщі у сфері європейської інтеграції і її наслідків для політичних, суспільних та економічних змін. Зустрічі мали розширити знання учасників на тему переваг, які дає Україні процес зближення з ЄС, а також показати, у який спосіб українські регіональні інституції можуть використовувати можливості розвитку, які дає регіональна політика ЄС. Важливою частиною зустрічей було показа-

ти, що неурядові організації можуть відігравати важливу роль у процесі європейської інтеграції. У концепції семінару також було полегшити його учасникам розуміння – на прикладі досвіду Польщі – деяких викликів і труднощів, перед якими постане Україна на шляху до європейської інтеграції.

Партнером Фонд Баторія і УКЄІ в організації семінарів були, перш за все, українські неурядові організації, а також у декількох випадках обласні адміністрації¹. У всіх дев'яти зустрічах загалом взяло участь близько 12-00 осіб. Варто підкреслити, що у деяких містах семінар “Україна – перші кроки до ЄС” був першою такою великою інформаційною зустріччю на широку проблематику, пов’язану з європейською інтеграцією.

Крім дев'яти семінарів у рамках проекту співпраці з Центром миру, конверсії і закордонної політики України, у Києві було організовано два експертні семінари. Вони стосувалися найактуальніших справ у стосунках ЄС – Україна: переговорів про візові полегшення для громадян України, а також оцінки Плану Дій ЄС – Україна і післяреволюційна європейська політика Києва.

Однак, для нас найважливішим є відчуття задоволення, яке дали нам розмови з учасниками семінарів – однаково з палкими прибічниками приєднання України до ЄС, прихильниками якнайшвидшої інтеграції у рамках СНД, чи побудови повністю незалежної держави. Ці розмови допомогли нам усвідомити, наскільки важливим є суспільний діалог, широкі дебати на тему майбутнього країни, які Україна мусить відбутися. На запитання, у якому напрямку Україна має просуватися мусять дати відповідь її громадяни. Участь зовнішніх радників, експертів, конференції не замінять тих дебатів. Однак, їм можна допомогти, надаючи об’єктивну інформацію, а також приклади з досвіду Польщі. Ми задоволені, що наша присутність у дев'яти обласних центрах, семінари у Києві, а також нинішня публікація внесуть скромну лепту до тих дебатів.

¹ Асоціація підтримки розвитку місцевого самоврядування (Луганськ), Донецький молодіжний дебатний центр, Запорізька обласна рада, Миколаївська обласна громадська організація „Нобій вибір”, Херсонська міська дитяча громадська екологічна організація „Ластівка”, Творче об’єднання „Технології оптимального розвитку особистості”, ГО Центр соціальних досліджень (Полтава), Сумська міська громадська організація „Мережа Інтернет-освіти”, Центр соціального партнерства (Суми), Чернігівська обласна організація Спілки жінок України.

Усі статті, представлені у сьогоднішній публікації, з'явилися на основі тематики, що піднімалася на семінарах. Маємо надію, що завдяки їх широкому розповсюдженню в Україні – у друкованій чи електронній версії – вони послужать для українців допомогою у кращому зрозумінні процесу європейської інтеграції, а також свідомого вибору відповідного шляху для їх країни.

Ян Хофмокл (УКЄІ)

Войцех Кононьчук (Фунд Баторія)

Про авторів

Агнешка Бельська, старший спеціаліст у департаменті аналізу і стратегії управління комітету європейської інтеграції (далі УКЄІ), економіст, займається проблематикою суспільно-економічних ефектів європейської інтеграції і аналізом впливу членства Польщі в Європейському Союзі на економічну ситуацію в державі.

Якуб Боратиньскі, програмний директор фонду імені Стефана Баторія, відповідальний за міжнародні програми. Бере участь у проектах, що стосуються співпраці зі Східною Європою, займається дослідницькою і адвокатською діяльністю стосовно політики ЄС щодо сусідів, також задіяний у проектах польського третього сектору до підготовки членства в Європейському Союзі. Раніше працював в управлінні верховного комісара ООН у справах біженців. Закінчив *London School of Economics* (міжнародні відносини) і Варшавський університет (право).

Малгожата Будзиньска, старший спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ, займається проблемами освіти в контексті членства Польщі в ЄС.

Агнешка Бирт, випускниця Економічної Академії у Познані, а також *Aalborg University* в Данії, спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ. Сфери зацікавлень: міжнародні відносини, Спільна торговельна політика, СОТ.

Роман Бриль, журналіст, спеціалізується на економічній тематиці. Керівник відділу міжнародної політики та економіки щоденної газети „Діло”, що видається на Україні *Handelsblatt*-ом. У 1997-2005 рр. працював у тижневику „Инвест-Газета”, співпрацював з галузевим часописом

„Енергетична політика України”. Співробітник *ISI Securities* (Великобританія).

Андрій Донець, молодий дослідник з Донецька, навчався на історичному факультеті Донецького національного університету, виконавчий директор Центру політичних досліджень, а також координатор проектів у Донецькому молодіжному центрі дебатів.

Мацей Душик, доктор політичних наук, заступник директора департаменту аналізу і стратегії УКЄІ. Ад'юнкт в Інституті Суспільної Політики Варшавського університету. Стипендіат Європейської Комісії, а також комітету наукових досліджень. Переважно займається європейською інтеграцією, робітничою міграцією, а також проблемами ринку праці. Автор численних наукових публікацій у сфері європейської інтеграції, зокрема щодо вільного руху працівників, а також ринку праці.

Ева Гурніч, радник міністра департаменту аналізу і стратегії УКЄІ. Спеціалізується на проблематиці, пов'язаній з процесом ухвалення рішень ЄС, звертаючи особливу увагу на роль Європейського Парламенту і процесом внутрішніх реформ ЄС. Пройшла адміністративне стажування в інституціях, що займаються питаннями європейського співробітництва – у Європейському Парламенті (Люксембург), Раді Європи (Страсбург) і генеральному секретаріаті міжміністерського комітету у справах європейської економічної співпраці – SGCI (Париж).

Анна Камичек, спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ, займається проблемами у сфері суспільного аналізу. Соціолог, докторант Суспільно-економічного колегіуму Центральної торговельної школи, спеціалізується на проблематиці суспільної комунікації та інформаційного суспільства.

Йоанна Конєчна, доктор соціології Інституту соціології Варшавського університету, займається дослідженням національної ідентичності і політичних цінностей у Східній Європі. Співпрацює з Центром Східних Досліджень. Автор багатьох публікацій, що стосуються українського суспільства і національних стереотипів поляків-українців.

Войцех Кононьчук, працює у фонді імені Стефана Баторія (у рамках проекту “Новий ЄС і Україна”), співробітник Центру східних досліджень. Досліджував міжнародні

відносини у Варшавському університеті і у Центральній торговельній школі. Займається політико-економічними справами на пострадянському просторі, звертаючи особливу увагу на Україну і Росію.

Каріна Костжева, старший спеціаліст секретаріату керівника УКЄІ, випускниця Центральної торговельної школи у Варшаві за напрямком – «Міжнародні економічні і політичні відносини», спеціалізується у сфері зовнішніх відносин Європейського Союзу.

Григорій Манацький, докторант Інституту соціології KUL кафедри територіального самоуправління, слухач Європейського колегіуму польських і українських університетів у Любліні. Наукові зацікавлення пов'язані з проблематикою держави, її структурою і моделями демократії.

Пйотр Мєдзяновскі, студент V курсу міжнародних відносин факультету політології Університету імені Марі Кюрі-Склодовської у Любліні, готує магістерську роботу на тему: *Східна політика Європейського Союзу*.

Катажина Смик, головний спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ, докторантка Інституту міжнародних відносин факультету політичних наук Університету імені Марії Кюрі-Склодовської у Любліні, експерт у сфері подальшого розширення, а також процесу ухвалення рішень у Європейському Союзі.

Пйотр Щенсни, президент консалтингової фірми LEM Проект з Кракова, експерт у сфері місцевого самоврядування і регіонального та місцевого розвитку.

Кароліна Вуйцік, старший спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ, випускниця Інституту політичних наук Варшавського університету (спеціалізація: Європейські дослідження) і стипендіатка *Rheinische Friedrich-Wilhelms Universitaet* у Бонні, експерт з питань політики конкуренції, охорони споживачів та інформаційного суспільства.

Якуб Вторек, спеціаліст департаменту аналізу і стратегії УКЄІ, випускник Центральної торговельної школи у Варшаві і *SciencesPo* у Парижі, експерт у сфері фінансових перспектив Європейського Союзу.

Олена Пристайко, кандидат політичних наук, керівник проектів Центру миру, конверсії та зовнішньої політики

України, викладач кафедри «Європейська інтеграція» Національної академії державного управління при Президентові України. У науково-практичній діяльності займається питаннями інтеграції України до ЄС та внутрішніми політико-економічними реформами в Україні, спрямованими на досягнення цієї мети.

Олександр Сушко, кандидат політичних наук, директор Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України. Сферами діяльності є зовнішня політика України, європейська інтеграція, відносини України з ЄС, НАТО, Росією та «новими незалежними державами» та регіональні конфлікти.

Бібліографія

Публікації

1. Freinkman L., Polyakov E., and Revenco C. 2004. *Trade Performance and Regional Integration of the CIS Countries*. World Bank Working Paper No. 38. Washington, DC.
2. Gilowska Z.: *System ekonomiczny samorządu terytorialnego w Polsce*, Muncipium, Warszawa 1998
3. Kołodziej T. [red.], „Nowe sąsiedztwo” na wschodzie poszerzonej Unii, Warszawa 2005
4. Patrzalek L.: *Finanse samorządowe*, Wyd. AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999
5. *Polska w Unii Europejskiej – doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, UKIE, Warszawa 2005
6. *Якими будуть плоди Помаранчевої революції? Взаємини між ЄС та Україною у 2005-му – на початку 2006 року*, фонд ім. Стефана Баторія, Варшава 2005
7. Skotnicka-Illasiewicz E.: *Pierwszy rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej w ocenie społecznej*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, 2005
8. Turczyński P.: *Polityka Unii Europejskiej wobec Ukrainy* [w:] „Sprawy Międzynarodowe” 2005, nr 2

Інші документи

1. Conclusions of the General Affairs and External Relations Council, Brussels, 21 February 2005. Доступний в Інтернеті: http://europa.eu.int/comm/external_relations/gac/date/2005/02_210205.pdf#ukraine
2. Договір про Партнерство та Співробітництво між Європейською спільнотою та її членами і Україною, 1 березня 1998. Доступний в Інтернеті. http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_ukraine.pdf
3. Erasmus у Польщі у 2002 – 2003 академічному році. Візди студентів і викладачів, Фондація Розвитку Системи Навчання Національна Агенція Програми SOCRATES-Erasmus, Варшава 2004

4. Erasmus у Польщі у 2003 – 2004 академічному році. Виїзди студентів і викладачів, Фондація Розвитку Системи Навчання Національна Агенція Програми SOCRATES-Erasmus, Варшава 2005
5. EU-Ukraine Cooperation Council Eighth Meeting, Brussels, 21 February 2005, 6428/05 (Presse 37). Доступний в Інтернеті: http://ue.eu.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/83804.pdf
6. Оцінка нового основного територіального поділу держави, яку прийняла Рада Міністрів 12 грудня 2000 року, Міністерство внутрішніх справ і Адміністрації, Варшава, грудень 2000
7. Proposal for a decision establishing an integrated action programme in the field of lifelong learning, COM(2004) 474 final
8. Report from the Commission: Interim report on the implementation of the second phase of the Leonardo da Vinci Programme (2000-2006), COM(2004) 152 final
9. Report from the Commission: Interim evaluation report on the results achieved and on the qualitative and quantitative aspects of the implementation of the second phase of the Community action programme in the field of education 'Socrates', COM(2004) 153 final
10. Ukraine Trade Policy Study [online], Word Bank, 16 November 2004. Доступний в Інтернеті: <http://siteres-sources.worldbank.org/INTUKRAINE/Resources/328335-11-18938964437/Ukraine-Trade-Policy-MainReport.pdf>
11. Ukrainian Economic Outlook: Tendencies, Estimates, Forecasts, Quarterly 3/2005 (2nd quarter 2005), CASE Ukraine

Рапорти з Досліджень громадської думки

1. Cebul K.: *Programy wyborcze i debata polityczna w przededniu wyborów do Parlamentu Europejskiego*, w: *Wybory do Parlamentu Europejskiego w badaniach społecznych*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 33, Warszawa 2004
2. *Diagnoza wiedzy rolników na temat pozyskiwania funduszy pomocowych skierowanych na obszary wiejskie oraz ich strategii funkcjonowania w ramach członkostwa Polski w UE*, ABR Opinia, listopad – grudzień 2004
3. *Inicjatywa Leader + w Polsce*, Market Service KSG, listopad-grudzień 2004
4. Kawalec I.: *Wyniki badań opinii społecznej po wyborach do Parlamentu Europejskiego*, w: *Wybory do parlamentu Europejskiego w badaniach społecznych*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 33, Warszawa 2004
5. *Opinie studentów na temat integracji europejskiej*, Student News, październik 2004 – luty 2005
6. Sobiech R.: *Media a wybory do Parlamentu Europejskiego Wyniki analizy treści artykułów prasowych i programów telewizyjnych*, w: *Wybory do Parlamentu Europejskiego w badaniach społecznych*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 33, Warszawa 2004
7. Synowski G., *Gotowość migracyjna studentów państwowych szkół wyższych*, w: *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży. Badania*

i analizy, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 31, Warszawa 2004

8. Szczurowska T.: *Opinie i oczekiwania społeczeństwa polskiego związane z wyborami do Parlamentu Europejskiego*, w: *Wybory do Parlamentu Europejskiego w badaniach społecznych*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 33, Warszawa 2004
9. Wierzbicka K.: *Aspiracje i cele życiowe młodzieży średnich szkół zawodowych w kontekście integracji z Unią Europejską*, w: *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży. Badania i analizy*, red. E. Skotnicka-Illasiewicz, Biblioteka Europejska UKIE nr 31, Warszawa 2004
10. *Zmiany w postrzeganiu korzyści i kosztów członkostwa Polski w Unii Europejskiej w środowisku małych przedsiębiorstw*, Instytut Badania Opinii i Rynku Pentor, listopad-grudzień 2004

Інтернет-сторінки

1. Сторінки Єврокомісії: http://www.europa.eu.int/comm/index_en.htm
2. Єврокомісія - http://trade-info.cec.eu.int/doclib/docs/2005/july/tradoc_113459.pdf
3. Сайт Європейського Парламенту: <http://www.europarl.eu.int>
4. Управління Статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Center for Social and Economic Research - <http://www.case-ukraine.kiev.ua>
6. Сайт УКСІ - www.ukie.gov.pl/aktualności/opinia_publiczna

